

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
SOCIJALNI RAD

**,,UTJECAJ NASILJA U PORODICI NA RAST I RAZVOJ
DJECE“**
-magistarski rad-

Kandidat:
Isić Leona
Broj indeksa: 838/II-SW

Mentor:
Prof. dr. Bašić Sanela

Sarajevo, januar, 2023. godine

Isić
Leona
(2023.)
„UTJECAJ NASILJA U PORODICNA RAST I RAZVOJ DJECE“

ODSJEK ZA SOCIJALNI RAD

**UTJECAJ NASILJA U PORODICI
NA RAST I RAZVOJ DJECE**

-magistarski rad-

Kandidatkinja:

Leona Isić

Broj indeksa: 838/II-SW

Mentor:

Prof.dr. Sanela Bašić

Sarajevo, januar 2023.godine

SADRŽAJ

SADRŽAJ	1
UVOD	5
I. TEORIJSKE OSNOVE RADA	6
1.1. NASILJE U PORODICI	6
1.1.1. <i>ODREĐENJE POJMA „NASILJE U PORODICI“</i>	6
1.1.2. <i>UZROCI NASILJA U PORODICI</i>	10
1.1.3. <i>OBLICI NASILJA U PORODICI</i>	14
1.2. POSLJEDICE PORODIČNOG NASILJA NA BUDUĆI RAZVOJ DJECE	27
1.2.1. <i>UTJECAJ PORODIČNOG NASILJA NA RAZVOJ DJETETA</i>	28
1.2.2. <i>TRANSGENERACIJSKI PRENOS NASILJA U PORODICI</i>	30
1.2.3. <i>SPOSOBNOST DJECE DA SE NOSE S NASILJEM U PORODICI</i>	35
1.3. RASPROSTRANJENOST I ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI	36
1.3.1. <i>STATISTIČKI PODACI O NASILJU U PORODICI</i>	36
1.3.2. <i>ZAKONSKI OKVIR REGULISANJA PODRUČJA NASILJA U PORODICI</i>	38
II. METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	40
2.1. KATEGORIJALNO – POJMOVNI SISTEM	40
2.2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA.....	41
2.3. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	41
2.4. HIPOTEZE.....	42
2.4.1. <i>GENERALNA HIPOTEZA</i>	42
2.4.2. <i>POSEBNE HIPOTEZE</i>	42
2.5. CILJEVI ISTRAŽIVANJA.....	43
2.5.1. <i>NAUČNI CILJEVI ISTRAŽIVANJA</i>	43
2.5.2. <i>DRUŠTVENI CILJEVI ISTRAŽIVANJA</i>	43
2.6. METODE ISTRAŽIVANJA.....	44
2.7. VREMENSKO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA.....	44
2.8. PROSTORNO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA	44
2.9. DISCIPLINARNO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA	45
2.10. NAUČNA I DRUŠVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA	45
2.10.1. <i>NAUČNA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA</i>	45
2.10.2. <i>DRUŠVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA</i>	45

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	46
3.1. OPIS ODABRANE METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA	46
3.2. ODREĐIVANJE UZORKA, STRATEGIJA PRISTUPA I SPROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA	47
3.3. ANALIZA PODATAKA I INTERPRETACIJA REZULTATA	48
3.4. DISKUSIJA O REZULTATIMA DOBIJENIM ANALIZOM PODATAKA	67
IV. ZAKLJUČAK	71
V. LITERATURA	74
VI. PRILOZI.....	80
IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA	86
Potvrđujem:	86

Popis ilustracija

Popis tabela

Tabela 1. Broj poziva na SOS telefon za žrtve nasilja u porodici.....	37
Tabela 2. Prijavljeni, optuženi i osuđeni slučajevi nasilja u porodici u 2019. godini	37
Tabela 3. Prijavljeni, optuženi i osuđeni slučajevi nasilja u porodici u 2020. godini	38

Popis slika

Slika 1. Utjecaj porodičnog nasilja na rast i razvoj djece.....	8
Slika 2. Fizičko nasilje ima kratkoročne i dugoročne posljedice na rast i razvoj djece.....	16
Slika 3. Poređenje mozga normalno razvijenog i zanemarenog trogodišnjaka.	24
Slika 4. Negativan utjecaj porodičnog nasilja na ponašanje djece.	29
Slika 5. Utjecaj porodičnog nasilja na generacijski prenos nasilja.	32

Popis grafikona

Grafikon 1: Polna struktura učesnika ankete.....	48
Grafikon 2: Stepen obrazovanja ispitanika.....	49
Grafikon 3: Bračni status ispitanika.	50
Grafikon 4: Radni status ispitanika.....	51
Grafikon 5: Starosna struktura ispitanika.....	51
Grafikon 6: Sredina iz koje dolaze ispitanici.	52
Grafikon 7: Broj članova porodice ispitanika.....	53
Grafikon 8: Uloga koju ispitanik ima u porodici.	53
Grafikon 9: Ocjena komunikacije i povezanosti članova porodice ispitanika.	54
Grafikon 10: Broj ispitanika izloženih nasilju u porodici tokom života.	55
Grafikon 11: Omjer vrsta nasilja kojem su ispitanici bili izloženi.	55
Grafikon 12: Da li su prijavili nasilje u porodici.....	56
Grafikon 13: Osobe ili ustanove koje su prijavile nasilje.	57
Grafikon 14: Najčešći načini prijavljivanja nasilja u porodici.	58
Grafikon 15: Najčešće ustanove / institucije kojima se prijavljuje nasilje u porodici.	58
Grafikon 16: Način na koji je sistem zaštite reagirao po prijavi nasilja u porodici.	59
Grafikon 17: Broj ispitanika koji su i sami odrasli u porodicama sa porodičnim nasiljem. ...	60
Grafikon 18: Stanja koja po mišljenu ispitanika najviše utiču na pojavu nasilja u porodici. .	60

Grafikon 19: Broj ispitanika koji misli da nasilje u porodici ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu	61
Grafikon 20: Broj ispitanika koji misli da osoba koja je zlostavljana i sama može postati potencijalni zlostavljač.....	62
Grafikon 21: Školski uspjeh djece u porodicama ispitanika	62
Grafikon 22: Broj djece u porodicama ispitanika koja ispoljavaju neki oblik devijantnog ponašanja	63
Grafikon 23: Broj odlazaka na roditeljske sastanke djeci u porodicama ispitanika.	64
Grafikon 24: Broj djece u porodicama ispitanika koji su često zamišljeni i odsutni u mislima.....	64
Grafikon 25: Broj djece u porodicama ispitanika koja su sklona naglim promjenama raspoloženja i ponašanja.	65
Grafikon 26: Broj djece u porodicama ispitanika koja imaju modrice ili druge fizičke povrede za koje nema objašnjenja.	66
Grafikon 27: Broj djece u porodicama ispitanika koja u školi stvaraju probleme drugoj djeci....	66
Grafikon 28: Broj djece u porodicama ispitanika koja su sklona fizičkom razračunavanju s vršnjacima.	67

UVOD

Problem nasilja u porodici nije novina, naprotiv reklo bi se da je ono prisutno od pamтивјека, od nastanka ljudske civilizacije. Ono se prvenstveno veže za položaj žena, a samim tim i djece u društvu. Tokom starog i srednjeg vijeka, žena nije imala svoj identitet. Bila je u vlasništvu svoga oca, a kasnije supruga. Poznato je da je ženama u ovom periodu bilo zabranjeno pravo glasa, obrazovanje, učestvovanje u bilo kom obliku javnog života, odnosno bilo im je zabranjeno sve ono što se nije ticalo rađanja i odgajanja djece, kuhanja i vođenja domaćinstva. S druge strane, muškarcima je pak bilo dozvoljeno kontrolisanje njihovih žena, što je neminovno uključivalo i zakonom određeno pravo muškarцу da svoju suprugu fizički kažnjava ukoliko mu se njen ponašanje ne svidi, ili ukoliko bi žena „prekršila“ određena pravila. Da li je žena učinila grešku i prekršila norme ponašanja, odlučivali su muškarci individualno. Dakle, žena je smatrana manje vrijednom, potlačenom i slugom patrijarhata. Nasilje nad djecom tada se opisivalo kao metoda kojom se održavala poslušnost, disciplina, te su se tako prenosile odgojne vrijednosti (Tomison, 2001; prema Bilić, Buljan – Flander i Hrpka, 2012).

Pitanje nasilja u porodici smatralo se isključivo privatnim problemom, bez mogućnosti miješanja trećih osoba. Kako se razvijala modernizacija, samim tim mijenjao se i položaj žena i djece u društvu. Tako se pojam porodičnog nasilja službeno počinje upotrebljavati 1881. godine na sudu u Alabami i Massacusettsu, ukidanjem prava muškaracima da kažnjavaju žene i djecu (Benokraitis, 2002; prema Zloković, 2009). Danas, prava žena i djece zagarantovana su nizom međunarodnih i domaćih dokumenata. No, uprkos tome, svjesni smo da je nasilje u porodici, u većoj ili manjoj mjeri prisutno i danas, i ono čini ozbiljan psihosocijalni problem. Kako je porodica osnovna biološka jedinica svakog živog bića, djetetova prva interakcija sa svijetom, sredina u kojoj ono stiče prve spoznaje, saznanja, razvija se i raste, dolazimo do pitanja kakve posljedice porodično nasilje ima po dijete?

Upravo iz tog razloga, u ovom radu ćemo prikazati problematiku porodičnog nasilja, kao i posljedice izloženosti nasilju u porodici na razvojne karakteristike djece i mladih. Djeca koja su prisustvovala nasilju među svom roditeljima s pravom se mogu nazvati „nevidljive žrtve“. Iako nisu bila direktno izložena nasilju, možemo ih smatrati direktnim učesnicima incidenta koji se dogodio. Zbog opsežnosti i specifičnosti teme, istraživanje će se ograničiti na područje grada Bihaća.

I. TEORIJSKE OSNOVE RADA

1.1. NASILJE U PORODICI

Nasilje u porodici predstavlja složen obrazac ponašanja koji uključuje različite oblike nasilnog ponašanja, psihičko, fizičko, seksualno, ekonomsko. Pogađa sve ljude, bez obzira na obrazovnu, društvenu, geografsku ili rasnu pripadnost, te se u novije vrijeme prepoznaje kao ozbiljan sociološki problem.

1.1.1. ODREĐENJE POJMA „NASILJE U PORODICI“

Nasilje kao društvena pojava posmatra se i tumači s različitih aspekata, što dovodi i do različitih teorija, pa samim tim i do njenih različitih definicija. Coloroso (2004:32) nasilje definiše kao “svjesnu, željenu i namjernu neprijateljsku aktivnost čija je svrha povrijediti, izazvati strah kroz prijetnje ili daljnju agresiju i stvoriti zastrašenost”. Ono oduvijek postoji i uvijek je, kao što je to i danas, bilo izrazito rašireno u društvu. Adler (prema Žilić i Janković, 2016:69) definiše nasilje “kao svako ponašanje kojem je cilj nanošenje štete drugoj osobi”, pa tako navodi i na njegovu etimologiju, kao “manifestaciju “volje za moći” urođene svakom pripadniku ljudske vrste”. Na nasilje ukazuje kao na obrazac ponašanja svojstven mnogim ljudima, prisutno kod većine inteligentnih bića koja se u određenoj situaciji trude steći dominaciju nad drugim bićem.

Svjetska zdravstvena organizacija (engl. *World Health Organization*, skr. WHO) (2021.) definiše nasilje kao “namjernu upotrebu fizičke sile ili moći, prijetnje ili stvarnosti, protiv sebe, druge osobe ili grupe ili zajednice, koja rezultira ili ima visoku vjerovatnost da će rezultirati povredom, smrću, psihičkom ozljedom, nerazvijenošću ili lišavanjem”. Definicijom se ukazuje na kontekst u kojem se nasilje događa, manifestaciju nasilja, žrtve nasilja te posljedice nasilja. Zastupljeno je i stajalište kako je nasilje jedno od važnijih naslijeda ljudske kulture, koje je tokom historije razvilo različite pojavnne oblike, a reproducuje se različitim mehanizmima socijalizacije (oponašanje, identifikacija, tradicionalni mehanizmi socijalizacije i dr.) (Cifrić, 2000.). Nasilje se shvaća kao socijalna pojava koja je povezana s brojnim sociopatološkim pojavama (Stašević, Derk i Poda, 2019.). Definicija nasilja WHO-a (2021) upućuje na tri podvrste nasilja: nasilje prema samom sebi, interpersonalno nasilje i kolektivno nasilje. Unutar interpersonalnog nasilja identifikovane su dvije kategorije nasilja, jedna

uključuje nasilje u porodici i nasilje intimnog partnera, dok druga uključuje nasilje u zajednici. Nasilje u porodici, o kojem je riječ u ovom radu, nije pojava novijeg datuma. Ono je zasigurno staro koliko i samo čovječanstvo, a u mnogim kulturama je i socijalno prihvatljivo. Tokom historije muški članovi porodice su polagali pravo na kontrolu i postavljanje pravila ponašanja ženama i djeci, a često su odlučivali i o njihovim životima i smrti. U starom Rimu, na primjer, 753. godine prije nove ere, za vrijeme Romula, premlaćivanje žene bilo je prihvaćeno i dopušteno prema Zakonu o kažnjavanju. Suprug je imao pravo fizički disciplinovati svoju suprugu, jer je odgovarao za zločine koje je počinila njegova supruga. Bilo mu je dopušteno tući svoju suprugu štapom čiji opseg nije smio biti veći od opsega baze muškog palca desne ruke (“Pravilo palca”). Ta je tradicija više od jednog vijeka ovjekovjećena u engleskom običajnom pravu i u većini Evrope. Muškarci su u srednjem vijeku imali pravo i obavezu fizički kažnjavati suprugu, a žene i djeca su se smatrali bićima niže vrijednosti. Katolička Crkva je u 15. vijeku “Pravilima vjenčanja” potaknula supruga da sudi svojoj supruzi. Trebao ju je po počinjenom prekršaju tući štapom. Prema “Pravilima”, premlaćivanjem je pokazivao brigu za ženinu dušu. Rani britanski zakoni o silovanju određivali su da se, kad je žena silovana, mužu isplati odšteta. U slučajevima kada žena nije bila udata, povrat je trebao biti plaćen ocu (Siegel, 1989., prema Koodoruth, 2014:2). Običajno pravo u Engleskoj davalо je muškarцу pravo fizičkog kažnjavanja supruge u interesu održavanja porodične discipline. U 17. vijeku, za vrijeme vladavine kralja Stuarta, žena se smatrala fizički, intelektualno, moralno, pa čak i duhovno inferiornijom od muškarca, što znači da je muškarac imao pravo dominirati nad njom (Fraser 1997, prema Brabcová, 2006:1). U pojedinim kulturama i na početku 21. vijeka postoje isti obrasci ponašanja.

Nasilje u porodici kao društveni problem postaje predmet javnog diskursa tek u novije vrijeme. Ženski pokret sredinom 1800. godine u Sjedinjenim Američkim Državama skrenuo je pažnju na podređenost žena, a praćen sufragističkim pokretom ranih 1900-ih i feminističkim pokretom od sredine do kraja 1900-ih godina, bio je važna prekretnica u otkriću bračnog nasilja. U 1870-im godinama u SAD-u su prestali priznavati općepravno načelo da suprug ima pravo fizički kažnjavati suprugu (Calvert, 1974, prema Alokani, 2013:101). Pojam porodičnog nasilja (engl. *domestic/family violence*) prvi put se službeno upotrebljava 1881. godine kada se na sudu u Alabami i Massachusettsu ukida pravo supruga, definisano zakonom, da kažnjava suprugu i djecu. U Velikoj Britaniji je tradicionalno pravo supruga da svojoj supruzi nanese umjerenu tjelesnu kaznu kako bi je zadržao u “granicama dužnosti” ukinuto 1891. godine (Koodoruth, 2014:1). U drugoj polovini 20. vijeka, naučna saznanja o

efektima nasilja u porodici postaju dio javnog diskursa i izazov savremenog društva (Ajduković i Ajduković, 2010:292). Nasilje u porodici izlazi iz okvira privatnosti porodice i postaje društveno relevantnim. Početkom 1960-ih godina prepoznaje se problem zlostavljenog djeteta u porodici te se počinje preispitivati fizičko kažnjavanje djeteta, kao i zdravstvene posljedice fizičkog nasilja nad djecom. U 1970-im godinama ozbiljnije se istražuje nasilje nad ženama u porodici, kao i nasilje u partnerskim odnosima, a u 1980-im godinama prepoznaje se problem seksualnog zlostavljanja djece, dok se 1990-ih godina javnost izvještava o nasilju nad starijim članovima porodice (Ajduković i Ajduković, 2010:292).

Slika 1. Utjecaj porodičnog nasilja na rast i razvoj djece.

Izvor: <https://www.rand.hr/templates/yootheme/cache/vrste-nasilja-8ffa5840.webp>

Iako se porodično nasilje često poistovjećuje s nasiljem intimnog partnera, ono ima znatno širi kontekst. Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011), nasilje u porodici definiše kao “sva djela fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koja se događaju u porodici ili domaćinstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih drugova ili partnera, nezavisno od toga dijeli li počinitelj ili je dijelio isto prebivalište sa žrtvom” (čl. 3.). Definicija jasno sugerire da svaki član porodice može biti žrtva i nasilnik. Konvencija Vijeća Evrope posebno definiše nasilje nad ženama, s obzirom da je nasilje u najvećem broju slučajeva vezano uz nasilje nad ženama u porodici, međutim, prepoznaje i da muškarci mogu biti žrtve nasilja kao i djeca. Uz „klasične“ pojave oblika nasilja muškaraca nad ženama te nasilja roditelja nad djecom, sve su vidljiviji

slučajevi nasilja djece nad roditeljima, žena nad muškarcima, nasilja nad starijim članovima porodice (Radić i Radina, 2014:724). Učestalost nasilja u porodici s porastom nasilja koji nisu povezani uz nasilje nad ženama i djecom razlogom je što se različiti oblici nasilja u porodici prepoznaju kao društveni problem.

Ajduković i Ajduković (2010:293) daju široku definiciju porodičnog nasilja kao "skupa ponašanja čiji je cilj kontrola nad članovima porodične zajednice upotrebom sile, zastrašivanjem i manipulacijom". Definicija ukazuje na kompleksnost pojavnosti porodičnog nasilja, prepoznaje da svaki član porodice može biti ujedno i nasilnik i žrtva, te ističe cilj i mehanizme kojim se taj cilj postiže. Porodično nasilje se može dogoditi svakome bez obzira na rasu, dob, seksualnu orientaciju, vjeru ili pol. U Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (2021) u članu 7 navodi se da su "radnje nasilja u porodici ili prijetnje tim radnjama:

- 1) svaka primjena fizičke sile na fizički ili psihički integritet člana porodice,
- 2) svako postupanje jednog člana porodice koje može prouzrokovati ili izazvati opasnost da će prouzrokovati fizičku ili psihičku bol ili patnju,
- 3) prouzrokovanje straha ili osobne ugroženosti ili povrede dostojanstva člana porodice ucjenom ili drugom prinudom,
- 4) fizički napad člana porodice na drugog člana porodice, bez obzira na to da li je nastupila fizička povreda ili nije,
- 5) verbalni napad, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima, te drugi načini grubog uznemiravanja člana porodice od drugog člana porodice,
- 6) seksualno uznemiravanje,
- 7) uhođenje i svi drugi slični oblici uznemiravanja drugog člana porodice,
- 8) oštećenje ili uništenje zajedničke imovine ili imovine u posjedu,
- 9) upotreba fizičkog nasilja ili prouzrokovanje straha sa ciljem oduzimanja prava na ekonomsku nezavisnost zabranom rada ili držanjem člana porodice u odnosu zavisnosti ili podređenosti,
- 10) upotreba fizičkog i psihičkog nasilja prema djeci i zanemarivanje u njihovom odgoju,
- 11) fizičko i psihičko nasilje prema starim, iznemoglim osobama i zanemarivanje u njihovom njegovanju i liječenju,
- 12) nasilna izolacija ili ograničenje slobode kretanja člana porodice i
- 13) propuštanje dužne pažnje i nepružanje pomoći i zaštite članu porodice i pored obaveze prema zakonu."

Društvo nastoji posmatrati porodicu kao osnovnu čeliju društva, relativno sigurnim mjestom, sigurnim utočištem za nesmetani razvoj svih članova porodice. To je mjesto gdje se članovi porodice vole i međusobno podržavaju. Međutim, ovakav pogled na porodicu je idealizovan, a s učestalosti porodičnog nasilja prisutnog u savremenom društvu na globalnom nivou jasno je vidljivo ozbiljno narušavanje takvog pogleda na porodicu. Često upravo porodica postaje izvor zlostavljanja i nasilja. U različitim kulturama i dijelovima svijeta nasilje nad ženama i djecom u porodici još uvijek je društveno prihvatljivo.

Porodično nasilje nije ograničeno geografskim, etičkim, socijalnim i drugim faktorima. Ono je globalni problem čije je posljedice teško procijeniti jer često ostaje skriveno iza zatvorenih vrata porodičnog doma, nezapaženo i zanemareno. Zbog toga često ne ulazi u službenu statistiku i službenu procjenu. Ipak, društvo sve više saosjeća sa žrtvama porodičnog nasilja, a nasilničko ponašanje unutar porodice postaje društveno neprihvatljivo.

1.1.2. UZROCI NASILJA U PORODICI

Nasilje u porodici se često posmatra kao jedinstvena pojava i obično se smatra kako su patrijarhalne vrijednosti uzrok zašto muškarci provode nasilje nad ženama. Američki nacionalni komitet za uzroke i prevenciju kriminala i nasilja otkrio je u velikim reprezentativnim uzorcima da je između jedne četvrtine i jedne petine ispitanika smatralo prihvatljivim da supružnici međusobno primjenjuju fizičku silu pod određenim okolnostima.

Složenost nasilja u porodici kao društvene pojave ukazuje na veliki broj uzročnika njegove pojavnosti. Sociološki pristup uzrocima porodičnog nasilja posmatra društvo kao uzročnika nastanka nasilja u porodici. Prema Radić i Radina (2014:727) "složene strukture moderne porodice, stres, ekonomska i moralna kriza društva najbolje se ispoljavaju upravo u poremećenim porodičnim odnosima".

Odgovornost za nasilje u porodici, sociološki model vidi u nezaposlenosti, siromaštvu, prenaseljenosti, izolaciji, nepovoljnim radnim uslovima i dr., odnosno u socioekonomskim i strukturalnim elementima odgovornim za razvoj nasilja. Psihološki pristup objašnjava nasilje u porodici kroz psihološke karakteristike učesnika u nasilju, kako počinjoca nasilja tako i žrtve nasilja, posmatrajući kroz dinamiku uzročno-posljedičnih odnosa.

Fokus je na psihološkim karakteristikama žrtve i zlostavljača, njihove osobine ličnosti i psihopatoloških tendencija. Istraživanja pokazuju kako veće šanse za "pojavu zlostavljanja imaju porodice u kojima žive:

- 1) socijalno izolovani roditelji,
- 2) roditelji s niskim primanjima, niskim obrazovanjem i lošim zaposlenjem,
- 3) roditelji koji smatraju da muškarac treba biti dominantna osoba u braku,
- 4) roditelji kojima brak nije vrijedan niti važan,
- 5) roditelji koji smatraju da je fizičko kažnjavanje i udaranje supružnika odgovarajuće ponašanje,
- 6) roditelji čiji su očevi koristili fizičko kažnjavanje i koji su gledali njihove očeve kako tuku njihove majke učeći tako da je nasilje odgovor na stres,
- 7) roditelji koji se međusobno fizički obračunavaju” (Straus, 1980, prema Žganec, 2002).

Kompleksnost nasilja u porodici isključuje pojašnjenje ovog fenomena jednom teorijom. Postoje različite teorije zašto ljudi zlostavljuju druge. Većina tih teorija je usredsređena na muškarca kao zlostavljača u porodici, s obzirom da kao zlostavljači u porodici prevladavaju muškarci. Međutim, istraživanja pokazuju da su i muškarci i žene počincioci nasilja, a nasilje postoji u istoplnim parovima i heteroseksualnim parovima (Koodoruth, 2014). Teorije koje pojašnjavaju nasilje u porodici zastupljene u literaturi su: teorija porodičnih sistema, feministička teorija, teorija moći, teorija socijalnog učenja, teorije individualnih razlika i dr.

Teorija porodičnih sistema se bazira se na nekoliko osnovnih prepostavki o procesima odnosa unutar porodice (Murray, 2006:235). Prvo, teorija porodičnih sistema smatra da su pojedinci unutar porodice zamršeno povezani jedni s drugima i da iskustva u jednom dijelu sistema, također, utječu na sve ostale dijelove sistema. Teoretičari porodičnih sistema posebnu pažnju posvećuju uzajamnim utjecajima na ponašanje pojedinca. Kružna uzročnost, važan konstrukt u teoriji porodičnih sistema, smatra da su svi efekti posljedica više uzroka, a dalje utječu na pojavu uzroka. Dodatne važne teorijske prepostavke uključuju važnost međugeneracijskih porodičnih procesa, značaj svih oblika komunikacije unutar porodice te regulaciju porodičnih struktura putem eksplisitnih i implicitnih pravila, informacija i povratnih informacija. Osim toga, teorija porodičnih sistema izbjegava označavanje ponašanja kao dobrog ili lošeg, već se usredsređuje na ispitivanje funkcije koju ponašanje ima u sistemu.

Ova teorija je izazvala brojne kritike, naročito feministkinja. Feministička kritika teorije porodičnih sistema ističe nekoliko važnih razmatranja, uključujući važnost dinamike moći unutar porodice i posljedice zauzimanja nemetljivog, neutralnog stava prema nasilju kao obliku ponašanja. Kritike su usmjerene na to da neuspjeh u rješavanju dinamike moći

doprinosi pretpostavci da svaki pojedinac u nasilnom porodičnom sistemu ima jednake udjele odgovornosti i moći. Osim toga, kritika naglašava kako fokus na interakcijske procese u nasilnim porodicama implicitno krivi zlostavljanu osobu za nasilničko ponašanje zlostavljača. Feministička kritika, također, smatra kako pristup liječenju počinioca porodičnog nasilja na temelju uzajamnih odnosa u porodici (poput teorije porodičnih sistema) može dovesti do daljnog izgovora za nasilno ponašanje i može počiniocu pružiti dodatne informacije za manipulisanje žrtvom.

Feministička teorija pojavu nasilnog ponašanja u porodici pripisuje društvenim faktorima, i to rodnim ulogama, kao i polnoj nejednakosti, moći i kontroli (Woodin, 2009., prema Dodaj, Sesar i Šimić, 2017:96). Očekivanja društva vezano uz ponašanje muškaraca i žena usko su povezana s rodnim ulogama. Rodna uloga muškaraca u tradicionalnim društvima povezana je s agresivnošću, vođstvom i nezavisnošću. Istraživanja pokazuju kako su muškarci koji se ponašaju u skladu sa svojom rodno stereotipnom ulogom sklonija zlostavljanju svojih supruga, te imaju usvojene socijalne norme koje žene stavljuju u nižu poziciju socijalne moći u odnosu na muškarce (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017:96).

Feministička teorija, nadalje, nasilničko ponašanje u porodici tumači potrebom za kontrolom i moći. Feministička teorija se temelji na načelu da je nasilje u partnerskim odnosima rezultat ugnjetavanja žena u patrijarhalnom sistemu u kojem su muškarci primarni počinioci nasilja, a žene primarne žrtve. Muško nasilje u intimnim odnosima proizlazi iz historijskih i sadašnjih razlika u moći koje zadržavaju žene podređenima, prvenstveno korištenjem kontrole, uključujući fizičko, seksualno, ekonomsko i psihičko zlostavljanje, koje obuhvata taktiku zastrašivanja i izolacije. Gubitkom resursa (na primjer, obrazovanje, prihodi i dr.) ili percipiranim moći u braku, muškarci pribjegavaju nasilnom ponašanju kako bi vratili izgubljenu moć i vrijednosti.

Feministička teorija nasilno ponašanje kod žena često tumači oblikom samoodbrane. Zbog toga nailazi na kritike. Istraživanja, naime, pokazuju kako su i muškarci i žene motivisani željom za odbranom odnosno potrebom za kontrolom, ljubomorom, ljutnjom, a nasilno ponašanje je svojstveno svima bez obzira na pol.

Prema teorijama moći, korjeni nasilja ne potiču samo iz kulture, već i iz porodične strukture (Straus, 1997, prema Bell i Naugle, 2008:1099). Pretpostavlja se da porodični sukob, društveno prihvaćanje nasilja i rodna neravnopravnost međusobno djeluju i dovode do intervencije u slučajevima zlostavljanja partnera, što može rezultirati nastavkom nasilja u porodici. Vjeruje se da se upotreba nasilja u rješavanju porodičnih sukoba uči u djetinjstvu

svjedočenjem ili doživljavanjem fizičkog zlostavljanja. Smatra se da psihosocijalni stresori, uključujući ekonomski teškoće, povećavaju porodičnu napetost i stavljaju porodicu u veći rizik od fizičkog nasilja. Teoretičari moći također sugerisu da neravnoteža moći između muževa i žena može povećati količinu napetosti u porodici, čime se povećava rizik od agresije intimnog partnera. Istraživanja otkrivaju veći rizik od nasilja u porodicama s većim nivoom stresa i iz nižih socioekonomskih statusa (Bell i Naugle, 2008:1098). Studije koje su ispitivale utjecaj strukture moći na stope porodičnog nasilja, također su otkrile najniži nivo fizičke agresije u ravnopravnijih parova, podržavajući ideju da neravnoteža moći može povećati rizik od porodičnog nasilja.

Prema teoriji socijalnog učenja, nasilje u porodici je ponašanje naučeno posmatranjem i imitacijom ponašanja drugih ljudi u razdoblju djetinjstva (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017:98). Sva ljudska socijalna ponašanja naučena su ličnim iskustvom ili izloženošću. Nasilje u porodici rezultat je toga što neki pojedinci nauče da je prihvatljivo biti nasilan ili koristiti nasilje u svrhu ostvarenja nekog cilja u određenom okruženju, dok drugi pojedinci uče prihvatiti nasilje ili ga tolerisati. To učenje prvenstveno se odvija u porodici, što rezultira transgeneracijskim ciklusom nasilja. Kod djece koja su svjedočila nasilju u porodici veća je vjerovatnoća da će i sama biti počinjenici, ali i žrtve nasilja u porodici. Transgeneracijski prenos nasilja se odvija jer djeca razvijaju toleranciju prema nasilju, odnosno postaje im prihvatljiv agresivan oblik ponašanja, kao način rješavanja problema te ih unose u porodično okruženje. (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017:99). Temeljna premisa teorija o transgeneracijskom prenosu zlostavljanja je da žrtva fizičkog zlostavljanja ili svjedočenje zlostavljanja drugih članova porodice uči djecu (većinom dječake) da postanu nasilni.

Većina istraživanja o nasilju u porodici temelji se na teoriji socijalnog učenja. Istraživanja se usmjeravaju na ulogu dječjih iskustava koja dječake izlažu nasilnim uzorcima i povezanom povećanom riziku od počinjenja nasilja u porodici u odrasloj dobi. Međutim, jedna od rijetkih studija koja se bavi tim pitanjem, Andrews i Brown (1988, prema Bevan i Higgins, 2002:223) otkrila je da ni direktno iskustvo nasilja u djetinjstvu, kao ni svjedočenje nasilju nisu povezani s kasnjim nasiljem. Umjesto toga, otkrili su da je nasilje povezano sa zanemarivanjem u djetinjstvu, bez obzira na to jesu li u djetinjstvu bili fizički zlostavljeni.

Uzrocima nasilja u porodici bave se i teorije individualnih razlika, kao što su teorije ličnosti i teorije tipologije. Teorija ličnosti posmatra nasilno ponašanje u porodici kroz lične osobine. Najčešće korišteni modeli istraživanja nasilja u intimnim vezama su Duttonov model granične organizacije ličnosti (engl. *Dutton's Borderline Personality Organization*) i

Holtzworth-Munroeov i Stuartov razvojni model podtipova zlostavljača (engl. *Munroes and Stuart's Developmental Model of Batterer Subtypes*). Zajedničko ovim teorijama je teza prema kojoj "su neodgovarajući stil privrženosti, iskustva nasilja u ranom djetinjstvu i impulzivnost u osnovi počinjenja nasilja u intimnim vezama" (Bell i Naugle, 2008:1099). Sklonost počinjenu nasilju u porodici proizlazi iz nesigurne privrženosti i sramote koja nastaje tokom ranog djetinjstva/ adolescencije. Pojedince s ovim stilom privrženosti karakteriše želja za intimnim društvenim kontaktom, ali i strah od odbacivanja i nepovjerenja prema drugima, što rezultira čestim nezadovoljstvom intimnim odnosima. Ovaj stil privrženosti, uzet zajedno sa sklonosću tih pojedinaca prema doživljavanju intenzivnih napada bijesa, smatra se da dovodi do slučajeva počinjenja nasilja u porodici kada pojedinac osjeća prijetnju od strane partnera ili vjeruje da je odnos na neki način brak propao.

Teorija tipologije počinioca nasilja može se shvatiti kao proširenje teorije ličnosti. Ona podržava pretpostavku o povezanosti stilova privrženosti, iskustva nasilja u djetinjstvu i crta ličnosti s nasilnim ponašanjem, međutim Hotzworth-Munroe i Stuard uzimaju u obzir situacijske i individualne odrednice nasilja te kategoriju počinioce nasilja u okviru tih odrednica, te počinioce nasilja svrstava u jednu od tri tipa počinioca nasilja: porodični, disforični/granični i nasilni/antisocijalni podtip počinioca nasilja (Dodaj, Sesar i Šimić, 2017:100).

Ovaj kratak pregled teorija nasilja u porodici, pri čemu se naglasak stavlja na nasilje među supružnicima, objašnjava svu složenost ovog fenomena.

1.1.3. OBLICI NASILJA U PORODICI

Nasilje u porodici može imati mnogo oblika. Definicija nasilja u porodici u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH ukazuje na sljedeće oblike nasilja: „U smislu ovog zakona smatrat će se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomске štete kod drugog člana porodice.“ S obzirom na prirodu nasilnog čina WHO (2021) nasilje dijeli "na:

- *fizičko* – primjena sile bez obzira je li ili nije nastupila tjelesna ozljeda (guranje, udaranje, pritiskivanje, fizičko sprečavanje kretanja, gađanje predmetima, uništavanje stvari po kući i sl.),

- *seksualno* – bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar i sl.,
- *psihičko nasilje* – primjena psihičke sile koja je uzrokovala osjećaj straha, ugroženosti, povrede dostojanstva, verbalno nasilje, psovanje, zanemarivanje svojim sredstvima komunikacije i sl.
- *ekonomsko nasilje* – svako oštećenje ili uništenje lične i zajedničke imovine, zabrana ili onemogućavanje korištenja lične i zajedničke imovine, oduzimanje prava ili zabrana raspolažanja ličnim prihodima ili imovinom stečenom ličnim radom ili naslijđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog domaćinstva i brige o djeci ili drugim izdržavanim članovima zajedničkog domaćinstva.
- *zanemarivanje djece* – svaki slučaj propuštanja da se djetetu obezbijede uslovi za pravilan rast i razvoj u svim oblastima, što dovodi do ugrožavanja djetetovog zdravlja, fizičkog, mentalnog, duhovnog, moralnog i socijalnog razvoja.

1.1.3.1. *Fizičko nasilje u porodici i njegove posljedice na razvoj djece*

Fizičko nasilje definiše se i kao “bilo koji namjerni fizički napad ili fizički kontakt kojim se drugu osobu fizički ugrožava, ozljeđuje, izlaže tjelesnoj boli ili smrti koja se mogla izbjegći” (Zloković, 2009:55). Najčešći oblik fizičkog nasilja nad ženama je naguravanje na zid ili druge predmete, šamaranje, udarac šakom i nogom, nanošenje lakih i težih fizičkih povreda, pokušaj ubistva i ranjavanje oružjem, nanošenje opeketina (Mamula i Plašć, 2014:118). “Fizičko nasilje nad djecom u porodici obuhvata takve odnose i ponašanja od strane roditelja kojima se primjenom fizičke sile, uz upotrebu drugih sredstava ili bez nje, nanose povrede ili rane koje ugrožavaju zdravlje i život maloljetnika ili izazivaju njegovu smrt” (Bulatović, 2012:214).

Fizičko i psihičko nasilje nad djecom najčešće se zajedno pojavljuju. Fizičko nasilje se manifestuje u vidu udaranja, uskraćivanja hrane, izlaganje djeteta različitim fizičkim povredama, zatvaranje djeteta, vezivanje i bacanje, paljenje i gušenje. Uobičajeno pravilo kod fizičkog zlostavljanja djeteta predstavlja iniciranje nasilja od strane jednog roditelja, dok je drugi roditelj pasivan učesnik tako što nasilje podržava ili ga dopušta. Fizičko nasilje nad starijim osobama najčešće se manifestuje udaranjem, spaljivanjem, guranjem i naguravanjem, šamaranjem, pljuvanjem, podmetanjem noge, prisiljavanjem starijih osoba da ostanu u

krevetu ili na stolici, zaključavanje u sobu, uskraćivanje lijekova, ograničavanje slobode i dr. (Rusac, 2006, prema Žilić i Janković, 2016:79).

Istraživanje koje su proveli Straus i saradnici (1997; prema Grogan-Kaylor, 2004) pokazuje da fizičko kažnjavanje ima suprotan i nepoželjan efekat na žrtvu, njegova primjena uči djecu da je korištenje fizičke sile prihvatljivo i da ono predstavlja jednu od metoda za rješavanje sukoba. Kao posljedica roditeljskog kažnjavanja djece javlja se narušen kvalitet odnosa s roditeljima, dolazi do gubitka povjerenja i poštovanja, čime se narušava psihički i fizički integritet djeteta. Nadalje, kao posljedica javljaju se i emocionalne reakcije djeteta na kažnjavanje, kao što su strah, krivica, ljutnja, osjećaj nemoći, srama i poniženja (Vidović, 2008).

Slika 2. *Fizičko nasilje ima kratkoročne i dugoročne posljedice na rast i razvoj djece.*

Izvor: <https://www.zenasamja.me/images/0992/nasilje-u-porodici-v.jpg>

Efekti fizičkog zlostavljanja mogu biti kratkoročni i dugoročni, a manifestuju se na različitim područjima, kao što je neurološki i intelektualni razvoj, školski uspjeh, životna očekivanja, socioemocionalni razvoj, socijalni odnosi te ponašanje i mentalno zdravlje djeteta. Kao posljedica fizičkog zlostavljanja česte su povrede glave, prsa i trbuha te lomovi i modrice, ali i neurološka oštećenja koja utječu na intelektualni razvoj djeteta. Nadalje, djeca često imaju oslabljene verbalne sposobnosti, slabije pamćenje, vještine čitanja i računanja (Pećnik, 2006). Dolazi do smanjenja motivacije i teškoća u daljem školovanju, pri čemu većina stručnjaka smatra da kod zlostavljane djece ne postoji snižen koeficijent inteligencije,

već njihovi lošiji školski rezultati proizlaze iz navedenih teškoća vezanih uz čitanje, računanje i govor (Kocjan-Hercigonja i Hercigonja-Novković, 2009).

Kod djece se također javljaju problemi u ponašanju, skloniji su agresiji, a teškoće na koje nailaze rješavaju kako ih se učilo – agresijom. Djeca pokazuju manje empatije i asocijalnog ponašanja u odnosima s drugima, što dovodi do većih šansi da će biti odbačena od vršnjaka. Osim navedenog, djeca koja su fizički zlostavljanja pod većim su rizikom da budu žrtve nasilja zbog smanjenja samopoštovanja, depresije i straha, zbog kojeg se udaljavaju i izoliraju od vršnjaka i time se povećavaju šanse da postanu žrtve nasilja (Velki, 2012). Razlozi izbjegavanja interakcija s vršnjacima proizlaze iz straha djece od novih odnosa koje vide prijetećima ili izbjegavaju druženja kako se ne bi otkrila njihova tajna. Fizički zlostavljanja djeca su sklonija maloljetničkoj delinkvenciji i kriminalnom ponašanju, a kada se posmatraju u odnosu na djecu koja nisu zlostavljanja, imaju 53% veći rizik za počinjenje krivičnih djela (Bilić i sar., 2012). Uz navedeno, često se okreću zavisnostima kao načinu nošenja s depresijom, stresom i niskim samopouzdanjem.

U odrasloj dobi, uz kriminalno ponašanje, javljaju se zdravstveni problemi i problemi nezaposlenosti zbog napuštanja školovanja i većeg postotka hapšenja zbog uključenosti u kriminal (Bilić i sar., 2012). Istraživanja pokazuju da osobe koje su u djetinjstvu bile fizički zlostavljanje u odrasloj dobi češće čine i doživljavaju nasilje u predbračnim i bračnim vezama, pri čemu je također veći rizik da će u odrasloj dobi i sami biti nasilni prema vlastitoj djeci (Pećnik, 2006).

1.1.3.2. Psihičko (emocionalno) nasilje u porodici i njegove posljedice

Psihičko (i emocionalno) nasilje ili primjena psihičke prisile manifestuje se kroz izazivanje straha, ugroženosti, osjećaja poniženja, smanjenja ili potpunog rušenja samopoštovanja, ličnog digniteta i identiteta, verbalno nasilje i napade, vrijeđanje, nazivanje pogrdnim imenima, uhođenje, uznemiravanje pomoću različitih sredstava komunikacije, protivpravnu izolaciju ili ugrožavanje slobode kretanja, okrivljavanje žrtve za vlastito nasilno ponašanje i dr. Istraživanja pokazuju (Mamula, Plašć, 2014:116) da se psihičko nasilje najčešće manifestuje kroz: omalovažavanje, ponižavanje, obezvređivanje, proglašavanje ludim, zatim, prijetnje silom, prijetnje oduzimanjem djeteta, uhođenje, ubistvo kućnog ljubimca, oduzimanje i uništavanje ličnih dokumenata, prijetnje oružjem (nož, pištolj i sl.) i dr. Prisutno je i psihičko nasilje kroz izolaciju, koja se manifestuje zabranom održavanja

kontakata s rodbinom i prijateljima, te rjeđe potpunom zabranom izlaska iz kuće. Psihičko nasilje nad djecom u porodici podrazumijeva "takav odnos ili ponašanje roditelja kojim se zapostavlja, ugrožava, podcjenjuje, vrijeđa i verbalno napada maloljetnik i izražavaju negativni osjećaji ili mu se uskraćuje podrška" (Milosavljević, 1998:43, prema Bulatović, 2012:215). Ono se pojavljuje kao samostalni oblik nasilja, ali može biti popraćeno fizičkim i seksualnim nasiljem. Prisutni su različiti oblici psihičkog nasilja nad djecom, kao što je emocionalna hladnoća, uskraćivanje ljubavi i pažnje, odsustvo komunikacije s djetetom, nazivanje djeteta pogrdnim imenima, psovanje, vrijeđanje, podrugivanje, podsmjehivanje, zabrana druženja djece s vršnjacima, svjedočenje djeteta nasilju među roditeljima i sl. Psihičko nasilje starijih osoba obuhvata različite manifestacije, kao što su verbalno i neverbalno postupanje kojima se smanjuje samopoštovanje i dignitet starijih osoba. Manifestuje se kroz prijetnje o upotrebi nasilja, prijetnji o napuštanju i ostavljanju samih, namjerno zastrašivanje, na primjer, da neće dobiti hranu ili potrebnu njegu, zatim ruganje, laganje, nazivanje pogrdnim imenima i dr.

Kada se govori o zdravom emocionalnom razvoju djeteta, on podrazumijeva da dijete tokom odrastanja ima šansu naučiti nositi se s frustracijama, imati pozitivne emocije prema sebi i pokazivati osjećaje na socijalno prihvatljiv način. S druge strane, emocionalno nasilje utječe na mogućnost djeteta da kontroliše vlastite emocije i prepozna emocije drugih, što kasnije negativno utječe na razvoj djetetove ličnosti, odnos prema samom sebi i na interakcije s drugima (Mathews i Benvenuti, 2014). Kod emocionalno zlostavljane djece postoje različiti znakovi koji upućuju na potrebu pružanja odgovarajuće pomoći, pri čemu se djeca često žale na fizičke probleme ili se povlače u sebe i tako iskazuju potrebu za pomoći (Bilić i sar., 2012). Djeca koja su u ranijoj dobi emocionalno zlostavljana imaju teže posljedice po emocionalni i mentalni razvoj. Usled nedostatka ljubavi i podrške od strane roditelja, koji su preopterećeni zadovoljenjem vlastitih potreba te dijete vide kao teret, dolazi do agresivnog i destruktivnog ponašanja zlostavljanog djeteta (Bulatović, 2012). U zavisnosti od odnosa s roditeljem koji je emocionalno nasilan prema djetetu, razvijaju se različite destruktivne i autodestruktivne radnje. Kod djevojčica se autodestruktivno ponašanje češće vidi kroz povlačenje, teškoće u ostvarivanju kontakta i preuzimanje pretjerane odgovornosti, dok se autodestruktivno ponašanje kod dječaka češće prepoznaje upotrebom alkohola ili opojnih sredstava, a destruktivno nasilnim ponašanjem prema drugima (Urbanc, 2000).

Djeca se ne rađaju s niskim samopoštovanjem, već do toga dolazi usled izostanka brige o njihovim potrebama, osjećajima i željama. Djeca od prvih mjeseci života kroz odnose s

okolinom grade vlastito samopoštovanje te prikladan odnos roditelja prema djetetu, brižnost i toplina utječu na njegov razvoj. Prema Glaser (2002; prema Ždero, 2005.) kod djece žrtava emocionalnog nasilja uočene su poteškoće u emocionalnom razvoju kroz sniženo samopoštovanje, uplašenost, uznenirenost i anksioznost, teškoće u ponašanju poput suprotstavljanja i traženja pažnje, tokom obrazovanja javlja se slabiji uspjeh, kašnjenja i izostanci iz škole, u odnosu s vršnjacima djeca su agresivna, povlače se i izoliraju, često su fizički zanemarena i neuredna. Djeca prema kojoj roditelji postupaju sa odbacivanjem i terorisanjem, osjećaju se nevoljenima i bijesnima, uz smanjeno samopoštovanje i agresivnost, a u doba adolescencije javlja se i napadačko ponašanje. Isto tako, roditeljsko odbacivanje i nedostatak nadzora nad djecom jedan je od najvećih rizičnih faktora za javljanje maloljetničke delinkvencije (Ždero, 2005). Neprijateljsko ponašanje roditelja, odbacivanje djeteta, nedostatak podrške i topline u odnosima dovode do problema sa usvajanjem socijalnih normi i standarda ponašanja. Kod ovakve djece se mnogo češće kao mentalni problem javlja depresivnost. Navedena neadekvatna ponašanja roditelja kod djece dovode do stvaranja negativne slike o sebi, dolazi do ranog razvoja depresije koja nastaje slanjem negativnih poruka djetetu, što dovodi do osjećaja bespomoćnosti i bezvrijednosti. Emocionalno zlostavljanje otežava suočavanje sa stresom te dolazi do povećanog rizika od suicida, javlja se osjećaj otuđenja od drugih i nedostatak podrške, a istraživanja pokazuju da su osobe koje su više puta pokušale počiniti suicid u djetinjstvu bile teško emocionalno zlostavljane (Bilić i sar. 2012). Nadalje, kao posljedica popustljive discipline, odbacivanja, okrutnog i zanemarujućeg roditeljstva kod djece tokom odrastanja može doći do kriminalnog ponašanja, emocionalne nestabilnosti i sklonosti korištenju sredstava zavisnosti (Ždero, 2005).

1.1.3.3. Seksualno nasilje u porodici i njegove posljedice na razvoj djece

Seksualno nasilje “obuhvata različite oblike seksualnog ponašanja, iskorištavanja i uznenemiravanja (seksualno maltretiranje, napadanje i sramoćenje) bez volje i pristanka druge osobe” (Žilić i Janković, 2016:79). U seksualno nasilje nad ženama ubrajaju se različiti oblici prisiljavanja na učestovanje u seksualnim aktivnostima koje kod žene izazivaju nelagodu ili poniženje, prisiljavanje gledanja pornografije i silovanje. Prema određenim istraživanjima, najčešći oblici seksualnog nasilja su neželjene seksualne primjedbe i/ili ponude, te silovanje (Mamula i Plašć, 2016:116). Djeca u porodici, također mogu biti seksualno zlostavljana. Pod seksualnim nasiljem djeteta podrazumijeva se “uključivanje djeteta u seksualnu aktivnost koju

ono ne shvata u potpunosti, s kojom nije saglasno ili za koju nije razvojno doraslo i nije se u stanju s njom usaglasiti te kojom se krše zakoni ili socijalni tabui društva” (Bulatović, 2012:216). Pri tome seksualno zlostavljanje uključuje neprimjereno dodirivanje djeteta, davanje seksualnih komentara, prisiljavanje djeteta na učestovanje u seksualnim aktivnostima, posmatranje seksualnih aktivnosti, te izlaganje djeteta pornografskim sadržajima. Dijete koje je doživjelo seksualno zlostavljanje od člana porodice imaće probleme koji neće nestati samim odrastanjem, te zahtijeva pružanje odgovarajuće pomoći i podrške djetetu. Poslije seksualnog zlostavljanja, dijete može razviti osjećaj izdanosti, prevarenosti, prljavosti i krivice, što svakako doprinosi čitavom nizu posljedica. Među najčešćim oblicima izloženosti starijih osoba seksualnom nasilju identifikovani su: neprimjereno diranje po tijelu protivno volji starije osobe te prisiljavanje na polne kontakte i odnose.

Seksualno zlostavljanje djeteta u porodici za žrtvu ostavlja dugotrajne posljedice koje se tokom života javljaju u različitom intenzitetu i na različite načine. Ono dugoročno utječe na mentalno zdravlje osobe, tako je kod žrtava često prisutna anksioznost, depresija, poremećaji u prehrani, posttraumatski stresni poremećaj, poteškoće u spavanju i pokušaji suicida (Ajduković i sar., 2013). Same posljedice seksualnog zlostavljanja su brojne te se reakcije razlikuju od osobe do osobe, pri čemu se kao glavna teškoća ističe gubitak povjerenja, što nadalje dovodi do teškoća u stupanju u emotivne odnose u odrasloj dobi, brojnih psihofizičkih posljedica i teškoća u društvenom životu (Bulatović, 2012). Posmatrajući pol seksualno zlostavljane djece, nema razlika vezanih uz težinu doživljene traume ili prevladavanje internaliziranih ili eksternaliziranih simptoma (Bilić i sar., 2012). Seksualno zlostavljanje, naročito ono od strane roditelja, kod djeteta dovodi do stvaranja loše slike o sebi, doživljavanja svijeta kao nesigurnog mjesta. Djeca su sklona pretjeranom reagovanju na stresne i bolne događaje, pri čemu često sebi pripisuju odgovornost za sve negativno što se događa u njihovoј okolini, osjećaju konstantan strah, bezvrijednost te su česte fobije i noćne more, dok se u odrasloj dobi javljaju teškoće u seksualnom funkcionisanju (Kocijan-Hercigonja i Hercigonja-Novković, 2009).

Na seksualno zlostavljanje u djetinjstvu gleda se kao rizičan faktor za velik broj psiholoških i fizičkih problema za čitav život te, iako neka djeca prevladaju traumatsko iskustvo, veliki broj žrtava odaje se prostituciji ili rizičnom seksualnom ponašanju i podliježe sredstvima zavisnosti. U odrasloj dobi žrtve seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu u 80% slučajeva imaju simptome PTSP-a, proživljavaju događaje kroz noćne more, imaju probleme spavanja i lošu koncentraciju (Bilić i sar., 2012). Također, utvrđeno je da između 25 i 87%

mladih koji su do dvadesete godine bili izloženi traumatskom događaju imaju posttraumatske simptome (Hawkins i Radcliffe, 2006; prema Profaca i Arambašić, 2009). Česti su flashbackovi kroz čulna iskustva na vizuelnom, audio, taktilnom i olfaktornom području, koja doživljavaju kao sadašnjost, a ne sjećanja na traume iz djetinjstva, a okidači su seksualni podražaji iz okoline (Bilić i sar., 2012). Kao i kod emocionalnog zlostavljanja, žrtve polnog zlostavljanja često imaju psihološke probleme, kao što je depresija i anksioznost, a javljaju se emocije poput straha, srama, ljutnje, poniženja i želje za samoozljedivanjem. U odnosu na djecu koja nisu seksualno zlostavljanja imaju pet puta veću šansu da im bude dijagnostikovan anksiozni poremećaj, a osjećaj ljutnje i teškoće u njenom izražavanju često dovode do mržnje prema sebi ili rezultira zlostavljanjem drugih, pa djeca razvijaju vjerovanje da su sama zaslužila biti zlostavljana (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

Kada se govori o fizičkim problemima, česti su ginekološki i gastrointestinalni problemi, tegobe muskulaturnog i neurološkog sistema, glavobolje, bolovi u stomaku, urinarne infekcije, ali i hroničan umor, astma i problemi sa srcem. Također su prisutne posljedice u seksualnom funkcionisanju i identitetu, javlja se strah od intimnih odnosa, osjećaji gađenja i nedostatka užitka te flashbackovi za vrijeme odnosa. Žrtvama incesta često je otežan razvoj zdravih emocionalnih odnosa zbog teškoće u određivanju granica, dok socijalno funkcionisanje varira od izrazito uspješnog do osiromašenog, pri čemu se uspješnim funkcionisanjem nastoji prikriti nisko samopoštovanje i anksioznost (Bilić i sar., 2012). Kod žrtava seksualnog zlostavljanja često dolazi do pokušaja izbjegavanja sjećanja na proživljenu traumu te se okreću zavisnostima, suicidalnosti i drugim disfunkcionalnim aktivnostima kako bi smanjili vlastitu tjeskobu i kako ne bi u potpunosti doživljavali patnju uzrokovano zlostavljanjem. Međutim, do problema dolazi jer izbjegavanje samo kratkotrajno smanjuje stres i može dovesti do jačeg osjećaja krivice i ljutnje te nižeg samopouzdanja (Buljan-Flander i Kocijan-Hercigonja, 2003).

1.1.3.4. Ekonomsko nasilje u porodici

Ekonomsko nasilje “obuhvata novčane manipulacije ili iskorištavanje” (Žilić i Janković, 2016:79), a uključuje oduzimanje finansijskih prihoda te onemogućavanje osobi korištenje finansijskih sredstava, prevare, ucjenu, zloupotrebu i dr. Najčešći oblici ekonomskog nasilja nad ženama u porodici su uskraćivanje sredstava za život, te oduzimanje i prodaja vlastite imovine.

Ekonomsko zlostavljanje u intimnim vezama odnosi se na ekonomsku zavisnost jednog bračnog pratnera od drugog, koja u ovom kontekstu ima dvojaku ulogu. S jedne strane, ekonomска zavisnost žene o muškarцу posljedica je zlostavljanja i kontrole, dok s druge strane ekonomска zavisnost može biti uzrok nemogućnosti ženinog odlaska i prekida nasilne veze, bez obzire koje je vrste zlostavljanja žena bila žrtva. Također, ekonomsko zlostavljanje možemo posmatrati u užem i širem smislu. U užem smislu, ekonomsko se nasilje odnosi na nejednaku kontrolu nad zajedničkim resursima, uskraćivanje pristupa novcu, zapošljavanju ili edukaciji. U širem smislu ono obuhvata i oštećenje ili uništavanje ženine imovine, kao i krađu ili onemogućavanje raspolažanja vlastitim resursima ili imovinom. Ekonomsko nasilje očituje se između ostalog u uskraćivanju i/ili oduzimanju finansijskih sredstava, potpunoj kontroli kućnog budžeta od strane partnera, nedozvoljavanju sudjelovanja u finansijskim odlukama, zabrani zapošljavanja i dalnjeg obrazovanja, oštećenju i/ili uništavanju imovine partnerice, ucjenjivanju finansijskim sredstvima i neplaćanju alimentacije.

1.1.3.5. Zanemarivanje i posljedice zanemarivanja na razvoj djece

Uz navedene oblike nasilja potrebno je spomenuti i zanemarivanje kao oblik nasilja u porodici. Zanemarivanje djece u porodici podrazumijeva “odsustvo ili skučene mogućnosti zadovoljavanja razvojnih i osnovnih potreba i socijalne sigurnosti djeteta” (Bulatović, 2012:212). Obično se javlja sa svim drugim oblicima zlostavljanja djeteta.

Kada je riječ o nasilju u porodici, ono često ne obuhvata zanemarivanje djece jer kod njegovog definisanja nasilje nije prisutno. Međutim, zanemarivanje kao takvo predstavlja propuštanje roditelja u zadovoljavanju fizičkih, zdravstvenih, vaspitnih, obrazovnih i emocionalnih potreba djeteta, kao i propuštanje osiguranja nadzora i sigurne okoline u kojoj dijete boravi, što utječe na psihofizički razvoj djeteta (Sesar i Sesar, 2008). Iz navedenog se može zaključiti da nezaštićivanje djeteta od povreda, opasnosti, neodgovaranja na njegove potrebe te izolovanje i podsmjehivanje, zbog edukativne, emocionalne ili zdravstvene zanemarenosti u različitim područjima života, predstavlja nasilno postupanje prema djetetu (Kocijan-Hercigonja i Hercigonja-Novković, 2009). Uz navedeno važno je naglasiti da o zanemarivanju možemo govoriti kada ono ugrožava razvoj djeteta i njegovu psihosocijalnu ravnotežu (Ajduković i Pećnik, 1994). Kao osnovna razlika između zanemarivanja i nasilja ističe se pasivnost osobe, tako da osoba koja je nasilna prema djetetu to čini aktivno,

vrijedanjem, ponižavanjem i slično, dok osoba koja zanemaruje dijete to čini pasivno, propuštanjem pružanja djetetu onog što mu je potrebno, kao što je ljubav i pažnja, ali i nezadovoljavanjem osnovnih potreba djeteta (Bilić i sar., 2012). U porodicama u kojima je prisutno nasilje, roditelji obraćaju pažnju na dijete, iako to iskazuju na neprikladan način te djeca smatraju da im roditelji nasilnim ponašanjem pokazuju ljubav i brigu. U zanemarujućim porodicama, roditelji djetetu ne daju do znanja da ono postoji, zbog čega se dijete osjeća napuštenim, nevrijednim ljubavi. Tako se u porodicama u kojima dolazi do nasilja, dijete identificuje s roditeljima, dok se u zanemarujućim nema s kim identifikovati te se od takve djece često čuju izjave poput „više bih volio da me kažnjavao, nego da se pravio kao da ne postojim“, jer djeca traže bilo koji oblik pažnje kako se ne bi osjećali napuštenima (Velki, 2012). Roditelji mogu brinuti o fizičkim potrebama djeteta, međutim živeći pored djeteta, a ne s njim, ne grleći ga, podržavajući i ne vodeći računa o njegovim osjećajima i potrebama tokom odrastanja značajno utječu na njegov daljnji razvoj (Bulatović, 2012).

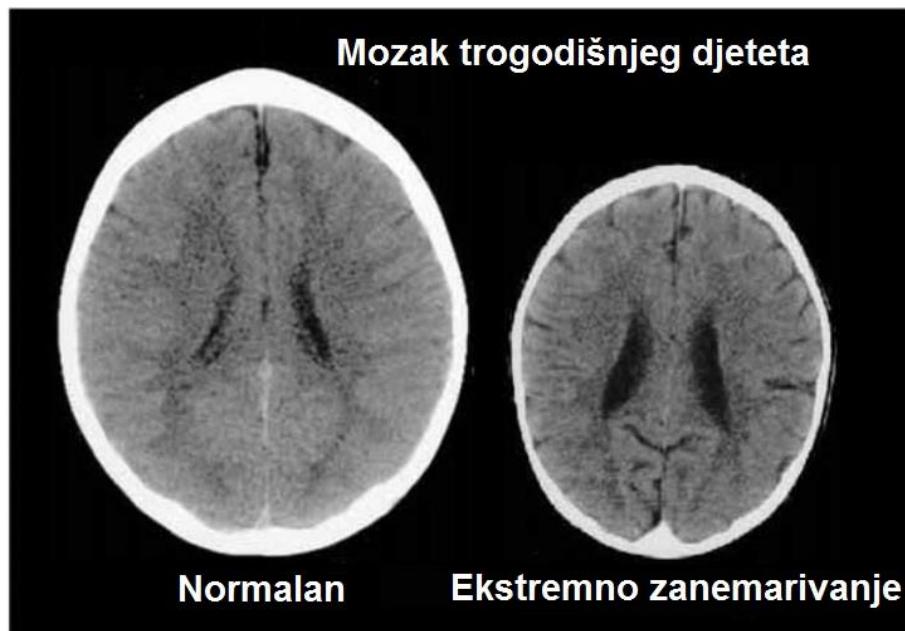
Zanemarena djeca tokom odrastanja suočavaju se s brojnim rizičnim faktorima koji utječu na njihov razvoj te se tako siromaštvo, nedostatak brige, psihopatologija roditelja, zloupotreba opojnih sredstava, loša zdravstvena briga o djetetu, beskućništvo i raspad porodice vežu za zanemarivanje, pri čemu svaki od navedenih faktora povećava ranjivost djeteta (Hildyard i Wolfe, 2002). Kako bi se moglo govoriti o zanemarivanju djeteta, potrebno je odrediti koje potrebe djeteta moraju biti zadovoljene kako bi mu se omogućio normalan rast i razvoj. Prema tome se zaključuje kako mora doći do zadovoljenja određenih fizičkih i emocionalnih potreba, čije propuštanje dovodi do zanemarivanja. Fizičkim potrebama smatra se zadovoljenje potreba prehrane, osiguranje djetetu sigurnih životnih uslova, smještaja te odjeće i obuće, ali i vođenje brige o zdravstvenom stanju djeteta prije i poslije rođenja. Emocionalne potrebe uključuju pohvaljivanje djeteta, poštovanje i uvažavanje njegovog mišljenja te ohrabrvanje i emocionalnu podršku, izgradnju emocionalnog odnosa, stabilnost i strukturu doma i porodice, pri čemu je u najranijem djetinjstvu važan emocionalan dodir, pogled i govor roditelja (Bilić i sar., 2012).

Kada se govori o zanemarivanju uglavnom se misli na fizičko zanemarivanje u kojem roditelji ne brinu o zadovoljenju egzistencijalnih potreba djeteta ili ne brinu o njegovom zdravlju, dok se manje pažnje usmjerava na zanemarivanje u emocionalnom i obrazovnom smislu. Fizičko zanemarivanje kao najčešće prepoznat oblik odnosi se na propuštanje roditelja da zaštiti dijete od opasnosti i zadovolji njegove potrebe za hranom, smještajem i odjećom (Ždero, 2005). Ono uključuje napuštanje djeteta bez odgovarajuće brige i nadzora, tjeranje

djeteta iz kuće, neadekvatnu prehranu, nevođenje brige o djetetovoj higijeni, odjeći i obući, te brojne druge oblike zanemarivanje djetetove sigurnosti, kao što je vožnja djeteta u automobilu u alkoholisanom stanju (Sesar i Sesar, 2008).

Zdravstveno zanemarivanje predstavlja propuštanje roditelja da djetetu osigura potrebne medicinske tretmane, kao što je vakcinisanje, redovno uzimanje lijekova, vođenje na ljekarske pregledе ili na operativne zahvate (Ždero, 2005). Ono može započeti već prilikom trudnoće kroz odbijanje savjeta stručnjaka te konzumiranje alkohola. Također, roditelji koji pripadaju vjerskim sektama često odbijaju djetetu pružiti potrebnu zdravstvenu zaštitu, kao što je odbijanje vakcinisanje, transfuzije te hirurških zahvata (Bilić i sar., 2012).

Na slici 2. je prikazan uporedni snimak mozgova kod dva trogodišnja djeteta. Lijevo je prikazan mozek normalno razvijanog trogodišnjaka, dok desna slika prikazuje mozek djeteta koje je izloženo zanemarivanju. Mozak na desnoj slici je znatno manji (Perry, 2002).

Slika 3. Poređenje mozga normalno razvijenog i zanemarenog trogodišnjaka.

Izvor: <https://www.rand.hr/templates/yootheme/cache/vrste-nasilja-8ffa5840.webp>

Obrazovno zanemarivanje podrazumijeva izostanak pomoći i podrške tokom obrazovanja, kroz nedostatak potrebnog školskog pribora, izostanak pomoći u učenju i nedolaženje na roditeljske sastanke. Do obrazovnog zanemarivanja najčešće dolazi kod psihički bolesnih i neobrazovanih roditelja, roditelja bez zaposlenja ili na nesigurnim radnim mjestima ili s druge strane kod uspješnih roditelja koji smatraju da i njihovo dijete treba biti kao oni, pri čemu se od djeteta očekuje uspjeh, ne uzimajući u obzir ima li dijete kapaciteta i

želi li ono što mu nameću roditelji (Sesar i Sesar, 2008). Zanemarivanje djece najčešće je prijavljivan oblik zlostavljanja i pogoda gotovo 30 djece od svakih 1 000 u SAD-u, pri čemu čini gotovo 70% prijava nasilja nad djecom (Hildyard i Wolfe, 2002).

Emocionalno zanemarivanje odnosi se na neobaziranje na djetetove potrebe i želje te ne pružanje pomoći u kriznim situacijama, zbog čega se dijete osjeća odbačenim. Roditelji koji zanemaruju dijete hladni su u odnosu s djecom, nezainteresovani su i ne pokazuju emocije, zbog čega se smatra da takvo ponašanje može biti i štetnije nego ponašanje zlostavljujućih roditelja (Sesar i Sesar, 2008). Navedena propuštanja roditelja mogu dovesti do razvoja bihevioralnih, kognitivnih, emocionalnih i intelektualnih teškoća (Hildyard i Wolfe, 2002).

Ponekad se na zanemarivanje gleda kao "manje zlo" u odnosu na nasilje, međutim istraživanja pokazuju kako ono može dovesti do jednakoteških posljedica (Velki, 2012). Ono često traje dugo te se kasno prepoznaje, zbog čega su posljedice dugotrajnije na fizičkom, kognitivnom, socijalnom i emocionalnom planu, pri čemu se međusobno preklapaju. Već tokom trudnoće konzumacija alkohola utječe na fizičke i zdravstvene teškoće djeteta, kao što je specifičan izraz lica (smanjen obim glave, slabije razvijena gornja usna), oštećenja srca, usporen psihomotorni razvoj, intelektualne teškoće i druge posljedice (Bilić i sar., 2012).

Zanemarena djeca često imaju nerazvijene dijelove mozga, što je u odnosu s njihovim kognitivnim razvojem. Mozak se razvija od najjednostavnijih do složenijih područja, pri čemu se ta područja razvijaju i preuzimaju svoju funkciju tokom odrastanja te, iako se smatra da su djeca otporna na različite događaje, ona utječu na njihov kognitivni i emocionalni razvoj (Petz, 2005). Zanemarivana djeca nemaju razvijene higijenske navike te boluju od alergija i raznih infekcija i imaju visok krvni pritisak. Isto tako, na njima se mogu pronaći ožiljci, opeketine i prelomi, kao posljedica nebrige o djetetu koje nikada nije bilo liječeno. Također, zanemarivana djeca su često neuhranjena, što može dovesti do kognitivnog i motoričkog zastoja u razvoju, a kao najgora posljedica može se javiti smrt (Bilić i sar., 2012).

Posmatrajući opću populaciju, zanemarivana djeca češće imaju niži koeficijent inteligencije, zbog čega pokazuju slabije sposobnosti pisanja, čitanja, teže prate nastavu, imaju slabije razvijene matematičke vještine te općenito slabiji uspjeh u školi (Bilić i sar., 2008). Djeca su često socijalno povučena, samostalno ne započinju igru, a učitelji ih opisuju kao pasivne ili agresivne, pri čemu zbog česte agresije i loših higijenskih navika odbijaju vršnjake. Pri procjeni utjecaja zanemarivanja na djecu uzima se obzir kognitivni i socijalni razvoj djeteta te njegovo fizičko i mentalno zdravlje, pri čemu se posmatra funkcionisanje

djeteta u različitim područjima, a kao posebno važna ističe se procjena ponašanja i emocionalnog statusa (Ćorić i Buljan – Flander, 2008). Kod zanemarivane djece javljaju se teškoće u uspostavljanju odnosa s drugima, u socijalnim odnosima više su povučeni, imaju negativan pogled na svijet i međuljudske odnose zbog nedostatka interakcije s roditeljima, što dovodi i do razvoja negativne slike o sebi i drugima. Neodgovarajuća, neosjetljiva i traumatična nebriga koju doživljavaju ostavlja utisak da nisu vrijedni ljubavi, te tako često pokazuju probleme u suočavanju s drugima i razvoju ličnosti. Prisutne su teškoće u prepoznavanju emocija te su u stresnim situacijama češće pasivni u odnosu na fizički zlostavljanju djecu koja iskazuju agresiju (Hildyard i Wolfe, 2002).

Zanemarujući roditelji djetetu ne šalju poruke da je dobro, pametno i vrijedno, nisu emocionalno i psihološki vezani uz dijete, što dovodi do nesigurne privrženosti, a kasnije i do nepovjerljivosti prema drugima i teškoća u razumijevanju emocija (Bilić i sar., 2012). Kada dijete nema stabilan odnos s roditeljem i odgoj koji će mu omogućiti savladavanje strategija za oslobađanje agresije, ne dolazi do napredovanja te se javlja agresivno i povučeno ponašanje, manjak motivacije za postignućima i problemi u porodičnim, ali i drugim odnosima (Ćorić i Buljan Flander, 2008).

Zanemarivanje djeteta može dovesti i do različitih poremećaja pa tako emocionalno zanemarivanje može dovesti do antisocijalnog i graničnog poremećaja ličnosti, PTSP-a, opsesivno-kompulzivnog poremećaja i depresije (Sesar i Sesar, 2008). Često se javljaju i patološka ponašanja poput tikova, uzrujavanja, krađe, fizičkih pritužbi i samokažnjavajućih ponašanja (Hildyard i Wolfe, 2002).

Roditelji ili osoba koja je preuzela roditeljsku odgovornost (čak i u kratkom razdoblju) treba osigurati djetetov razvoj u zdravstvenom smislu, obrazovnom, emocionalnom, treba mu osigurati prehranu, smještaj i sigurne uslove života u razumnim okvirima finansijskih mogućnosti roditelja ili onoga ko je preuzeo roditeljsku odgovornost. Ukoliko se roditelj ili onaj ko je preuzeo odgovornost roditelja to propusti, govori se o zanemarivanju djeteta. Posljedice zanemarivanja djeteta mogu dovesti do narušavanja djetetovog zdravlja i fizičkog, mentalnog, društvenog, moralnog, duhovnog razvoja.

Kod starijih osoba zanemarivanje se odnosi na namjeran ili nemamjeran izostanak pružanja osnovnih uslova za život i njegu starije osobe. Vidljivo je, dakle, da postoje različiti oblici porodičnog nasilja koje je važno poznavati kako bi se preventivno djelovalo u smjeru sprečavanja porodičnog nasilja i izloženosti djece porodičnom nasilju.

1.2. POSLJEDICE PORODIČNOG NASILJA NA BUDUĆI RAZVOJ DJECE

Porodično nasilje se posmatra kao jedan od rizičnih faktora za razvoj djeteta i njegove budućnosti. Česta izloženost djece nasilju u njihovim domovima, često kroz sukobe između roditelja, može ozbiljno utjecati na djetetovu dobrobit, lični razvoj i društvenu interakciju u djetinjstvu i u odrasloj dobi, kao i na transgeneracijski prenos nasilja u porodici.

Nasilje u porodici ostavlja najjače negativne posljedice na razvoj djeteta. Djeca budu pogodjena zbog nasilja u porodici isto kao i njihovi roditelji, ponekad čak i više, čak i kada nisu direktne žrtve nasilja. Posljedice su trajne i mnogo veće nego što pretpostavljamo. Više od polovine djece školskog uzrasta iz porodica u kojima je na djelu nasilje jako su anksiozna, teško uče i teško uspostavljaju odnose s ljudima. Ako se ne liječe na odgovarajući način, mogu da skliznu u delinkvenciju i zavisnost od narkotika.

Djeca različito reaguju na porodično nasilje. Ona najmlađa, predškolskog uzrasta, obično i ne shvataju o čemu se radi. Vjeruju da se „dešava nešto loše“, zabrinuta su, anksiozna i osjećaju krivicu, ali s obzirom da nisu u stanju da riječima izraze to što osjećaju i da se „pobune“, svoje emocije izražavaju ponašanjem. Najčešće postaju mirna i ēutljiva, povlače se u sebe, slabije jedu i spavaju. Dešava se da ih čak zaboli i glava.

Za razliku od njih, školarci su u stanju da svoja osjećanja opišu riječima, a kod njih se, osim anksioznosti i poremećaja navika, uočava i gubitak interesovanja za školske aktivnosti, snižena samoprocjena ličnosti i slabije interesovanje za druženje s vršnjacima. Često imaju potrebu da se pretjerano brane. Tipično je i da postanu nemirna, svadljiva, da se lako potuku s vršnjacima u školi ili u kraju, s braćom i sestrama kod kuće. Nerijetko pažnju na sebe skreću udaranjem ili gađanjem vršnjaka. Ova djeca su i slabije stimulisana na intelektualni razvoj, pa imaju siromašniji rječnik, manje razvijene intelektualne vještine u predškolskom uzrastu i često su loši đaci. Također, njihova pažnja često je slabija nego kod djece iz porodica u kojima nema nasilja. Često sisaju prst, imaju noćne strahove, grickaju nokte.

U periodu adolescencije kod njih je znatno veći rizik od neuspjeha u školi, delinkvencije i bolesti zavisnosti. Tako je između jedne petine i jedne trećine svih mladih koji su na bilo koji način povezani s bolestima zavisnosti bilo izloženo porodičnom nasilju, bilo verbalnom, bilo emocionalnom, bilo fizičkom. Nasilje u porodici se različito odražava na ponašanje dječaka i djevojčica. Tako su djevojčice sklonije neurotičnom reagovanju u kriznim situacijama, dok su dječaci skloniji konfliktima. Ipak, i jedni i drugi su depresivni, anksiozni, hipersenzitivni, bespomoćni i uplašeni.

Djeca koja su pretrpjela nasilje bilo kog oblika i sama su češće nasilnici, bilo da vrše nasilje prema sebi samima, nasilje nad vršnjacima, nasilje prema intimnim partnerima, i na kraju, nasilje prema svojoj djeci. Iz ovog proizilazi važnost prevencije nasilja nad djecom. Međutim, zbog kompleksnosti problema, malo je promjena učinjeno prema uspješnoj prevenciji nasilja nad djecom, koja se uglavnom svodi na sekundarnu prevenciju. Jedan od pristupa prevenciji nasilja nad djecom je sprovođenje programa edukacije roditelja o roditeljstvu i o potrebama djece, kao i o načinima savladavanja poteškoća iz svakodnevnog života. Rad sa djecom žrtvama porodičnog nasilja ima posebnu važnost ako se uzmu ozbiljnosti posljedica nasilja po razvoj deteta. Prije svega djeca treba da budu izmještена iz sredine u kojoj je vršeno nasilje nad njim, potom se treba raditi na izgrađivanju nove, sigurne sredine kao i vraćanju povjerenja u odrasle ljude. Potrebno je adekvatno prerađivanje trauma, kako bi se njihove posljedice umanjile.

1.2.1. UTJECAJ PORODIČNOG NASILJA NA RAZVOJ DJETETA

Utjecaj porodičnog nasilja na razvoj djeteta je samo i isključivo štetno. Ono je predmetom velikog broja istraživanja, a sva istraživanja ukazuju na negativne efekte porodičnog nasilja na razvoj djeteta. Posljedice porodičnog nasilja na razvoj djeteta su dalekosežne. Manifestuju se, prvenstveno u nemogućnosti pojedinca da u dječoj, a kasnije u odrasloj dobi, uspostavi i održi odnose. Pojedinci koji tokom djetinjstva dožive neki od oblika zlostavljanja vrlo su često skloni konfliktnim odnosima i haotičnom načinu života, pa usled toga imaju poteškoće koje ugrožavaju i ometaju bliske odnose. Emocionalno zlostavljanje je oblik nasilja koji ostavlja najveći trag na djetetu. Mentalno zlostavljeni dijete je depresivno, ne osjeća se dobro u društvu, nezainteresovano je za igru, a često je povučeno ili agresivno. Dugoročno fizičko nasilje ometa svakodnevno odrastanje djece i stvara frustracije i nezadovoljstvo djeteta samim sobom. Istraživanja pokazuju da izloženost nasilju u prvih pet godina života djeteta mogu imati trajne efekte na razvoj mozga (Bick i Nelson, 2016, prema Mueller i Tronick, 2019). I pozitivna i negativna iskustva podjednako utječu na socio-emocionalni i kognitivni razvoj djeteta i sazrijevanje povezanih moždanih struktura.

Mueller i Tronick (2019) ukazuju na dva kritična aspekta interakcije s primarnim starateljima bitna za razvoj mozga: 1) siguran stalni odnos ili vezanost između roditelja (odnosno staratelja) i djeteta i 2) osjetljivu koregulaciju s roditeljem (odnosno starateljem) u prisutnosti stresora kako bi se djetetu pomoglo u razvoju i povećanju sposobnosti za

nezavisnu regulaciju emocija. Siguran stalni odnos s roditeljem je osnova uspješnog razvoja djeteta. Suprotno, nedostatak djetetove sigurnosti dovodi do povećanog rizika od problema u ponašanju i smanjenog istraživanja okoline koja ga okružuje što kompromituje razvoj kognitivnih vještina povezanih sa spremnošću za školu. Dok se ne razvije kod djeteta samoregulacija emocija, roditelj (ili staratelji) su izvor vanjske regulacije za dijete. Iz tog razloga, roditelji imaju vitalnu ulogu u razvoju regulacije emotivnog ponašanja.

Slika 4. Negativan utjecaj porodičnog nasilja na ponašanje djece.
Izvor: <https://magazinplus.eu/wp-content/uploads/2018/12/porodica-nasije.png>

Traume djeteta zbog svjedočenja prijetnji roditelju od strane partnera povezano je s najozbiljnijim simptomima i povećanim uzbuđenjem i strahom. Uz simptome povećanog uzbuđenja, straha i agresije, smetnje u razvoju najčešći su oblik simptoma traume kod djece koja su svjedočila teškim oblicima porodičnog nasilja nad partnerom. Na primjer, gubitak već stečene razvojne vještine, poput govora. Studija DeJonghe i sar. (2005) koja je posmatrala jednogodišnju dojenčad u eksperimentalnoj simuliranoj situaciji sukoba odraslih pokazala je da su djeca koja su prije bila izložena sukobu roditelja kod kuće kao dojenčad pokazala povećani poremećaj u ponašanju u odnosu na djecu koja tome nisu bila ranije izložena. Rezultati studije ukazali su na povećanu osjetljivost na stres kao posljedicu porodičnog nasilja nad partnerom u prvoj godini života.

Izloženost djeteta porodičnom nasilju, poput nasilja među partnerima prepoznata je kao veliki stresor koji proizvodi dugoročne posljedice, uključujući simptome posttraumatskog stresnog poremećaja (skr. PTSP) kod djece. Istraživanja su pokazala kako predškolska djeca

izložena porodičnom nasilju roditelja pokazuju više problema u ponašanju i značajno niže samopouzdanje od starije djece školske dobi izložene porodičnom nasilju roditelja (Lakat, 1982., prema Mueller i Tronick, 2019). Doživljavanje zlostavljačkog nasilja u kući ometa djetetov razvoj osjećaja sigurnosti i vjere u siguran, pravedan svijet i nadilazi djetetovu sposobnost samoregulacije. Izloženost zlostavljačkom nasilju u porodici povećava djetetovu pažnju prema prijetećim podražajima, obrascu ponašanja za koji se zna da povećava rizik od razvoja internalizirajućih problema, uključujući društvenu i opću anksioznost, socijalno povlačenje i depresiju. Istraživanja, nadalje, pokazuju da djeca koja su bila izložena zlostavljanju i zanemarivanju u djetinjstvu imaju veći rizik za razvoj psihijatrijskih poremećaja u odnosu na djecu koja nisu bila izložena porodičnom nasilju. Osim toga, postoji veća vjerovatnoća da će djeca žrtve zanemarivanja i zlostavljanja počiniti krivična djela u dječjoj ili odrasloj dobi.

O'Hagan (1993., prema Ždero, 2005:152) prepoznaće psihičko zlostavljanje djeteta kao ponašanje koje kod djeteta "izaziva oštećenje ili značajno smanjuje kreativni i razvojni potencijal važnih mentalnih sposobnosti i procesa u djeteta (inteligenciju, pamćenje, prepoznavanje, percepciju, pažnju, jezik i moralni razvoj)". Posljedice koje dijete ima uzrokovano nasiljem u porodici direktno utječu na kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj djeteta, ograničavajući ga u njegovom razvoju. Iako se ponekad događa da djeca koja su proživjela nasilje u porodici i dalje imaju sretno i produktivno djetinjstvo, i život u odrasloj dobi, ipak su češće situacije u kojima porodično nasilje ima negativne efekte na njihov razvoj i život u odrasloj dobi. Postoje studije koje ukazuju da djeca koja su duže bila izložena nasilju u porodici bilo koje vrste, razvijaju manjak samopouzdanja, osnažuju osjećaj krivice, imaju osjećaj neshvaćenosti, nesigurnosti, osamljenosti i dr. U krajnjem slučaju, postoje brojni slučajevi suicida djeteta koje je bilo izloženo porodičnom nasilju.

1.2.2. TRANSGENERACIJSKI PRENOS NASILJA U PORODICI

Transgeneracijski prenos nasilja, koji podrazumijeva prenošenje nasilničkog ponašanja na sljedeću generaciju, postaje prepoznat kao bitan faktor koji djeluje protiv psihološke dobrobiti i društvenog funkcionisanja potomka. Iskustveno zlostavljanje u djetinjstvu pojačava rizik od mentalnih poremećaja, kao i vjerovatnoću budućih nasilnih napada i porodičnog nasilja (Rikić i sar., 2017:479). Teorije transgeneracijskog prenosa nasilja u porodici polaze od toga da je nasilno ponašanje u porodici naučeno, što rezultira

međugeneracijskim ciklusom nasilja. Nasilnik se susreće s iskustvom fizičkog zlostavljanja i/ili svjedoči nasilju u djetinjstvu te svoje iskustvo prenosi u vlastitu porodicu. Bevan i Higgins (2002:224) ukazuju na nekoliko međusobno povezanih mehanizama tih teorija: identifikacija s agresorom, učenje posmatranjem i pozitivno pojačanje agresije. Teorija identifikacije s agresorom tvrdi da oni koji su izloženi porodičnoj agresiji kasnije primjenjuju agresivno ponašanje prema članovima svoje porodice ako se identifikuju s agresorom. Veća je vjerovatnoća da će pojedinac djelovati agresivno ako je bio izložen nasilju u porodici i ako se identifikovao s agresorom, nego ako se s njim nije identifikovao. Kod učenja posmatranjem temeljna je premisa da fizička agresija među članovima porodice pruža vjerovatni model za učenje agresivnog ponašanja, kao i za prikladnost takvog ponašanja u porodici. Dakle, međugeneracijski prenos nasilja prvenstveno proizlazi iz načela modelovanja. Teorija pozitivnog pojačanja sugerire da nasilni otac može pozitivno pojačati rane znakove nasilničkog ponašanja ne samo izlaganjem pojedinca nasilju, već podučavanjem o upotrebi nasilja kao nečemu što je prihvatljivo i poželjno. Kao rezultat toga, djeca mogu zaključiti kako je fizičko nasilje ponekad nužna i efikasna strategija za postizanje promjene ponašanja u porodici i intimnim odnosima.

Istraživanja koja se temelje na teoriji učenja transgeneracijskog prenosa nasilja, gotovo se isključivo odnose na istraživanje iskustva fizičkog zlostavljanja nasilnih muškaraca i svjedočenje porodičnog nasilja. Rikić i sar. (2017) su u svom istraživanju uključili i psihološko zlostavljanje u djetinjstvu u istraživački model. Istraživanje je pokazalo je da su djeca izložena psihičkom i/ili fizičkom zlostavljanju u djetinjstvu od strane roditelja imala veću vjerovatnoću slijediti isti obrazac ponašanja prema svojoj djeci. Unutar istraživačkog modela djeca iz većih porodica su češće doživljavala fizičko nasilje i to od roditelja koju su i sami u svom djetinjstvu pretrpjela fizičko nasilje od svojih očeva. Istraživački model je, nadalje pokazao da su djeca češće od drugih pretrpjela psihičko nasilje od roditelja koji su i sami u djetinjstvu bili izloženi psihičkom nasilju. Otkriveno je, također da veći broj članova porodice povećava rizik za zlostavljanje djece.

Bevan i Higgins (2002) u svoje istraživanje transmisijskog prenosa nasilja u porodici uključuju različite oblike zlostavljanja djece kao i ulogu porodične disfunkcije u doprinos nasilju. Istraživanje je pokazalo odnose između stepena zlostavljanja djece (fizičko zlostavljanje, psihičko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, zanemarivanje i svjedočenje porodičnom nasilju), svojstva porodice iz djetinjstva, trenutnu zloupotrebu alkohola, simptomatologiju trauma i nivo fizičkog i psihičkog zlostavljanja supružnika od strane

muškarca. Rezultati istraživanja ukazali su na visok stepen preklapanja faktora rizika. Zlostavljanje djece, niska porodična kohezija i prilagodljivost te zloupotreba alkohola bili su značajno povezani s učestalošću fizičkog zlostavljanja supružnika i simptoma traume, ali ne i s psihičkim zlostavljanjem supružnika. Umjesto fizičkog zlostavljanja ili svjedočenja porodičnom nasilju, zanemarivanje u djetinjstvu bilo je jedno od ključnih faktora fizičkog zlostavljanja supružnika. Svjedočenje o nasilju u porodici (ali ne i fizičkom zlostavljanju) ima jedinstvenu povezanost s psihološkim zlostavljanjem supružnika i simptomatologijom traume. Istraživanja nedvosmisleno ukazuju da postoji povećani rizik od generacijskog prenosa obrasca nasilničkog ponašanja na sljedeću generaciju.

Slika 5. Utjecaj porodičnog nasilja na generacijski prenos nasilja.
Izvor: <https://cutt.ly/7MHnFyN>

Međugeneracijski prenos zlostavljanja djece u porodici je pojava da osobe koje su u djetinjstvu doživjele zlostavljanje u porodici u odrasloj dobi zlostavljaju vlastitu djecu. Odmah treba naglasiti da se radi o pojavi koja je prisutna kod nekih, a ne svih žrtava zlostavljanja (Pećnik, 2006). Međugeneracijski prenos zlostavljanja najpopularnija je hipoteza za objašnjenje zlostavljanja (i zanemarivanja) djece (Widom, 1989). Najneposredniju empirijsku podršku hipotezi o međugeneracijskom prenosu zlostavljanja daju brojna istraživanja koja pokazuju da je značajan dio roditelja koji zlostavljaju djecu u vlastitom djetinjstvu opažao nasilje u porodici i/ili sam bio žrtva zlostavljanja (Widom, 1989). Tako su Straus i saradnici (1980) na nacionalnom uzorku SAD-a proveli jedno od najcitanijih istraživanja nasilja u porodici, u kojem zaključuju da se svaka generacija uči nasilju

odrastajući u nasilnoj porodici. Međutim, zaključci navedenog istraživanja izloženi su brojnim metodološkim prigovorima (Morley, Mullender, 1994). Neki od metodoloških prigovora prevladani su u kasnijim istraživanjima čiji su rezultati ponovo išli u prilog hipotezi o međugeneracijskom prenosu zlostavljanja. Poređenjem majki koje su zlostavljale dijete i onih koje nisu, utvrđeno je da je u velikoj grupi prediktorskih varijabli fizička zlostavljanost u djetinjstvu od strane majki bila najbolji od svih prediktora fizičkog zlostavljanja djece (Coohey, Braun, 1997).

Nizu istraživanja pojave međugeneracijskog prenosa zlostavljanja pridružuju se i istraživanja koja upućuju na međugeneracijski prenos fizičkog kažnjavanja, odnosno čitavog kontinuma nasilnog roditeljskog ponašanja. Tako Rodriguez i Southerland (1999) tvrde da je iskustvo fizičkog kažnjavanja u djetinjstvu povezano s roditeljevim korištenjem tih metoda prema vlastitoj djeci kao i s procjenjivanjem fizičkog kažnjavanja manje teškim. U navedenom su istraživanju iskustvo fizičkog kažnjavanja u vlastitom djetinjstvu i prosudbe o težini fizičkog kažnjavanja bili najbolji prediktori disciplinskih postupaka roditelja. Oni su utjecali ne samo na procjenu nasilnih disciplinskih postupaka (u smislu da ih smatraju lakšim, primjerenijim i slično), već i na djetetovo samopoštovanje i razvoj vještina suočavanja, a poznato je da su nisko samopoštovanje i samoefikasnost povezani s kasnjim zlostavljanjem vlastitog djeteta (Milner, Dopke, 1997).

Na bazi pregleda rezultata dotadašnjih istraživanja, Kaufman i Zigler (1987) ističu procjenu da će 30% fizički ili seksualno zlostavljenih ili teško zanemarenih osoba maltretirati svoju djecu, dok će ostali svojoj djeci pružiti odgovarajuću njegu. Oni zaključuju da su zlostavljana djeca pod šest puta većim rizikom da će postati roditelji - zlostavljači od roditelja iz opće populacije. Tako Egeland (1993), Kaufman i Zigler (1987) i Buchanan (1996) također zaključuju da će vjerovatno 30-40% zlostavljenih roditelja nastaviti zlostavljati svoju djecu. Prema njihovim procjenama, to je značajno više od 2 do 3% roditelja - zlostavljača koji postoje u općoj populaciji. Stope međugeneracijskog prenosa zlostavljanja djece od istraživanja do istraživanja vrlo su različite i variraju u rasponu od 1 do 100%. Može se primijetiti da su više stope dobijene većinom u retrospektivnim, a niže u prospektivnim istraživanjima. Napomenimo da se u retrospektivnim istraživanjima kreće od podataka o uzorku roditelja - zlostavljača i ispituju se njihova iskustva zlostavljanosti u djetinjstvu, dok se u prospektivnom istraživanju kreće od uzorka zlostavljenih u djetinjstvu i ispituje se njihovo aktuelno ponašanje, naročito zlostavljanje vlastitog djeteta (Pećnik, 2006).

Međutim, retrospektivni pristup može, osim do precjenjivanja, dovesti i do podcjenjivanja stope prenosa. Razlozi za podcjenjivanje stope međugeneracijskog prenosa mogu biti različiti. Egeland (1993) ističe da neki roditelji koji su kao djeca bili zlostavljeni vjeruju da su fizičko kažnjavanje i zanemarivanje normalni, ili barem prihvatljivi. Drugi razlog za podcjenjivanje zlostavljanja u djetinjstvu jeste taj što neki roditelji na idealizovan način opisuju vlastite roditelje i doživljaje iz djetinjstva. Egeland (1993) svojim istraživanjem zaključuje da odrastanjem u emocionalno toplov i podražavajućem okruženju služi kao zaštitni faktor protiv zlostavljanja u sljedećoj generaciji.

Buchanan (1996) smatra da postoje četiri kruga koja, neposredno ili posredno, uzrokuju međugeneracijski prenos zlostavljanja djece. Prvi krug predstavljaju sociopolitički mehanizmi u međugeneracijskom prenosu zlostavljanja, drugi kulturni činioci, a treći i četvrti krug predstavljaju psihološki procesi u porodici te biološki činioci vezani uz pojedinca.

Dok su se ranija istraživanja međugeneracijskog prenosa bavila činiocima koji vode do nastavljanja kruga zlostavljanja, novija se istraživanja više usmjeravaju na razlike između zlostavljenih roditelja koji ponavljaju obrazac zlostavljanja i onih koji ga prekidaju. Tako je utvrđeno da roditelji koji prekidaju lanac zlostavljanja imaju nekoliko zajedničkih obilježja koja ih razlikuju od roditelja koji ga nastavljaju (Pećnik, 2006).

U Egelandovom (1993) istraživanju pokazalo se da su roditelji koji su prekinuli krug imali širu socijalnu podršku, fizički zdravije bebe i manje ambivalentnih osjećaja prema rođenju svojeg djeteta od onih koji su nastavili krug zlostavljanja.

Zlostavljanost u djetinjstvu mogla bi se nazvati rizičnom linijom za zlostavljanje vlastitog djeteta. Utjecaji okoline kao činioci rizika odnose se na spoljašnje uslove koji imaju indirektan i direktni utjecaj na ukupni rizik, posredovan varijablama na porodičnom i individualnom nivou (Fraser, 1997).

Inventar rizičnosti za zlostavljanje djeteta, služi za otkrivanje mogućih slučajeva fizičkog zlostavljanja djece. Predmet mjerena mu je rizičnost za fizičko zlostavljanje djeteta (Milner, 1986). Korištenje Inventara rizičnosti za zlostavljanje djece u istraživanju međugeneracijskog prenosa zlostavljanja temelji se na očekivanju da će zlostavljanost u djetinjstvu biti povezana ne samo sa zlostavljanjem vlastite djece u odrasloj dobi, već i s rezultatom na Inventaru rizičnosti za zlostavljanje djece.

Iz navedenih istraživanja može se zaključiti da zlostavljanost u djetinjstvu značajno povećava vjerovatnoću zlostavljanja vlastitog djeteta u budućnosti, ali i to da je ta povezanost uslovljena brojnim činiocima. Na nivou žrtve zlostavljanja, više istraživanja

međugeneracijskog prenosa zlostavljanja upućuje na „zaštitni“ utjecaj dvije grupe varijabli. Prva varijabla obuhvata odnose s drugim roditeljem te opću socijalnu podršku unutar i izvan porodice u djetinjstvu, a druga načine doživljavanja i reagovanja na zlostavljanje (Pećnik, 2006).

1.2.3. SPOSOBNOST DJECE DA SE NOSE S NASILJEM U PORODICI

Studije o sposobnosti djece da se nose s nasiljem u porodici fokusirani su na otpornost djece, zaštitne faktore i procese koji vode od rane izloženosti riziku do kasnijih ishoda. Otpornost se odnosi na identifikaciju krajnje tačke da je dijete prevladalo ranu izloženost riziku, odnosno da je postiglo pozitivne ishode ili da je izbjeglo negativne ishode. Zaštitni faktori su one osobine pojedinca, iskustvo i aspekti djetetovog društvenog okruženja koji povećavaju vjerovatnoću otpornosti onih koji su izloženi ranijim rizicima (Herrenkohl i sar., 2008:92). Istraživanja pokazuju da faktori poput visoke inteligencije djeteta, unutrašnja samokontrola, pozitivna slika o sebi ili samopoštovanje te odlučnost da će biti drugaćiji od roditelja koji ga zlostavljaju, mogu doprinijeti zaštiti djeteta od dugoročnih efekata zlostavljanja u porodici. Istraživanja, nadalje dokazuju da pozitivan odnos s brižnom odraslim osobom može smanjiti vjerovatnoću nekog negativnog ishoda porodičnog nasilja na dijete u budućnosti. Toth, Cicchetti i Kim (2002, prema Herrenkohl i sar., 2008:92) otkrili su da su zlostavljana djeca koja su zadržala višu pozitivnu percepciju svojih majki nasilnika imala manje internalizirajućih i eksternalizirajućih problema u ponašanju od maltretirane djece s manje pozitivne percepcije svojih majki. Istraživanja pokazuju da veći broj zaštitnih faktora dostupna djetetu stvaraju kod njega veću otpornost od negativnih ishoda prouzrokovanih porodičnim nasiljem. Tajima, Herrenkohl i Moylan (2007, prema Herrenkohl i sar., 2008:92) došli su do saznanja da povezanost izloženosti porodičnom nasilju i određenih nepovoljnih ishoda mladih može biti ublaženo karakteristikama roditeljstva i adolescentnom vršnjačkom podrškom.

U literaturi se navode faktori prekida transgeneracijskog prenosa nasilja (Hunter i Kilstrom, 1979, prema Pećnik 2006:17) koji pokazuju razlikovanje onih roditelja koji su prekinuli krug transgeneracijskog prenosa nasilja. To se odnosi na širu socijalnu podršku koju su roditelji koji su prekinuli krug imali, bili su otvoreniji ka izražavanju ljutnje vezano uz doživljenje u djetinjstvu, te su bili sposobni opisati ta iskustva, manje je vjerovatno da su bili

izloženi zlostavljanju od oba roditelja, te je veća vjerovatnoća da su s jednim od njih imali podržavajući odnos.

Na sposobnost djece da se nose s nasiljem u porodici te da prekinu transgeneracijski prenos nasilja djeluje veliki broj faktora koji se odnose na psihičke sposobnosti djeteta koje je doživjelo nasilje u porodici, kao i na podršku koju ima u okruženju.

1.3. RASPROSTRANJENOST I ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI

Imajući na umu činjenicu da porodično nasilje predstavlja jedan od ključnih problema savremenog društva, od velike važnosti je uspostavljanje mjera prevencije na različitim nivoima, od zakonodavnog regulisanja područja nasilja u porodici do preventivnih mjera koje se trebaju preuzeti u okviru institucija predškolskog i školskog obrazovanja u smislu edukacije djece o društvenoj neprihvatljivosti nasilja u porodici i općenito nasilja, kao i podrške žrtvama porodičnog nasilja. Pri tome je potrebno u društvu razviti socijalnu empatiju i senzibilizovati društvo za porodično nasilje.

1.3.1. STATISTIČKI PODACI O NASILJU U PORODICI

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine u kontinuitetu objavljuje publikaciju “Žene i muškarci u BiH”, koja obuhvata podatke iz različitih statističkih i drugih oblasti razvrstane po polu. Podaci daju kratak prikaz položaja žena i muškaraca u bosanskohercegovačkom društvu. Kroz ovu publikaciju, Agencija za statistiku BiH nastoji dati svojevrstan doprinos u postizanju jednakosti i ravnopravnosti među polovima.

Što se tiče podataka o nasilju u porodici na prostoru Bosne i Hercegovine koje je dostavila Agencije za ravnopravnost spolova BIH, u sigurnim kućama širom BiH je u prvih sedam mjeseci 2019. godine bilo smješteno 347 žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici, dok se za isti period u 2020. godini taj broj povećao na 519 žrtava. Nije bilo prijema žrtava nasilja tokom vanrednog stanja. Na prođuru BiH djeluje 8 sigurnih kuća: “Fondacija lokalne demokratije” Sarajevo, “Udružene žene” Banja Luka, “Žena BiH” Mostar, “Vive žene” Tuzla, “Budućnost” Modriča, “Žene sa Une” Bihać, “Medica” Zenica i “Lara” Bijeljina.

U BiH su u funkciji dvije SOS linije koje služe za prijavljivanje nasilja u porodici - 1264 za Republiku Srpsku i 1265 za Federaciju BiH. Ove linije pozivaju gotovo isključivo

žene. U 2020. godini, za vrijeme pandemije Corona virusa, primljeno je 800 poziva više nego u 2019. godini i skoro svi pozivi su dolazili od žena.

Tabela 1. *Broj poziva na SOS telefon za žrtve nasilja u porodici.*

	Ukupno	Žene	%	Muškarci	%
2019.	4.202	4.103	98	99	2
2020.	5.011	4.910	98	101	2

Izvor: *Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske*

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine je dostavilo podatke o prijavljenim, optuženim i osuđenim slučajevi nasilja u porodici prema polu i starosnim grupama počinjoca i žrtve za 2019. i 2020. godinu.

Tabela 2. *Prijavljeni, optuženi i osuđeni slučajevi nasilja u porodici u 2019. godini.*

	Počinjoci			Žrtve		
	Žene	Muškarci	Nema	Žene	Muškarci	Nema
	<i>Prijavljeni</i>					
Ukupno	152	1.699	27	1.279	306	85
Mladi od 18 godina	2	5	0	92	46	8
18 – 30	61	583	5	486	67	16
31 – 50	56	663	5	376	57	10
51 – 64	22	307	3	186	75	5
65+	10	110	1	111	44	3
Nije evidentirano	1	31	13	46	17	43
<i>Optuženi</i>						
Ukupno	31	778	10	625	127	57
Mladi od 18 godina	0	2	0	39	20	9
18 – 30	11	274	2	227	33	10
31 – 50	13	300	2	194	20	9
51 – 64	6	146	3	85	24	3
65+	1	51	0	58	22	2
Nije evidentirano	0	5	3	22	8	24
<i>Osuđeni</i>						
Ukupno	36	736	12	559	125	88
Mladi od 18 godina	0	0	0	25	12	13
18 – 30	11	236	0	207	30	17
31 – 50	15	281	4	184	28	10
51 – 64	9	178	4	79	30	10
65+	1	37	2	51	20	6
Nije evidentirano	0	4	2	13	5	32

Izvor: *Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH*

Tabela 3. *Prijavljeni, optuženi i osuđeni slučajevi nasilja u porodici u 2020. godini.*

	Počinoci			Žrtve		
	Žene	Muškarci	Nema	Žene	Muškarci	Nema
	<i>Prijavljeni</i>					
Ukupno	157	1.841	18	1.437	381	37
Mladi od 18 godina	3	18	0	65	49	2
18 – 30	53	604	3	514	81	8
31 – 50	67	726	3	469	76	4
51 – 64	20	344	2	220	89	3
65+	10	117	1	122	62	3
Nije evidentirano	4	32	9	47	24	17
	<i>Optuženi</i>					
Ukupno	36	704	3	576	115	19
Mladi od 18 godina	0	5	0	33	24	4
18 – 30	6	236	1	200	26	8
31 – 50	22	292	2	191	21	1
51 – 64	7	120	0	87	25	0
65+	1	45	0	45	13	1
Nije evidentirano	0	6	0	20	6	5
	<i>Osuđeni</i>					
Ukupno	26	582	2	473	89	25
Mladi od 18 godina	0	0	0	26	20	2
18 – 30	6	183	1	171	24	4
31 – 50	13	243	1	147	11	2
51 – 64	5	117	0	68	16	2
65+	2	35	0	43	12	0
Nije evidentirano	0	4	0	18	6	15

Izvor: Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH

1.3.2. ZAKONSKI OKVIR REGULISANJA PODRUČJA NASILJA U PORODICI

Brojna istraživanja i empirijski podaci o štetnim posljedicama porodičnog nasilja na društvo, stvorili su preduslove za promjene koje se u pogledu porodičnog nasilja u svijetu događaju, a koja se u savremenom svijetu manifestuju kroz nultu toleranciju nasilju u porodici. To je dovelo i do razvoja zakonodavstva koje omogućava intervenciju društva i ograničavanje privatnosti kada je u pitanju nasilje u porodici (Ajduković i Ajduković, 2010:293).

Zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda obaveza je svih nadležnih vlasti u BiH, kao što je definisano Ustavom BiH, Ustavom Federacije BiH i Ustavima Kantona u Federaciji BiH. Bosna i Hercegovina je ratifikovala nekoliko važnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, pravnih dokumenata i akata kojim se stvara zakonska osnova kao vid opće prevencije nasilja u porodici, poput Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim

slobodama (1950), Konvencija o pravima djeteta (1989), Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979). Jedna od najvažnijih je Konvencija Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulska konvencija (2011), koju je BiH ratifikovala 2013. godine, te se obavezala na poduzimanje niza zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštiti žrtava nasilja, te kažnjavanje počinitelja nasilja.

U skladu sa preduzetim međunarodnim standardima, zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine je posvetilo značajnu pažnju zaštiti od nasilja u porodici, te se zakondavno-pravni okvir zasniva kroz: Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, Krivični zakon Federacije BiH, Porodični zakon Federacije BiH, te najvažniji zakon kojim se propisuje zaštita žrtve od nasilja u porodici – Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH. Upravo u smislu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH „smatrat će se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoji osnov sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice.”

Nasilje u porodici je također krivično djelo koje je kažnjivo novčanom kaznom ili kaznom zatvora, a nasilje u porodici koje je uzrokovalo smrt žrtve kažnjivo je kaznom dugogodišnjeg zatvora, čime se želi sankcionisati i spriječiti porodično nasilje koje se najčešće manifestuje kao nasilje u braku, prema članovima zajedničkog domaćinstva i prema djeci. Zabrana nasilničkog ponašanja u porodici propisana je i u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine. Pravo na zaštitu žrtve od nasilničkog ponašanja u porodici imaju bračni partneri, vanbračni partneri i bilo koji član porodice. Zaštitu od nasilnika dužna im je pružiti policija, organ starateljstva (nadležna služba socijalne zaštite), sud za prekršaje.

Pored navedenih zakona u Bosni i Hercegovini postoji još jedan važan zakon koji zabranjuje nasilje koje se dešava u porodici, a to je Zakon o ravnopravnosti polova Bosne i Hercegovine. U članu 6. ovog zakona zabranjuje se nasilje po osnovu pola i izdvaja nasilje koje se dešava u porodici ili domaćinstvu.

Zakonsku obavezu prijavljivanja nasilja u porodici imaju zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, vaspitači, medicinske, obrazovne i druge ustanove, nevladine organizacije, kao i svaki građanin i član porodice koji zna za slučaj nasilja u porodici. Isti su obavezni prijaviti slučaj policiji, nadležnom tužilaštvu ili centru za socijalni rad.

II. METODOLOŠKI OKVIR RADA

2.1. KATEGORIJALNO – POJMOVNI SISTEM

PORODICA – u teoriji postoji nekoliko različitih definicija i shvatanja značenja ovog pojma. Sociološka definicija porodice određuje kao osnovnu ćeliju svakog društva (Haralambos i Holborn, 2002), dok je s pedagoškog aspekta porodica primarni formativni činitelj i temeljna odgojno socijalna zajednica (Previšić, 2003). U Bosni i Hercegovini porodica se shvata kao životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojilaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu (Porodični zakon FBiH, član 2).

DIJETE – Dijete je svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina, osim ako se prema domaćem zakonodavstvu punoljetnost ne stječe u nekoj drugoj dobi (Prema Konvenciji o pravima djeteta). Član 2. Krivičnog zakona FBiH definiše dijete kao osobu koja nije navršila četrnaest godina života, dok je po istom zakonu maloljetnik osoba koja nije navršila osamnaest godina života (Zakon o krivičnom postupku FBiH, član 2). U smislu Zakona o zaštiti nasilja u porodici, dijete je svaki član porodice koji nije navršio 18 godina života (Zakon o zaštiti nasilja u porodici u FBiH, član 2).

NASILJE - Nasilje je namjerno korištenje fizičke snage i moći prijetnjom ili akcijom prema samome sebi, prema drugoj osobi, ili prema grupi ljudi ili čitavoj zajednici, što bi moglo rezultirati ili rezultira ozljedom, smrću, psihološkim posljedicama, nerazvijenošću ili deprivacijom (WHO, 2021).

NASILJE U PORODICI – Nasilje u porodici možemo odrediti kao skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad drugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipulacijom (Ajdukić i Pavleković, 2020:11).

NASILJE NAD DJECOM – Nasilje nad djecom podrazumijeva odnose i ponašanja pojedinaca ili institucija kojima se ugrožava ili osujeće normalan duševni i tjelesni razvoj, integritet ličnosti ili se osujeće udovoljavajuće dječijim potrebama (Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u BiH, 2013:11).

NASILNA OSOBA - Nasilna osoba u smislu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH je član porodice koji vrši radnje nasilja iz člana 7. ovog zakona. (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, čl. 2). U smislu ovog zakona smatraće se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi

fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, čl. 7).

ŽRTVA NASILJA - Žrtva nasilja u smislu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH je svaki član porodice koji je izložen radnjama nasilja u porodici iz člana 7. ovog zakona (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, čl. 2).

2.2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Nasilje u porodici predstavlja ozbiljan problem kojem se u Bosni i Hercegovini ne pridaje dovoljno pažnje, pogotovo ako se uzme u obzir da su posljedice nasilja za žrtve dalekosežne i nemjerljive. Živimo u društvu u kojem se na porodično nasilje gleda kao na tabu temu o kojoj se ne govori javno, tako da veliki broj slučajeva u porodici ostaje neprijavljen. Na neprijavljinjanje nasilja u porodici utiče i nedovoljna informisanost žrtve o mogućnostima zaštite, obzirom da se nasiljem krše osnovna ljudska prava.

Iako nasilje u porodici ima izuzetno štetan utjecaj na rast i razvoj djeteta, u praksi se često dešava da se djeca koja su izložena porodičnom nasilju, vraćaju u tu porodicu gdje su doživjele nasilje jer nemaju izbora. Jedan od problema ovog istraživanja je i pitanje institucionalnog zbrinjavanja žrtava porodičnog nasilja u skladu sa zakonodavstvom FBiH.

Problem istraživanja obuhvata i posljedice koje nasilje u porodici ostavlja na pravilan rast i razvoj djece. Nasilje u porodici narušava zdravlje, samopouzdanje, djeca su preplašena i nesigurna u odnosima sa drugim ljudima. Djeci je za pravilan rast i razvoj potrebna pažnja, briga i ljubav. Ukoliko su izložena nasilju u porodici, potrebna im je pomoć i podrška (policija, Centar za socijalni rad, sigurna kuća) kako bi se spasili iz začaranog kruga nasilja.

2.3. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja će biti uzroci, učestalost i posljedice nasilja u porodici na rast i razvoj djece. Konkretno, ispitati ćemo broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici u protekle tri godine Centru za socijalni rad Bihać, s posebnom pažnjom na porodice u kojima su djeca uključena na bilo koji način (žrtve ili posmatrači). Djeca, kao naročito osjetljiva kategorija, u nasilnom odnosu doživljavaju traume koje utiču na njihovo psihofizičko zdravlje i koje ih prate tokom cijelog života.

Predmet istraživanja u ovom radu je određen prije svega mjestom nastanka same pojave, odnosno porodicom, ali i definisanjem i oblicima nasilja, kao i utjecajem na rast i razvoj djece. S tim u vezi, konkretan predmet istraživanja su: pojam nasilja u porodici, uzroci i oblici nasilja u porodici, posljedice i utjecaj nasilja u porodici na rast i razvoj djece, način prijavljivanja nasilja u porodici (policija, SOS telefon), zaštita djece od nasilja u porodici.

2.4. HIPOTEZE

2.4.1. GENERALNA HIPOTEZA

Pretpostavlja se da će dijete koje je izloženo nasilju u porodici, bilo direktno ili indirektno (žrtva ili posmatrač), pored kratkoročnih, imati i dugoročne negativne utjecaje i posljedice na pravilan rast i razvoj uključujući fizičke (tjelesne povrede), mentalne (loš uspjeh u školi) i emocionalne (teško ostvarivanje zdravih međuljudskih odnosa i veza) aspekte svog života, te da će vremenom i samo početi da ispoljava takve oblike ponašanja.

2.4.2. POSEBNE HIPOTEZE

Iz generalne hipoteze izvodi se sedam posebnih hipoteza:

- H1: Pretpostavlja se da nasilje u porodici povećava rizik od problema sa mentalnim zdravljem djece koja odrastaju u takvim porodicama (anksioznost, depresija, posttraumatski sindrom – PTSD, bipolarni poremećaj, poremećaj ličnosti i sl.).
- H2: Pretpostavlja se da nasilje u porodici ima utjecaj na povećani rizik od fizičkih poteškoća i problema tokom života (tjelesne ozljede kao posljedica guranja, udaranja, pritiskanja, fizičkog sprječavanja kretanja, gađanja predmetima).
- H3: Pretpostavlja se da nasilje u porodici, kod djece povećava rizik od napuštanja obrazovanja i drugih obrazovnih izazova, ali i ispoljavanje različitih oblika devijantnog ponašanja (loš uspjeh u školi, pušenje, alkohol, droga, kocka).
- H4: Pretpostavlja se da nasilje u porodici, kod djece povećava rizik od uključivanja u kriminalne grupe i utječe na ispoljavanje kriminalnog ponašanja.

- H5: Prepostavlja se da će dijete izloženo nasilju u porodici, u budućnosti imati poteškoće da ostvaruje zdrave međuljudske odnose, te da će u budućim vezama i prijateljstvima biti sklonije ispoljavanju agresivnog ponašanja.
- H6: Prepostavlja se da će djeca izložena nasilju u porodici imati veći rizik da budu žrtve vršnjačkog nasilja ili da i sami postanu nasilnici.
- H7: Prepostavlja se da zanemarivanje djece ima podjednako poguban utjecaj na rast i razvoj djece kao i nasilje u porodici.

2.5. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

U okviru određivanja ciljeva istraživanja razlikujemo dvije vrste (grupe) ciljeva: naučne i društvene. Svako istraživanje ima kao opći cilj sticanje naučnog saznanja određenog obima i nivoa, a istovremeno, po općem konceptu i ideologiji nauke, svaka naučna djelatnost treba da bude usmjerenja na dobrobit ljudi. To je osnov za razlikovanje naučnih i društvenih ciljeva i za njihovo posebno iskazivanje u ovom dijelu projekta.

2.5.1. NAUČNI CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj rada jeste istražiti uzroke nastanka nasilja u porodici, utjecaj izloženosti djece nasilju na njihov zdravstveni, emocionalni, socijalni, fizički i psihički razvoj, rasprostranjenost porodičnog nasilja, ali i ulogu institucija u lokalnoj zajednici u otkrivanju i prevenciji ove pojave.

2.5.2. DRUŠTVENI CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Pragmatični ciljevi istraživanja ukazuju na činjenicu da je i sam karakter istraživanog problema društveni. Ovo istraživanje može dati svoj skromni doprinos u poboljšanju djelovanja institucija i stručnjaka koji rade sa djecom, maloljetnicima i općenito žrtvama porodičnog nasilja u pogledu iznalaženja novih i/ili poboljšanja postojećih metoda, programa, tehnika i intervencija u pogledu nasilja u porodici. Također, provedeno istraživanje rezultirat će pokazateljma koji će, nakon što se interpretiraju i budu dostupni javnosti, omogućiti članovima zajednice da se više edukuju i uključe u moguću prevenciju navedene problematike, kao i da prevaziđu stav „tvoj problem nije moj“.

2.6. METODE ISTRAŽIVANJA

U ovom radu koristit će se hipotetičko-deduktivno istraživanje, koje može dati velike rezultate obzirom da su hipoteze koje će se provjeravati izvedene iz opće teorije i čvrsto su međusobno povezane. Za ovaj tip istraživanja karakteristična je još i statistička metoda, tačnije mjerenje. U nekim dijelovima rada posebno će se favorizovati analiza sadržaja, kojoj je cilj prikupiti što veći broj sadržaja i podataka o istraživanom predmetu i problemu, dok će se pored ove metode, koristiti i metoda ispitivanja. Po potrebi koristit će se i neke druge metode. Pri istraživanju koristit će se dominantno dvije metode, i to metoda ispitivanja, koja može biti primjenjivana u različitim formama, i već ranije pomenuta metoda analize sadržaja dokumenata. Kao tehniku kojom će se pribavljati podaci potrebno je koristiti tehniku anketiranja, odnosno anketni upitnik, koji kreiramo u skladu sa potrebama istraživanja. Pored anketnog upitnika, koristit će se i intervju. Pitanja u obje tehnike pribavljanja podataka bit će precizna i jasna svim ispitanicima.

2.7. VREMENSKO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Drugi dio operacionalnog određenja predmeta predstavlja vremensko određenje predmeta istraživanja. Polazi se od neosporne činjenice da se pojave, procesi, zbivanja, itd. odigravaju u određenom vremenu, i da su njime određeni (Termiz, 2005: 219).

Naučno istraživanje će se odnositi okvirno na trogodišnji vremenski period počevši od januara 2020. godine pa do kraja oktobra 2022. godine. Empirijski podaci će se prikupljati u oktobru 2022. godine, a njihova analiza, obrada i sistematski prikaz rezultata istraživanja, vršit će se u novembru 2022. godine. Cijelo vrijeme istraživanja, vodit će se računa da prezentirani podaci i rezultati istraživanja budu aktuelni, nezastarjeli i relevantni za upotrebu.

2.8. PROSTORNO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Podaci za ovo istraživanje prikupit će se na području grada Bihaća. U istraživanju će učestvovati građani grada Bihaća, te će biti pribavljeni podaci na uzorku koji će činiti različita populacija - mlađe, srednje i/ili starije životne dobi, a u cilju dobijanja što boljih, relevantnijih i kvalitetnijih rezultata. Također, u svrhu istraživanja bit će korišteni podaci različitih

institucija na području grada Bihaća (Javna ustanova „Centar za socijalni rad“ Bihać, Sigurna kuća – sklonište za žrtve nasilja u porodici, žrtve seksualnog zlostavljanja i trgovine, koja radi u okviru udruženja „Žene sa Une“ Bihać.).

2.9. DISCIPLINARNO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je monodisciplinarno i provodit će se u okviru discipline socijalnog rada. Samo uvidom u pomenutu naučnu disciplinu možemo relno sagledati i istražiti utjecaj nasilja u porodici na rast i razvoj djece. Dobijenim rezultatima istraživanja moći će da se koriste sve naučne discipline koje istražuju ovaj problem.

2.10. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA

2.10.1. NAUČNA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA

Naučna opravdanost ovog istraživanja ogleda se u činjenici da će se nakon provođenja istog, odnosno nakon provjere postavljenih hipoteza koje će na samom kraju biti ili potvrđene ili odbačene, doći do novih saznanja. Takva saznanja mogu pomoći i biti inspiracija drugim istraživačima, metodolozima i stručnim radnicima kao osnova za dalja, složenija istraživanja s polja navedene problematike. U svakom slučaju, doprinos ovog rada naučnom istraživanju može predstavljati korak ka određenim promjenama.

2.10.2. DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA

Nakon provedenog istraživanja, neophodno je o rezultatima, ali i samoj srži problematike koja se istražuje upoznati stanovništvo. Na taj način ostvaruje se i društvena opravdanost rada, obzirom da će istraživanje i kompletiranje rezultata istraživanja moći ponuditi svoj skromni doprinos građanstvu. Rad će biti javan, samim tim i dostupan široj publici.

III. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Inicijalni uzorak empirijskog istraživanja o utjecaju nasilja u porodici na rast i razvoj djece obuhvatio je 126 ispitanika – korisnika usluga Javne ustanove „Centra za socijalni rad“ Bihać i Sigurne kuće – sklonište za žrtve nasilja u porodici, žrtve seksualnog zlostavljanja i trgovine, koja radi u okviru udruženja „Žene sa Une“ Bihać. Anketni upitnik je štampan i popunjavan na licu mjesta od strane ispitanika, ali je isti takav urađen i pomoću Google alata i putem mejla ili vibera dostavljen korisnicima koji su izrazili želju da upitnik popune sami naknadno. Ispitanici koji su dostavili svoje rezultate ankete, naknadno su objedinjeni sa rezultatima koji su dobijeni pomoću Goole alata. S obzirom da je anketne upitnike popunilo 126 ispitanika, može se zaključiti da su ispunjeni istraživački zahtjevi. Anketno istraživanje je vršeno u novembru 2022. godine.

Podaci dobijeni anketiranjem ciljne grupe ispitanika kontrolisani su, sređeni, obrađeni, analizirani i interpretirani, što je prikazano u nastavku rada.

3.1. OPIS ODABRANE METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA

Metoda (grč. *methodos* = put, način istraživanja) je postupak ispitivanja i istraživanja neke pojave, to jest način dolaska do cilja. Naučna metoda je skup različitih postupaka kojima se nauka koristi u naučnoistraživačkom radu, a koji omogućava da se predmet istraživanja shvati, naučno istraži i objasni te da se pomoću njih dođe do naučne spoznaje o istini (Klarić, 1974:851).

Pri istraživanju problema, formulisanju i prikazivanju rezultata istraživanja primjenjivaće se više naučnih i istraživačkih metoda. U postupku provjere postavljene hipoteze bit će primjenjivane sljedeće metode: metoda analize – proces raščlanjivanja složenih misaonih cjelina na jednostavnije sastavne dijelove; metoda sinteze – proces objašnjavanja složenih misaonih cjelina pomoću jednostavnih misaonih tvorevina; metoda klasifikacije – način raščlanjivanja općeg pojma na posebne pojmove; metoda komparacije – način upoređivanja istih ili srodnih činjenica, te utvrđivanje njihovih sličnosti, odnosno različitosti; metoda indukcije – donošenje zaključaka o općem sudu na osnovu pojedinih činjenica; metoda dedukcije – donošenje pojedinačnih zaključaka na osnovu općeg suda. Također, koristiće se i metoda dokazivanja kojom se utvrđuje istinitost pojedinih stavova, a na osnovu naučnih činjenica, stručne literature iz ove oblasti, časopisa itd. Prvo su

identifikovani svi značajni faktori i to metodom identifikacije čije mišljenje i podaci trebaju biti relevantni za istraživanje. Nakon identifikacije pristupilo se komparaciji prikupljenih podataka i mišljenja kako bi se došlo do određenih zaključaka. U radu je takođe izvršena i analiza sadržaja brojnih akata i dokumenata radi pregleda postojećeg institucionalnog, zakonodavnog i strateškog okvira koji tretira ovu oblast. Također je korišteno eksplorativno (izviđajno) i opisno (deskriptivno) istraživanje. Eksplorativno istraživanje je korišteno zato što se nastojao dobiti uvid u prirodu i širinu problema, odnosno ostvariti bolje upoznavanje sa predmetom istraživanja. U sklopu eksplorativnog istraživanja, pretraživane su neke stranice na Internetu, te obavljeni razgovori sa osobama koje imaju određena iskustva u vezi predmeta istraživanja. Opisno istraživanje je provedeno kako bi se upoznale osobine ispitanika.

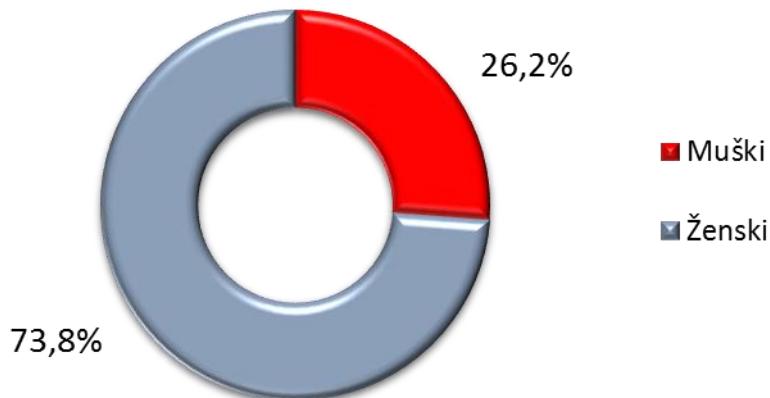
3.2. ODREĐIVANJE UZORKA, STRATEGIJA PRISTUPA I SPROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

U istraživanju su korišteni primarni podaci do kojih se došlo anketiranjem korisnika usluga određenih ustanova koje smo ranije naveli. Anketni upitnik se sastojao od 28 strukturnih pitanja od kojih su sva pitanja bila zatvorenog tipa sa ponuđena dva ili više odgovora. Od 28 strukturnih pitanja, dva su dihotomna, dok je 26 pitanja sa višestrukim odgovorima. Prilikom sastavljanja anketnog upitnika, odnosno određivanja redoslijeda pitanja, primjenjena je tehniku lijevka. Počelo se sa pitanjima šireg sadržaja, a onda se sadržaj pitanja postepeno sužavao. S obzirom na prikrivenost ciljeva istraživanja, sva su pitanja u anketnom upitniku sa neprikrivenim ciljevima. Prvi dio pitanja je obuhvatao opće informacije o ispitaniku dok se ostalim pitanjima istraživao utjecaj nasilja u porodici na rast i razvoj djece.

Podaci prikupljeni anketnim upitnikom su naknadno unešeni u istovjetan Google upitnik (objedinjeni rezulati upitnika popunjavanog ručno i popunjavanog preko Google alata), obrađeni odabranim statističkim metodama sa ciljem dobijanja novih saznanja o istraživanoj problematici. U prvom dijelu anketnog upitnika prikupljeni su osnovni podaci o ispitanicima u smislu pola, stepena obrazovanja, bračnog statusa, radnog statusa itd. dok je ostatak upitnika trebao da odgovori na pitanjima definisana hipotezama, odnosno da prikaže vrste i stepen utjecaja nasilja u porodici na rast i razvoj djece.

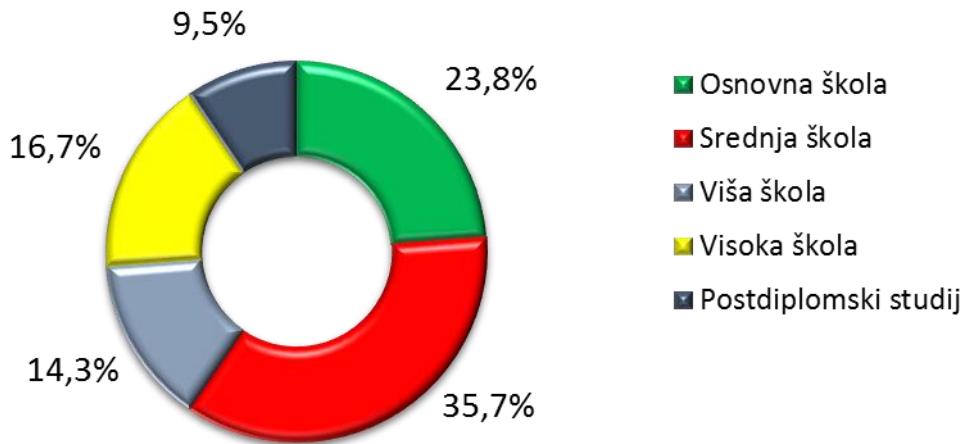
3.3. ANALIZA PODATAKA I INTERPRETACIJA REZULTATA

S obzirom da je u istraživanju učestovalo ukupno 126 ispitanika – korisnika usluga Javne ustanove „Centra za socijalni rad“ Bihać i Sigurne kuće – sklonište za žrtve nasilja u porodici, žrtve seksualnog zlostavljanja i trgovine, koja radi u okviru udruženja „Žene sa Une“ Bihać, taj broj ujedno predstavlja i uzorak na kojem je zasnovano istraživanje.

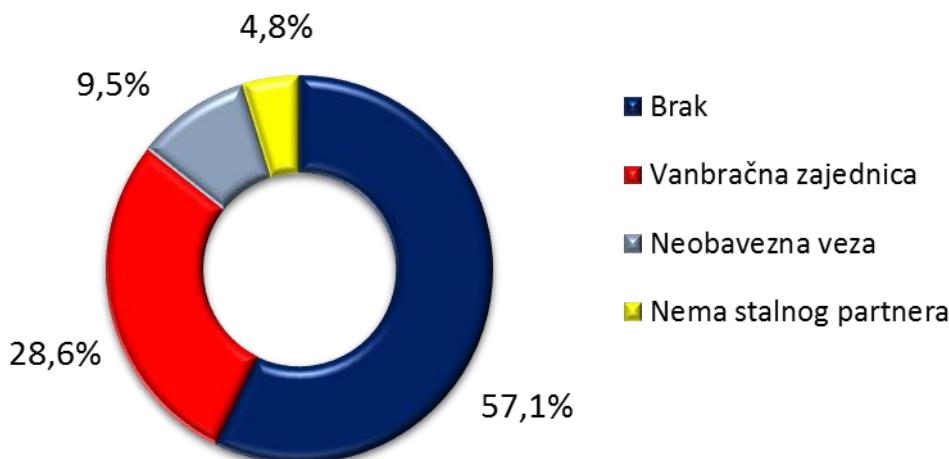
Grafikon 1: *Polna struktura učesnika ankete.*

Na osnovu prikupljenih i analiziranih rezultata ankete možemo zaključiti da se po sociodemografskom faktoru pola javlja neujednačena raspodjela, te je u datom uzorku bilo 33 muških (26,2%) i 93 ženskih (73,8%) ispitanika. U kasnijim istraživanjima bi se ovaj podatak mogao dovesti u korelaciju sa odgovorima na ostala pitanja, te ispitati da li faktor pola utječe na stav i mišljenje ispitanika prema ovoj temi i problematici. Skoro dvije trećine ispitanika su osobe ženskog pola, što ukazuje na to da je u većini slučajeva žrtva nasilja u porodici žena, odnosno ženski član porodice. Zašto je ovako više je razloga. Između ostalog upravo patrijarhat koji je i danas prisutan u velikom broju porodica, gdje se muškarac smatra dominantnim članom porodice. Zatim fizička prednost muškarca u odnosu na ženu gdje je žena u većini slučajeva slabija u tom smislu.

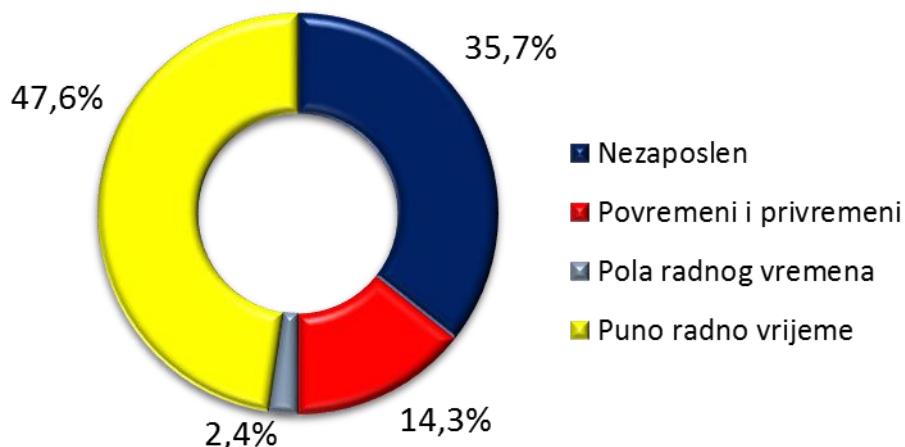

Grafikon 2: *Stepen obrazovanja ispitanika.*

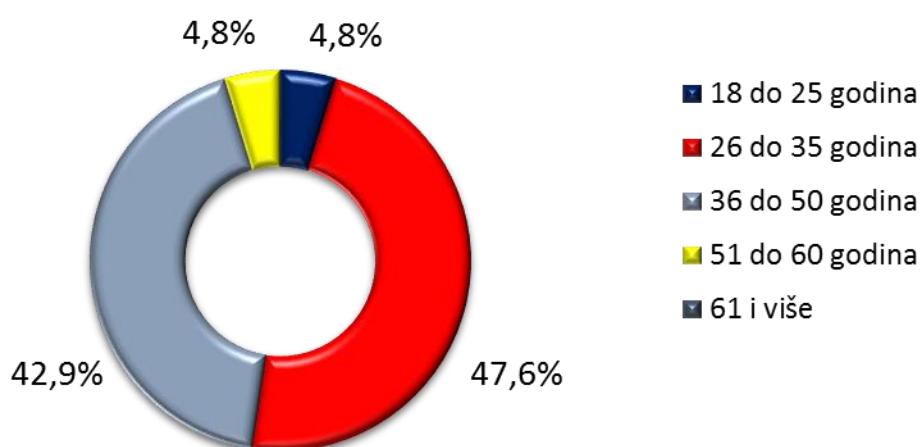
Što se tiče stepena obrazovanja ispitanika najveći broj je onih sa srednjom školom, njih 45 ili 35,7%, zatim sa završenom osnovnom školom 30 ili 23,8%. Ono što je interesantno je da ih sa visokom školom ima 21 ili 16,7%, višom 18 ili 14,3% i postdiplomske studije ima 12 ispitanika ili 9,5%. Ovi rezultati ukazuju na to da stepen obrazovanja ne igra presudnu ulogu kada je u pitanju nasilje u porodici. Skoro pa podjednak broj ispitanika je različitih obrazovnih profila. U današnje vrijeme koje se smatra savremenim, obrazovani i visokoobrazovani ljudi trebalo bi da kroz školovanje i obrazovanje steknu određene norme ponašanja kako u društvu u cjelini tako i u odnosu na porodicu, da budu finansijski i na svaki drugi način nezavisni. Međutim, upravo ovi rezultati ukazuju da obrazovanje osobe, koja je na primjer žrtva porodičnog nasilja, nema naročito ulogu u pogledu činjenjice koliko dugo će biti zlostavljana.

Grafikon 3: *Bračni status ispitanika.*

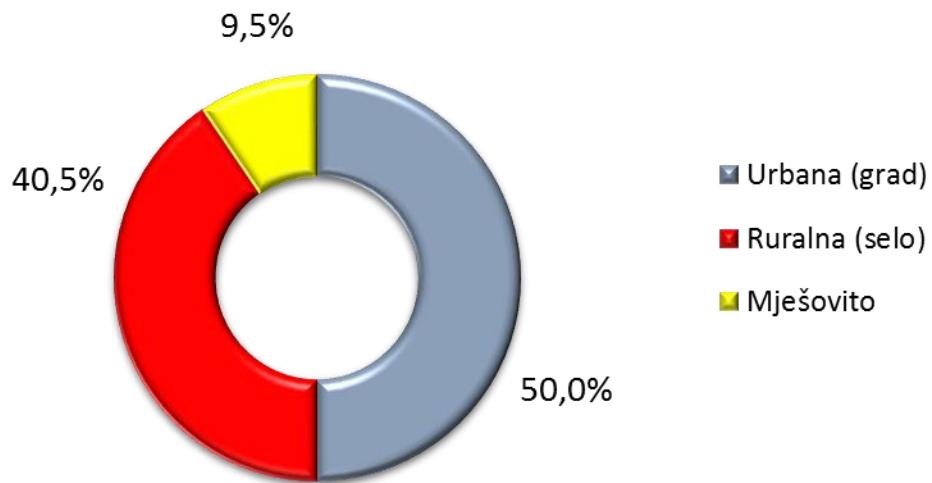
Od 126 ispitanika najveći broj, njih čak 72 ili 57,1% je u braku, u vanbračnoj zajednici 36 ili 28,6%. U neobaveznoj vezi je 12 ispitanika ili 9,5% i 6 ispitanika nema stalnog partnera što čini svega 4,8% od ukupnog broja anketiranih. Rezultat na ovo anketno pitanje je bio očekivan. Naime, veliki broj bračnih partnera ostaje u braku i trpi nasilje što zbog djece, što zbog okoline, finansijske zavisnosti i mnogo drugih razloga. Neki čak trpe nasilje jer ih je bračni partner ubijedio da to „zaslužuju“ jer ne ispunjavaju svoje bračne dužnosti u onoj mjeri i obimu koji on/ona smatraju da treba. Nasilje u bračnoj zajednici je izraženije jer bračni supružnik koji je zlostavljač smatra da polaže puno pravo da radi šta njemu/njoj volja i nameću svoja pravila ponašanja u porodici. Vrijeme prolazi, zlostavljana osoba se sve teže opredjeljuje da prijavi nasilje, krije od porodice i prijatelja, a postoji i razmišljanje šta i gdje poslije, šta sa zajedničkom imovinom i slična razmišljanja. U vanbračnoj zajednici supružnici su nešto slobodniji. Naime, ne postoji administrativna veza u vidu sklapanja braka što za sobom povlači razvod, uključenje Centra za socijalni rad, povlačenje po sudovima, podjela zajedničke imovine. Razlog zbog kojeg partneri u vanbračnoj zajednici trpe nasilje su uglavnom djeca, ako ih imaju. Najmanji procenat nasilja ima kod neobaveznih veza i kod osoba koje nemaju stalnog partnera, što je i logično jer u takvim vezama je najlakše otići.

Grafikon 4: *Radni status ispitanika.*

Ono što je iznenađujuće kod ovih rezultata je da je najveći broj ispitanika njih čak 60 ili 47,6% zaposlen na puno radno vrijeme. Na povremenim i privremenim poslovima je njih 18 ili 14,3%, te na pola radnog vremena samo 3 ili 2,4%. Nezaposlenih je 45 ili 35,7%. Očekivani rezultat bi bio da najviše ima nezaposlenih jer bi u tom slučaju kao opravdanje za trpljenje nasilja u porodici mogli izdvojiti finansijski faktor, odnosno sigurnost u tom smislu. Međutim gotovo polovina ispitanika je zaposlena na puno radno vrijeme.

Grafikon 5: *Starosna struktura ispitanika.*

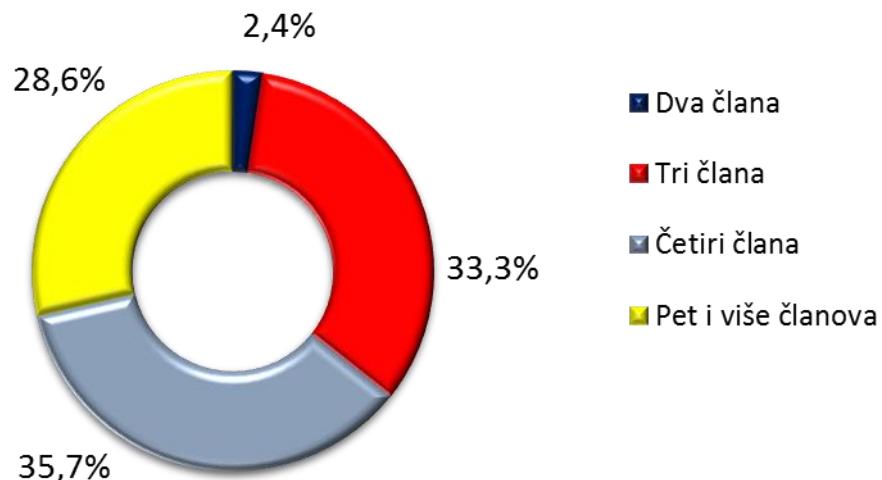
Što se tiče starosne strukture najveći broj ispitanika je srednje životne dobi. Naime njih 60 ili 47,6% je od 26 do 35 godina, 54 ili 42,9% od 36 do 50 godina. Jednak broj po 6 ispitanika ili 4,8% je starosne dobi od 18 do 25 godina i grupa od 51 do 60 godina. 61 i više godina nije bio nijedan ispitanik. Možda poražavajuća činjenica je da upravo najveći broj ispitanika je grupa od 26 do 35 godina starosti. Grupa ispitanika pripada generacijama koje su odrasle i vaspitavane u novom vremenu i upravo bi to trebala biti grupa koja ima najmanji broj zlostavljanja u porodici. Opet s druge strane kod grupe od 36 do 50 godina starosti je objašnjenje da su to generacije iz „prošlog vijeka“ koje su preživjele ratove, stradanja što naravno ni u kom slučaju ne opravdava nasilje. Ono što je ohrabrujuće je da najmlađa i najstarija populacija ima najmanji broj zlostavljanja u porodici, što svakako daje nadu da odgajamo i vaspitavamo jednu novu generaciju kojoj će to biti u potpunosti strano. Najstarija populacija s druge strane se rijetko odlučuje da prijavi nasilje u porodici i čini mi se da je to razlog ovako malog broja ispitanika životne dobi od 51 do 60 godina starosti.

Grafikon 6: *Sredina iz koje dolaze ispitanici.*

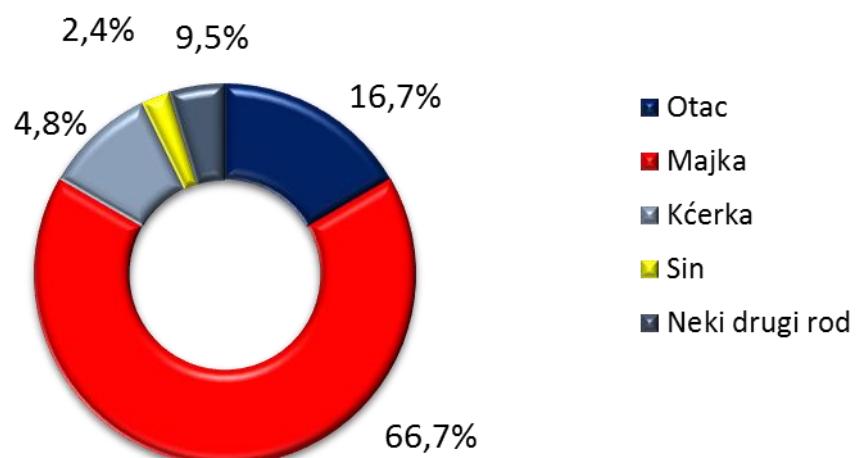
Evo još jednog rezultata koji je možda iznenađujući, mada će pokušati i to obrazložiti kako kroz ovo ispitivanje tako i kroz dosadašnje radno iskustvo. Naime najveći broj ispitanika dolazi iz urbane sredine, njih 63 ili 50%, iz ruralne 51 ili 40,5% i iz mješovite 12 ili 9,5%. Urbana sredina pruža više mogućnosti za obrazovanje, vaspitanje te je mišljenje da tu ima manje nasilja u porodici. S druge strane izazovi koje pružaju urbane sredine, užurbani način života često dovodi do toga da zlostavljeni u porodici trpi nasilje zbog stida i sramote od okoline. U ruralnoj sredini je nešto manji broj žrtava nasilja u porodici na uzorku koji je

ispitan. O ovakvim sredinama ljudi su manje upućeni u svoja prava, smatraju da je to „prirodno“, manje su finansijski nezavisni i zato se rjeđe opredjeljuju da prijave nasilje.

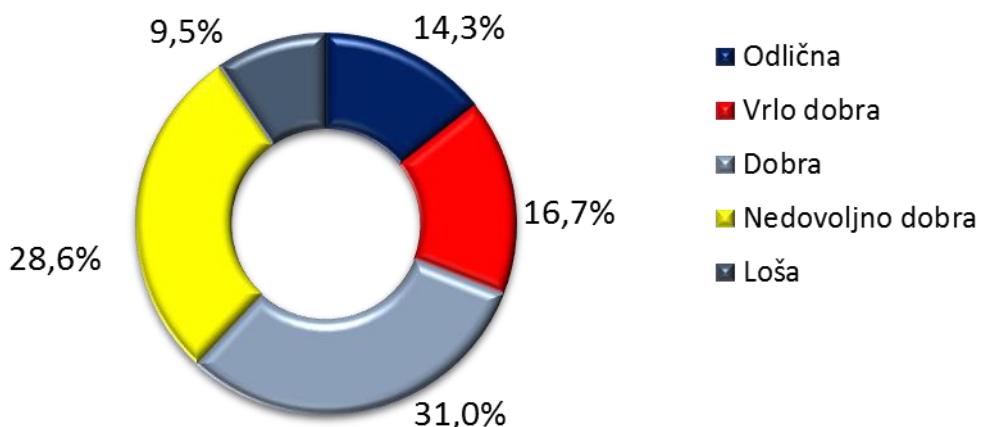
Grafikon 7: *Broj članova porodice ispitanika.*

Što se tiče broja članova porodice ispitanika najviše je onih sa 4 i više članova njih 45 ili 35,7%, sa tri člana 42 ili 33,3%, pet i više članova 36 ili 28,6% i sa dva člana samo 3 ispitanika ili 2,4%. Iz ovoga zaključujemo da se nasilje u porodici najčešće dešava kod višečlanih porodica. Kod višečlanih porodica djeca najviše ispaštaju. Ona budu ili zlostavlјana ili svjedoci zlostavljanja nekog od članova porodice što svakako ostavlja doživotne traume.

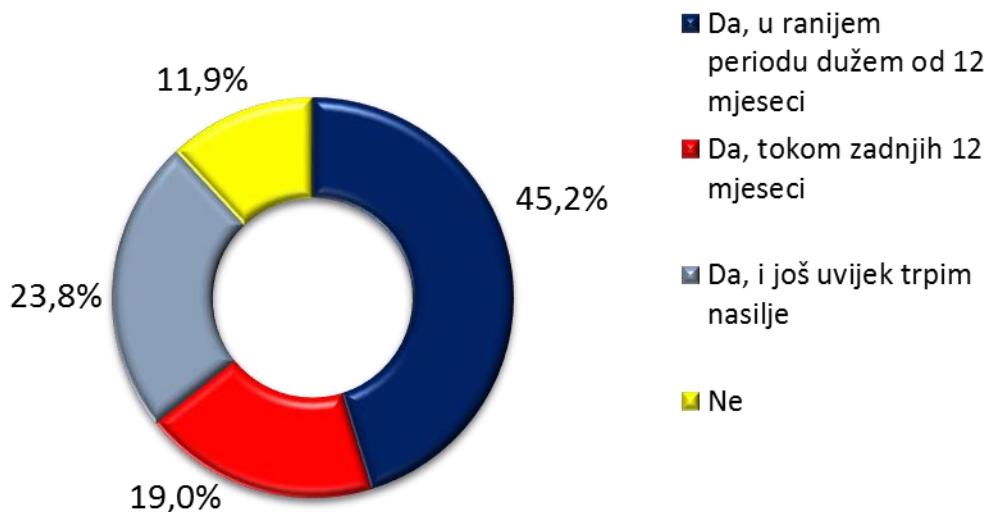
Grafikon 8: *Uloga koju ispitanik ima u porodici.*

Niko u porodici ne treba da bude žrtva nasilja, ali na žalost rezultat kod ovog anketnog pitanja je očekivan. Skoro dvije trećine zlostavljenih u porodici su majke njih 84 ili 66,7%, ulogu oca ima 21 ili 16,7%, kćerka 12 ili 4,8%, sin 3 ili 2,4%, dok neki drugi rod ima njih 6 ili 9,5%. Majke po svojoj vokaciji su stub kuće, neko ko porodicu održava na okupu, koja je posvećena porodici, djeci, mužu. Takvo je mišljenje u društvu generalno. S druge strane ona je fizički slabija od oca i zato je u najvećem broju slučajevu upravo ona ta koja je žrtva nasilja. U ovom slučaju pati i majka i djeca, jer su svakodnevno izložena torturi mučenja koja se provodi nad majkom, bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, seksualnom ili nekom drugom vidu nasilja. Iz dosadašnjeg radnog iskustva bilo je slučajeva da nasilje prijave upravo djeca. Mnogo manji broj zlostavljenog u porodici ima ulogu oca. Opet iz iskustva, radi se najčešće o psihičkom zlostavljanju, omalovažavanju, pogotovo ako otac nije zaposlen, ne doprinosi kućnom budžetu pa se nasilje i usmjerava u tom smislu. Kćerke, kao ženski dio porodice, ima veći broj u odnosu na sinove. Neki drugi rod su najčešće rođaci, usvojena djeca...

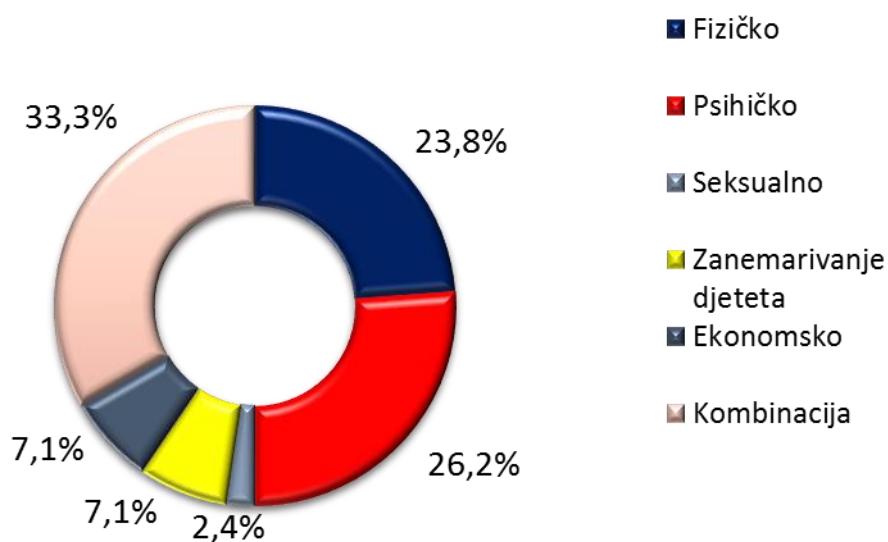
Grafikon 9: *Ocjena komunikacije i povezanosti članova porodice ispitanika.*

Na pitanje kakva je komunikacija i povezanost članova porodice ispitanika njih 39 ili 31,0% je reklo da je dobra, vrlo dobra 21 ili 16,7% i odlična 18 ispitanika ili 14,3%. Nedovoljno dobra je reklo 36 ispitanika, a loša 12 ili 9,5%. Rezultati su pomalo oprečni jer iz njih zaključujemo da je u većini porodica komunikacija i povezanost između članova porodice dobra, pa se postavlja pitanje otkud nasilje.

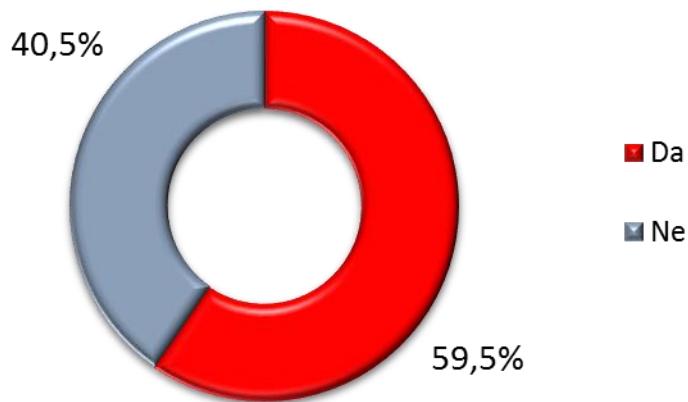
Grafikon 10: Broj ispitanika izloženih nasilju u porodici tokom života.

Na pitanje da li su bili izloženi nasilju u porodici, od 126 ispitanika više od polovine, tačnije 57 ili 45,2%, je odgovorilo „da, u ranijem periodu dužem od 12 mjeseci“. Tokom zadnjih 12 mjeseci je odgovorilo 24 ili 19%, njih 30 ili 23,8% je reklo da su bili izloženi nasilju u ranijem periodu i da i dalje trpe nasilje, dok je 15 ispitanika ili 11,9% reklo da nisu bili izloženi nasilju u porodici tokom života. Iz dobijenih odgovora zaključujemo da su ispitanici u velikoj većini, na žalost, bili izloženi nekom vidu nasilja u porodici u ranijem periodu i da još uvijek trpe nasilje.

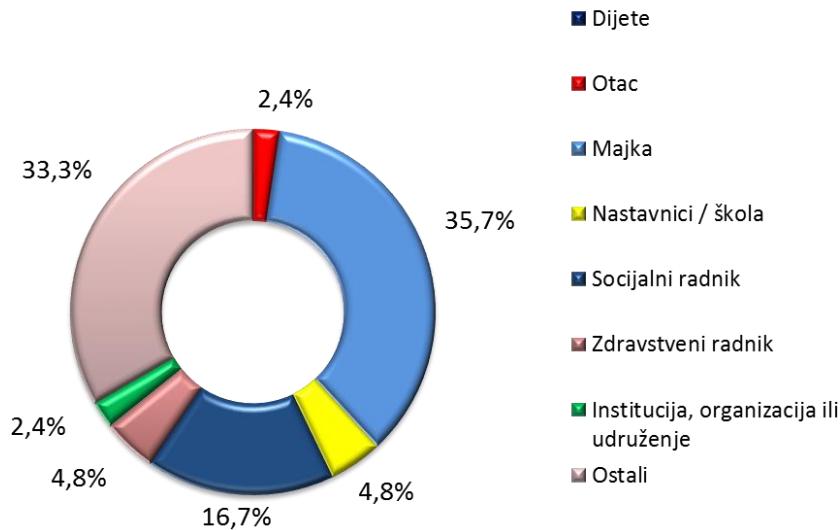
Grafikon 11: Omjer vrsta nasilja kojem su ispitanici bili izloženi.

Najčešća vrsta nasilja kojem su ispitanici bili izloženi je kombinacija, odnosno njih 42 ili 33,3%, psihičkom nasilju 33 ili 26,2%, ekonomskom njih 9 ili 7,1%, zanemarivanje djeteta isto njih 9 ili 7,1% i najmanji broj nasilja kojem su ispitanici bili izloženi je seksualno njih 3 ili 2,4%. Kao što je već ranije navedeno u teorijskom dijelu rada, nasilje nije samo u fizičkom smislu. Najčešće je to kombinacija više vrsta nasilja međusobno povezanih što pokazuju i ovi rezultati. Psihičkom i fizičkom nasilju je bilo izloženo gotovo isti broj ispitanika, mada je ipak nešto veći broj psihičkih. Seksualno nasilje je prijavilo 3 ispitanika što ne znači, na žalost, da ovakve vrste nasilja u porodici nema mnogo više, ali članovi porodice ovaj vid nasilja najmanje prijavljuju pogotovo žene koje su u bračnoj zajednici jer su ubijedene od strane partnera da „tako treba“ ili zato što ih je prosto sramota.

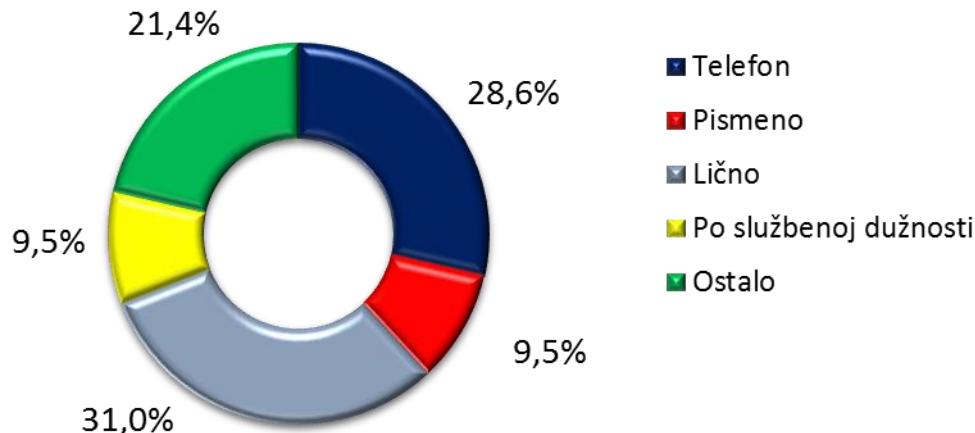
Grafikon 12: *Da li su prijavili nasilje u porodici.*

Da li su prijavili nasilje u porodici, 75 ispitanika ili 59,5% je odgovorilo „da“, dok je 51 ili 40,5% odgovorilo sa „ne“. Ohrabruje činjenica da je ipak veći broj žrtava nasilja prijavilo nasilje u porodici, ali sa druge strane veliki broj njih gotovo pa polovina trpe nasilje, a da nije prijavilo. Postoje brojni razlozi zašto žrtve ne prijavljuju nasilje. Jedan od njih je zato što smatraju da tim neće prestati zlostavljanje, da nadležne institucije nemaju dovoljno jake sankcije da kazne zlostavljača, zatim stid i osuda okoline, finansijska zavisnost i sl.

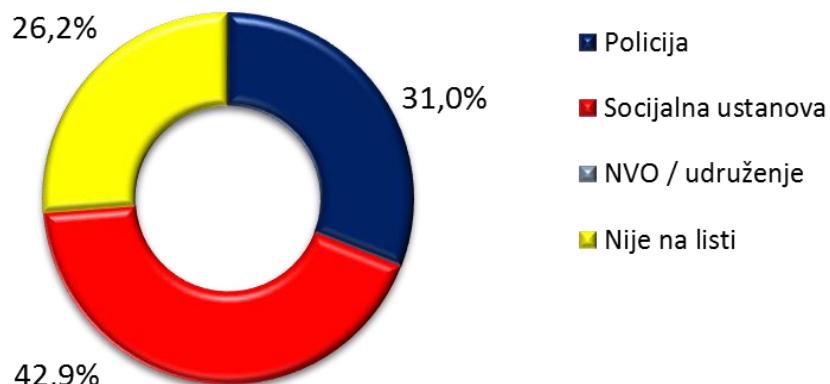
Grafikon 13: *Osobe ili ustanove koje su prijavile nasilje.*

Najveći broj prijavljenih zlostavljanja je od strane majki. Njih 45 ili 35,7% je prijavilo nasilje u porodici, dok su tek 3 prijave ili 2,4% od strane oca, a od strane djece nema niti jedne prijave. Nastavnici / škola je prijavilo 6 slučajeva ili 4,8%, socijalni radnik 21 slučaj ili 16,7%, zdravstveni radnik 6 ili 4,8% i ostali 42 ili 33,3%. Kao što vidimo iz odgovora majke su te koje u najvećem broju slučajeva prijavljuju nasilje u porodici jer su u većini slučajeva one upravo žrtve ili ukoliko su žrtve djeca, majka je ta koja bi da ih zaštitи i jedini način da spriječi dalje nasilje je upravo prijava. Zašto mali broj očeva prijavljuju nasilje je vjerovatno zato što su oni sami često zlostavljači u porodici, dok djeca ne prijavljuju jer su neupućena, ne znaju kome treba da se obrate, strah ih je da zlostavljač ne sazna i da nasilje ne bude još okrutnije. Od nadležnih ustanova se očekuje da prijavljuju nasilje u porodici ukoliko dođu do tih saznanja. Pogotovo se to može primijetiti u školi jer djeca najviše vremena, pored kuće, provode u školama.

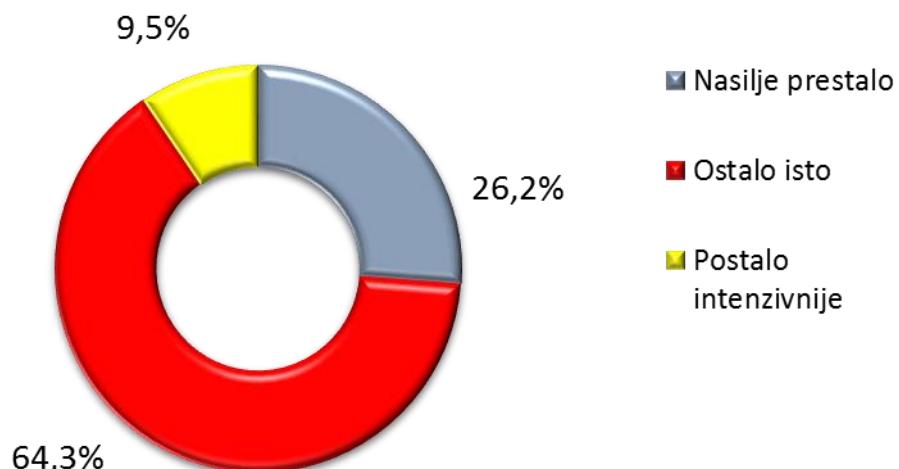
Grafikon 14: Najčešći načini prijavljivanja nasilja u porodici.

Nasilje u porodici žrtve prijavljuju na razne načine. Putem telefona ih je prijavilo 36 ili 28,6%, pismeno 12 ili 9,5%, lično 39 ili 31%, po službenoj dužnosti 12 ili 9,5% i ostali načini 27 slučajeva ili 21,4%. Najveći broj ispitanika nasilje prijavljuje lično upravo iz razloga što se boje da će zlostavljač, ako to učine telefonom ili pismeno, saznati za prijavu. Mada je skoro pa izjednačen broj prijava putem telefona i lično jer u današnje vrijeme savremene tehnologije i pametni telefoni su dostupni svima pa žrtve mogu lako doći do informacije kome i na koji način prijaviti nasilje u porodici. Po službenoj dužnosti prijavljuju najčešće zdravstveni radnici ukoliko se prilikom pregleda posumnja na nasilje ili žrtva sama kaže na koji način je došlo do povreda.

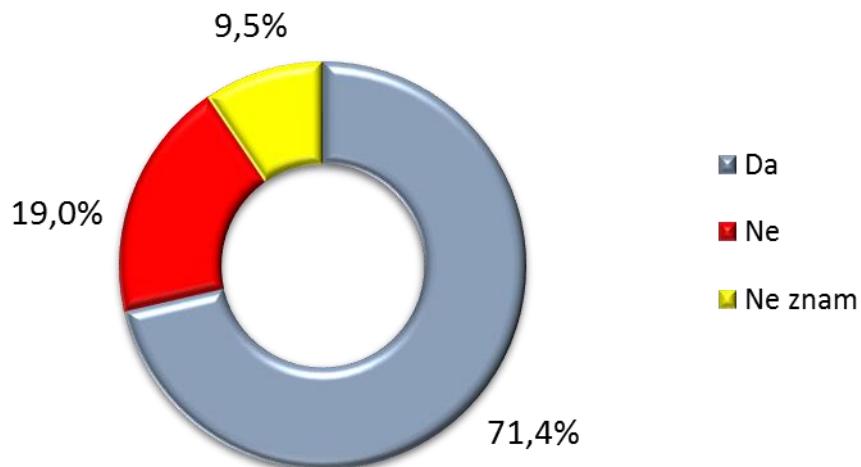
Grafikon 15: Najčešće ustanove / institucije kojima se prijavljuje nasilje u porodici.

Kao što je ranije rečeno u današnje vrijeme kada je IT tehnologija na veoma visokom nivou, internet i pametni telefoni su dostupni svima, te je lako doći do informacija kako, kome i na koji način prijaviti nasilje u porodici. Iz tog razloga ne čudi što je najveći broj ispitanika kao odgovor na pitanje koje su ustanove / institucije kojima se prijavljuje nasilje u porodici reklo da su to socijalne ustanove, tačnije njih 54 ili 42,9%. Policiji je prijavljenih slučajeva bilo 39 ili 31%, dok se NVO organizacijama nije obratio niko od žrtava nasilja. Njih 33 ili 26,2% se obratilo nekim drugim institucijama koje nisu na listi. NVO organizacijama se nije obratio nijedan od ispitanika vjerovatno zato što ne postoji dovoljno povjerenja u iste da bi mogle nešto preduzeti po tom pitanju. Naravno pored socijalnih ustanova tu je i policija koja interventno djeluje i dolazi na lice mjesta. Međutim policija reaguje trenutno, privede nasilnika eventualno na 24 sata i on/ona se ponovo vraćaju u porodicu gdje nastavljuju sa zlostavljanjem. Vjerovatno je to razlog zašto se žrtve najčešće opredjeljuju da nasilje prijavljuju socijalnim ustanovama koje reaguju sistemski i preduzimaju konkretnе mjere.

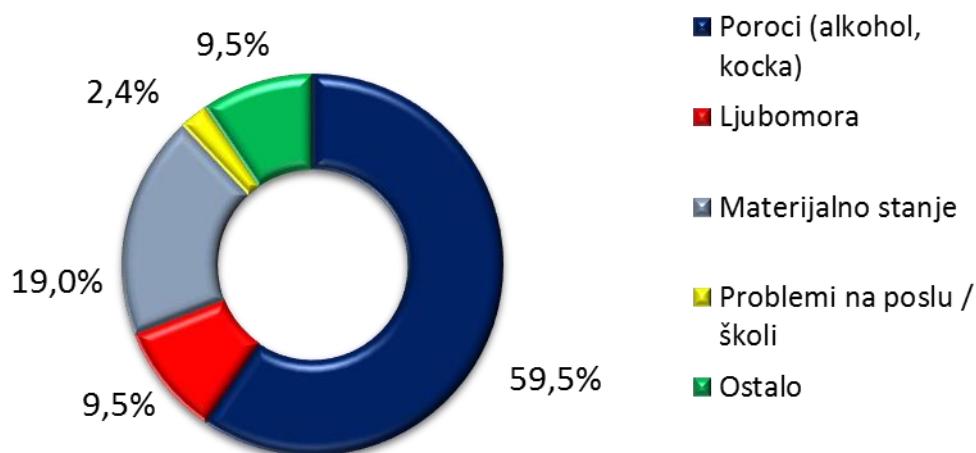
Grafikon 16: *Način na koji je sistem zaštite reagirao po prijavi nasilja u porodici.*

Na žalost, iz odgovora na pitanje kako je sistem zaštite reagovao po prijavi nasilja u porodici zaključujemo da je sistem u potpunosti zakazao. Naime, najveći broj ispitanika njih 81 ili 64,3% je reklo da je sve ostalo isto što se tiče nasilja u porodici. Da je nasilje prestalo reklo je 33 ili 26,2% ispitanika, te da je postalo intenzivnije 12 ili 9,5%. Kao što je rečeno sistem kao cjelina se pokazao nedjelotvoran kada je u pitanju zaštita žrtava nasilja u porodici.

Grafikon 17: Broj ispitanika koji su i sami odrasli u porodicama sa porodičnim nasiljem.

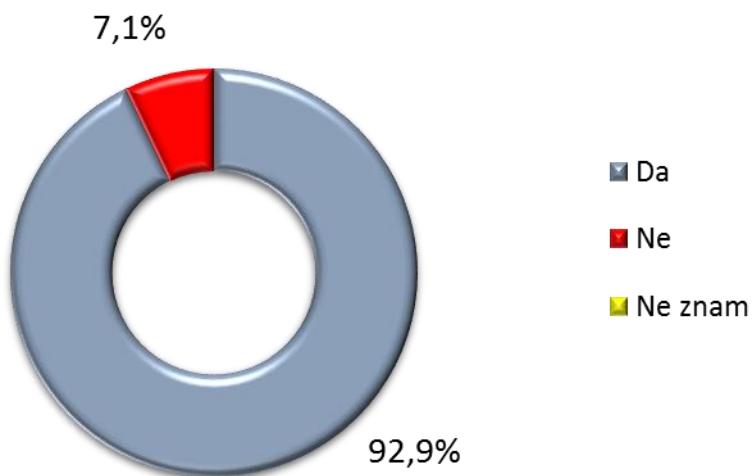
Od 126 ispitanika na pitanje da li su i sami odrasli u porodicama sa porodičnim nasiljem najveći broj je rekao „da“ čak njih 90 ili 71,4%, „ne“ je odgovorilo njih 24 ili 19% i odgovor „ne znam“ je dalo 12 ispitanika ili 9,5%. Iz ovoga zaključujemo da je obrazac ponašanja kod žrtava nasilja u porodici prepisan obrazac ponašanja i da najčešće žrtve „biraju“ partnera po uzoru na primarnu porodicu.

Grafikon 18: Stanja koja po mišljenu ispitanika najviše utiču na pojavu nasilja u porodici.

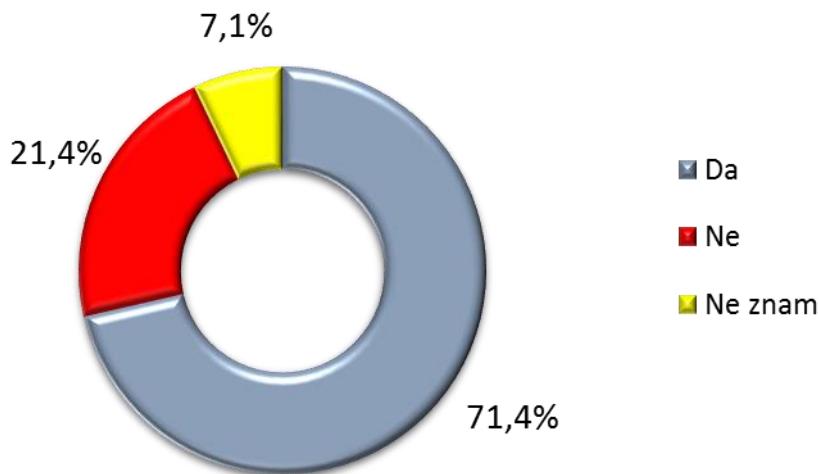
Po mišljenu ispitanika, stanje koje najviše utječe na nasilje u porodici su poroci – alkohol, kocka. Ovakav odgovor je dalo 75 ispitanika ili 59,5%, kao ljubomoru je navelo njih

12 ili 9,5%, materijalno stanje 24 ili 19%, problemi na poslu / školi samo njih 3 ili 2,4% i ostale pojave je reklo njih 12 ili 9,5%. Poroci kao što su alkohol i kocka jesu najzastupljeniji u našem društvu. Zavisnosti ove vrste izazivaju kod zlostavljača bijes što neminovno vodi ka nasilju u porodici, bilo da je fizičke ili psihičke prirode. Materijalno stanje, odnosno nedostatak finansijskih sredstava za osnovne životne potrebe obično dovodi do svađa u porodici. Ljubomora je na trećem mjestu, dok problemi u školi/na poslu prema ovim odgovorima nisu čest uzrok nasilja u porodici.

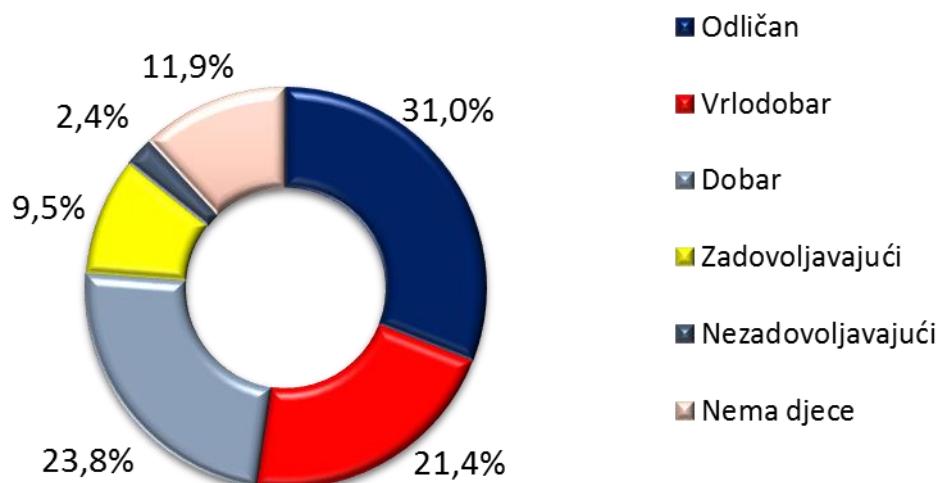
Grafikon 19: Broj ispitanika koji misli da nasilje u porodici ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu.

Očekivani odgovor na ovo pitanje je da nasilje u porodici ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu. Čak njih 117 od 126 ili 92,9% je dalo takav odgovor. Samo njih 9 ili 7,1% je reklo „ne“, dok „ne znam“ nije odgovorio nijedan ispitanik. Naravno da nasilje u porodici ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu jer ona mora da živi sa tim traumama do kraja života.

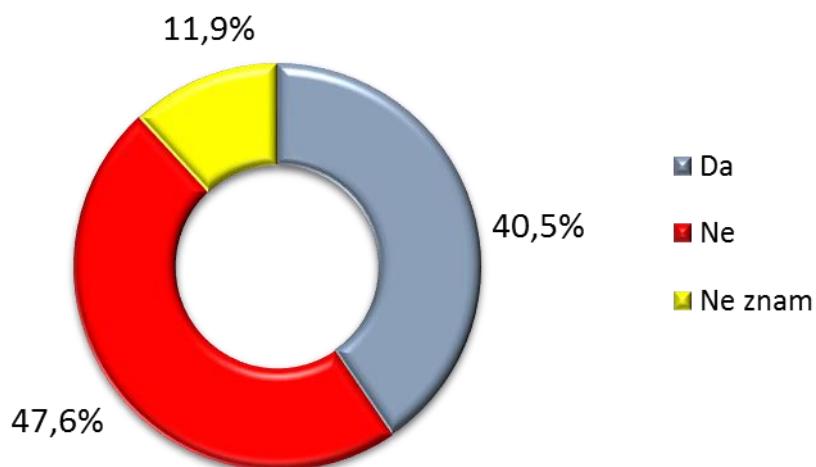
Grafikon 20: *Broj ispitanika koji misli da osoba koja je zlostavljana i sama može postati potencijalni zlostavljač.*

Ovo pitanje je vezano za jedno od prethodnih pitanja, odnosno da li je u porodici bilo ranije nasilja u porodici. 90 ispitanika ili 71,4% je odgovorilo sa „da“, njih 27 ili 21,4% je reklo „ne“, dok je „ne znam“ odgovorilo 9 ispitanika ili 7,1%. Kao što je rečeno zlostavljana osoba preuzima obrazac ponašanja i u jednom momentu postaje i sama zlostavljač. Zašto je to tako je već pitanje za psihologe i može se vezati za hipotezu o transgeneracijskom prenosu nasilja u porodici.

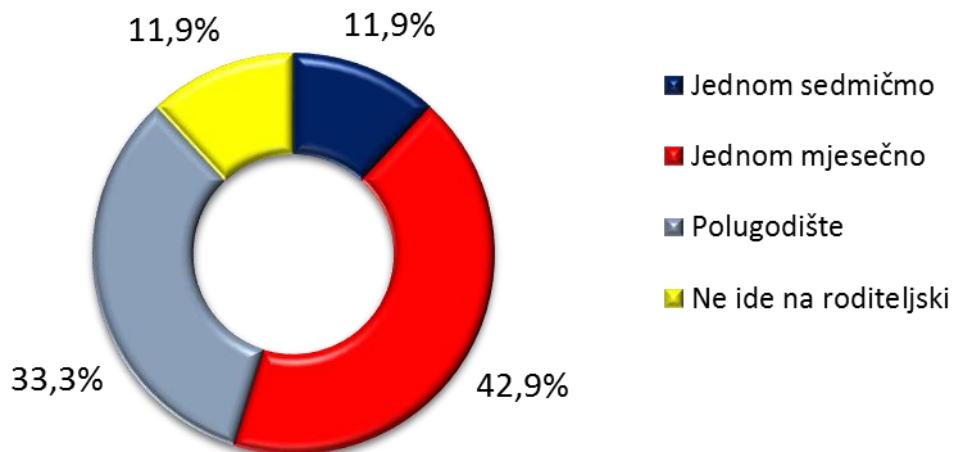
Grafikon 21: *Školski uspjeh djece u porodicama ispitanika.*

Što se tiče školskog uspjeha djece u porodicama ispitanika, najveći broj je odličnih njih 39 ili 31%, vrlo dobrih 27 ili 21,4%, sa dobrim uspjehom ih ima 30 ili 23,8%, zadovoljavajući 12 ili 9,5%, nezadovoljavajući samo 3 ili 2,4% i 15 ispitanika ili 11,9% je reklo da nema djece. Ohrabrujuće je da u porodicama koje trpe nasilje najviše ima djece sa odličnim i vrlo dobrim uspjehom. Ova djeca izlaz i bijeg od nasilja vide u školi i obrazovanju što je svakako dobro.

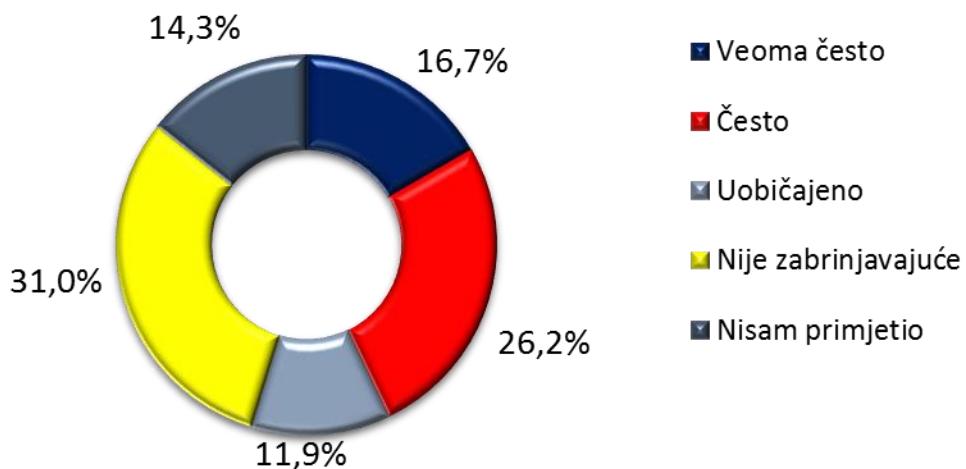
Grafikon 22: Broj djece u porodicama ispitanika koja ispoljavaju neki oblik devijantnog ponašanja.

Na pitanje „Da li djeca u Vašoj porodici ispoljavaju neki oblik devijantnog ponašanja, kao što su pušenje, alkohol, kocka, droga, bježanje iz škole?“ 60 ispitanika ili 47,6% je odgovorilo „ne“, da ispoljavaju devijantno ponašanje je reklo njih 51 ili 40,5% i „ne znam“ 15 ili 11,9%. Ovo su subjektivni odgovori jer ispitanici nisu stručne osobe koje bi mogle prepoznati devijantno ponašanje. S druge strane ovo pitanje se nadovezuje na školski uspjeh kod djece koji je i više nego dobar, tako da ta djeca i ne bi trebala ispoljavati devijantno ponašanje.

Grafikon 23: Broj odlazaka na roditeljske sastanke djeci u porodicama ispitanika.

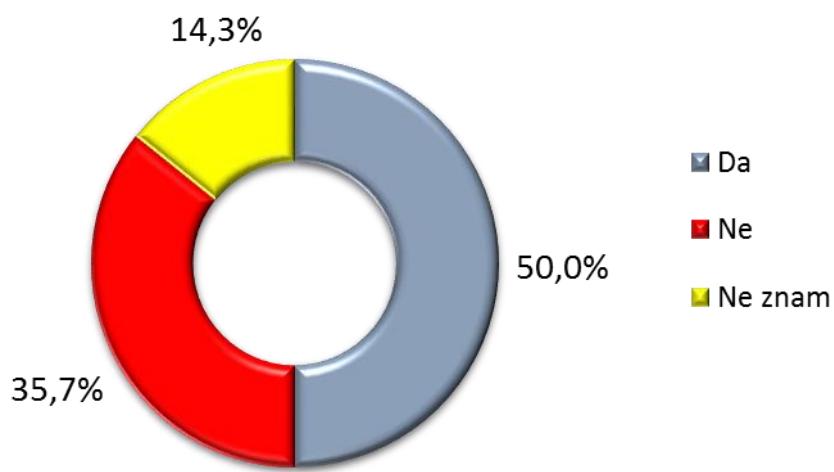
Što se tiče broja odlazaka na roditeljske sastanke djeci u porodicama ispitanika ne razlikuje se od porodica u kojima nema nasilja. Naime najveći broj ispitanika njih 54 ili 42,9% je reklo da ide jednom mjesecno, na polugodištu ide njih 42 ili 33,3%, jednom sedmično 15 ili 11,9% i onih koji ne idu na roditeljske sastanke je 15 ili 11,9%. S obzirom da dobijene rezultate, odgovori na ovo pitanje ne odaju utisak zanemarivanja djece.

Grafikon 24: Broj djece u porodicama ispitanika koji su često zamišljeni i odsutni u mislima.

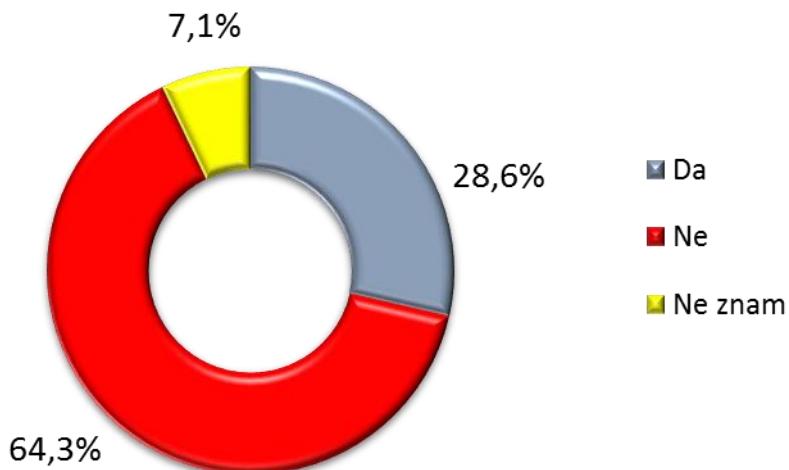
Na pitanje „Koliko često primjetite da je Vaše dijete zamišljeno, odsutno u mislima, da ga morate pozvati po nekoliko puta da Vam se odazove?“ 21 ispitanik ili 16,7% je

odgovorilo „veoma često“, 33 ili 26,2% je reklo „često“, „uobičajeno“ je reklo njih 15 ili 11,9%, dok je kao odgovor „nije zabrinjavajuće“ dalo 39 ispitanika ili 31% i „nisam primijetio/la“ 18 ili 14,3%. Naravno da djeca koja odrastaju u ovakvima porodicama su često odsutna u mislima, čutljiva što vodi ka anksioznosti i depresiji. Djeca se povlače u sebe, malo pričaju i introvertni su.

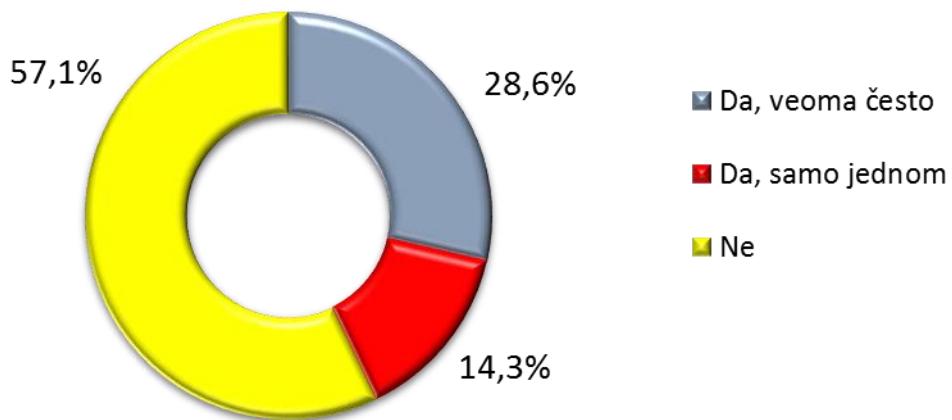
Grafikon 25: Broj djece u porodicama ispitanika koja su sklona naglim promjenama raspoloženja i ponašanja.

Najveći broj ispitanika njih 63 ili 50% je reklo da su djece sklona naglim promjenama raspoloženja i ponašanja, dok je 45 ili 35,7% odgovorilo „ne“ i „ne znam“ je odgovorilo njih 18 ili 14,3%. Nngle promjene raspoloženja su očekivane kod djece koja odrastaju u ovakvima porodicama. Nikad ne znaju šta ih čeka kod kuće kada se zlostavljač vrati i to je jedna vrsta odbrambenog mehanizma kod djece.

Grafikon 26: Broj djece u porodicama ispitanika koja imaju modrice ili druge fizičke povrede za koje nema objašnjenja.

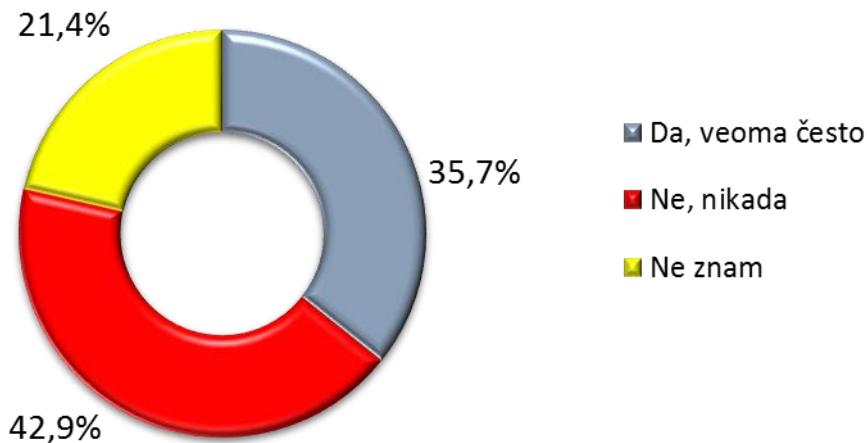
Najveći broj ispitanika njih 81 ili 64,3% je reklo da djeca nemaju modrice ili druge fizičke povrede za koje nemaju objašnjenje, dok je 36 ispitanika ili 28,6% reklo da imaju. Odgovor „ne znam“ je dalo njih 9 ili 7,1%. Ovaj podatak je ohrabrujući u svakom slučaju jer je to znak da djeca ne trpe fizički tip zlostavljanja u porodici.

Grafikon 27: Broj djece u porodicama ispitanika koja u školi stvaraju probleme drugoj djeci.

Od 126 ispitanika njih 72 ili 57,1% je reklo da njihova djeca ne stvaraju probleme drugoj djeci u školi, dok je 36 ili 28,6% je reklo „da, veoma često“ i „da, samo jednom“ njih

18 ili 14,3%. Opet odgovori koji ohrabruju i daju nadu da djeca koja odrastaju u ovim porodicama nemaju problema sa ostalom djecom i da je velika šansa da u budućnosti neće biti oni zlostavljači.

Grafikon 28: Broj djece u porodicama ispitanika koja su skloni fizičkom razračunavanju s vršnjacima.

Na pitanje „Da li je Vaše dijete skljono fizičkom razračunavanju sa vršnjacima ukoliko nešto nije po njegovom“ odgovor „da, veoma često“ je dalo 45 ispitanika ili 35,7%, „ne, nikada“ 54 ili 42,9% i „ne znam“ 27 ili 21,4%. Kao i kod prethodnog pitanja iz odgovora dobijenih na ovo pitanje možemo zaključiti da djeca u većini slučajeva ne preuzimaju obrazac ponašanja potencijalnog zlostavljača.

3.4. DISKUSIJA O REZULTATIMA DOBIJENIM ANALIZOM PODATAKA

Na osnovu rezultata ankete, kao i urađenog ispitivanja možemo zaključiti da što se tiče faktora pola, javlja se neujednačena raspodjela, te je u datom uzorku bilo 33 muška i 93 ženska ispitanika, što smo kroz kasnija istraživanja i pitanja utvrdili da utiče na stav i mišljenje prema ovoj temi i problematici. Velika većina ispitanika su osobe ženskog pola iz čega zaključujemo da su upravo žene žrtve nasilja u porodici. Što se tiče stepena obrazovanja ispitanika iz ankete vidimo da je skoro podjednak broj ispitanika različitih obrazovnih profila. Najveći broj ih je sa završenom srednjom i osnovnom školom, a sa visokom školom i višom je manji procenat, dok ih na postdiplomskim studijama ima najmanje. Rezultati dobijeni na

osnovu ankete ukazuju na to da stepen obrazovanja ne igra presudnu ulogu kada je u pitanju nasilje u porodici i koliko dugo će zlostavljana osoba biti žrtva nasilja. Dalje, analizom podataka iz ankete je utvrđeno da od 126 ispitanika najveći procenat, više od polovine, je u braku, dok u vanbračnoj zajednici živi njih 28,6%. Iz ovoga zaključujemo da je nasilje u bračnoj zajednici izraženije jer postoji administrativna veza u smislu bračne zajednice što nije slučaj kod vanbračnih zajednica. Kako vrijeme prolazi žrtva nasilja u bračnoj zajednici se sve teže opredjeljuje da prijavi nasilje jer brak za sobom povlači razvod, administraciju, podjelu zajedničke imovine i sl. Najmanji procenat nasilja ima kod neobaveznih veza i kod osoba koje nemaju stalnog partnera, što je i logično jer u takvim vezama je najlakše otići. Najveći broj ispitanika je zaposleno na puno radno vrijeme što govori da finansijski faktor ne igra ulogu kada je u pitanju trpljenje nasilja u porodici i neprijavljanje istog. Analizom je utvrđeno da je najveći broj ispitanika koji trpi nasilje u porodici srednje životne dobi. Raspon godina se kreće od 26 do 50. U proteklom periodu imali smo ratove, stradanja, neimaštinu i od svega toga zlostavljači najčešće „bježe“ i okreću se alkoholizmu, kocki što neminovno dovodi do nasilja. S druge strane ohrabrujuća je činjenica da najmlađa i najstarija populacija ima ujedno i najmanji broj zlostavljanja u porodici. Još jedan rezultat koji je možda iznenadujući je da najveći broj ispitanika dolazi iz urbane sredine, dok je nešto manji procenat iz ruralne. Izazovi koje pruža urbana sredina, užurbani način života često dovodi do toga da žrtva nasilja u porodici trpi nasilje zbog stida i sramote od okoline. U ruralnoj sredini ljudi su manje upućeni u svoja prava, manje su finansijski nezavisni i zato se rjeđe opredjeljuju da prijave nasilje. Nasilje u porodici najčešće se dešava kod višečlanih porodica u kojima djeca najviše ispaštaju. Ona budu ili zlostavljana ili svjedoci zlostavljanja nekog od članova porodice što ostavlja doživotne traume. Dalje iz rezultata zaključujemo da je u većini porodica komunikacija i povezanost između članova porodice dobra. Iz dobijenih odgovora dalje zaključujemo da je velika većina ispitanika bila izložena nekom vidu nasilja u porodici u ranijem periodu i da još uvijek trpe nasilje. Kao što je već ranije navedeno u teorijskom dijelu rada, nasilje nije samo u fizičkom smislu. Najčešća vrsta nasilja kojem su ispitanici bili izloženi je kombinacija. Psihičkom i fizičkom nasilju je bilo izloženo gotovo isti broj ispitanika, mada je ipak nešto veći broj psihičkih, dok je seksualno nasilje prijavilo 3 ispitanika što ne znači da ovakve vrste nasilja u porodici nema mnogo više. Ohrabrujuće u svemu ovome je da je veći broj žrtava nasilja prijavilo nasilje u porodici, ali sa druge strane veliki broj njih, gotovo pa polovina, trpe nasilje, a da to nije prijavilo. Jedan od razloga zašto žrtve trpe nasilje je zato što smatraju da tim neće prestati zlostavljanje, da nadležne institucije

nemaju dovoljno jake sankcije da kazne zlostavljača, zatim stid i osuda okoline, finansijska zavisnost i sl. Nasilje u porodici najčešće prijavljuju majke jer su u većini slučajeva one upravo žrtve ili ukoliko su žrtve djeca, majka je ta koja bi da ih zaštiti i jedini način da sprijeći dalje nasilje je prijava. Od nadležnih ustanova se očekuje po zakonu da prijavljuju nasilje u porodici ukoliko dođu do tih saznanja. Žrtve nasilje prijavljuju u najvećem broju slučajeva lično, mada je skoro izjednačen broj prijava putem telefona i lično jer u današnje vrijeme pametni telefoni su dostupni svima pa žrtve mogu lako doći do informacije kome i na koji način prijaviti nasilje u porodici. Po službenoj dužnosti prijavljuju najčešće zdravstveni radnici ukoliko se prilikom pregleda posumnja na nasilje ili žrtva sama kaže na koji način je došlo do povreda. Kao što je već rečeno u današnje vrijeme kada je IT tehnologija na veoma visokom nivou, internet i pametni telefoni su dostupni svima, te je lako doći do informacija kako, kome i na koji način prijaviti nasilje u porodici. Iz tog razloga ne čudi što je najveći broj ispitanika kao odgovor na pitanje koje su ustanove / institucije kojima se prijavljuje nasilje u porodici reklo da su to socijalne ustanove. Daljom analizom kroz anketu zaključujemo da je sistem zaštite po prijavi nasilja u porodici u potpunosti zakazao. Naime, najveći broj ispitanika je rekao da je sve ostalo isto što se tiče nasilja u porodici. Kao što je rečeno sistem kao cjelina se pokazao nedjelotvoran kada je u pitanju zaštita žrtava nasilja u porodici. Od 126 ispitanika na pitanje da li su i sami odrasli u porodicama sa porodičnim nasiljem najveći broj je rekao da jeste iz čega zaključujemo da je obrazac ponašanja kod žrtava nasilja u porodici prepisan obrazac ponašanja. Stanje koje najviše utječe na nasilje u porodici su poroci – alkohol, kocka. Zavisnosti ove vrste izazivaju kod zlostavljača bijes što neminovno vodi ka nasilju u porodici, bilo da je fizičke ili psihičke prirode. Materijalno stanje, odnosno nedostatak finansijskih sredstava za osnovne životne potrebe obično dovodi do svađa u porodici. Ljubomora je na trećem mjestu, dok problemi u školi/na poslu prema ovim odgovorima nisu čest uzrok nasilja u porodici. Nasilje u porodici ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu jer ona mora da živi sa tim traumama do kraja života. Žrtva nasilja u većini slučajeva preuzima obrazac ponašanja i u jednom momentu postaje i sama zlostavljač. Ohrabrujuće je da u porodicama koje trpe nasilje najviše ima djece sa odličnim i vrlo dobrim uspjehom. Ova djeca izlaz i bijeg od nasilja vide u školi i obrazovanju što je svakako dobro i u najvećem broju slučajeva ne ispoljavaju devijantno ponašanje. Što se tiče broja odlazaka na roditeljske sastanke djeci u porodicama koje trpe nasilje ne razlikuje se od porodica u kojima nema nasilja, jer se iz ankete zaključuje da najveći broj ispitanika ide jednom mjesечно ili na polugodištu. S obzirom da dobijene rezultate, odgovori na ovo pitanje ne odaju utisak

zanemarivanja djece. Djeca koja odrastaju u ovakvim porodicama su često odsutna u mislima, čutljiva što vodi ka anksioznosti i depresiji, povlače se u sebe, introvertni su i sklona su naglim promjenama raspoloženja. Ohrabruje podatak da veći broj djece nemaju modrice ili druge fizičke povrede za koje nemaju objašnjenje i da nemaju problema sa drugom djecom u školi. I za kraj ove diskusije ohrabrujući podatak je da djeca koja odrastaju u porodicama gdje je prisutno nasilje nije skljono fizičkom razračunavanju sa vršnjacima ukoliko nešto nije po njihovom i da ne preuzimaju obrazac ponašanja potencijalnog zlostavljača.

IV. ZAKLJUČAK

Porodično nasilje je fenomen koji predstavlja važan sociološki problem savremenog društva. Utjecaj porodičnog nasilja na rast i razvoj djeteta je samo i isključivo štetno i ima dalekosežne posljedice. Prvenstveno se odnosi na nemogućnost pojedinca da u dječoj, a kasnije u odrasloj dobi, uspostavi i održi odnose, koji su često konfliktni i haotični. Kod djece koja su bila izložena ili su bili svjedoci porodičnog nasilja prepoznaju se različite mentalne smetnje, nezadovoljstvo, frustracije, depresije, negativni efekti na razvoj mozga, sputavanje kreativnosti, nezadovoljstvo samim sobom i dr. Poseban fenomen je transgeneracijski prenos nasilja. Međutim, potrebno je napomenuti da postoje izuzeci koji su sposobni da se nose s porodičnim nasiljem i da nastave sa životom bez nasilničkog ponašanja. To su obično inteligentne osobe koje su odlučile biti drugačije od zlostavljača u porodici. Podržavajući odnos s nekim članom porodice, iskustvo s osobom s kojom mogu podijeliti svoje strahove i tajne, te šira socijalna podrška žrtvama, sposobnost osoba izloženih nasilju da opišu svoje iskustvo i dr. također mogu doprinijeti prekidu transgeneracijskog prenosa nasilja i imati pozitivan ishod za žrtve nasilja. Osvješćivanje o dugoročnim štetnim posljedicama djece i drugih članova porodice izloženih nasilju u porodici važan je pomak za pravilno određenje nulte tolerancije društva spram nasilja u porodici. Zakonodavstvo u razvijenim zemljama svijeta omogućava zadiranje u privatnost porodice kada je u pitanju porodično nasilje, sankcionisanje nasilnika i pružanje pomoći žrtvama porodičnog nasilja. Porast učestalosti porodičnog nasilja u pojedinim zemljama i na globalnom nivou zabrinjava. Ono pokazuje nefunkcionalnost savremene porodice koja se nosi s različitim izazovima društvenih promjena i nemogućnost nošenja s tim izazovima. Skoro dvije trećine zlostavljenih u porodici su majke koje su fizički slabije od oca i zato je u najvećem broju slučajevu upravo ona ta koja je žrtva nasilja. Svakodnevnoj torturi mučenja su izloženi i majka i djeca, bilo da se radi o fizičkom, psihičkom, seksualnom ili nekom drugom vidu nasilja.

Posebna hipoteza jedan koja glasi: „Prepostavlja se da nasilje u porodici povećava rizik od problema sa mentalnim zdravljem djece koja odrastaju u takvim porodicama (anksioznost, depresija, posttraumatski sindrom – PTSD, bipolarni poremećaj, poremećaj ličnosti i sl.)“ je u potpunosti potvrđena odgovorima na pitanja 24. i 25. gdje su ispitanici potvrdili da su ova djeca odsutna u mislima, čutljiva i sklona naglim promjenama raspoloženja i ponašanja.

Posebna hipoteza dva koja glasi: „Prepostavlja se da nasilje u porodici ima utjecaj na povećani rizik od fizičkih poteškoća i problema tokom života (tjelesne ozljede kao posljedica guranja, udaranja, pritiskanja, fizičkog sprječavanja kretanja, gađanja predmetima)“ nije potvrđena jer su ispitanici na pitanje „Primjetite li na Vašem djetu modrice ili fizičke povrede za koje dijete nema objašnjenje?“ velika većina odgovorila da ne primijete.

Posebna hipoteza tri koja glasi: „Prepostavlja se da nasilje u porodici, kod djece povećava rizik od napuštanja obrazovanja i drugih obrazovnih izazova, ali i ispoljavanje različitih oblika devijantnog ponašanja (loš uspjeh u školi, pušenje, alkohol, droga, kocka)“ je potvrđena odgovorom na pitanje broj 22. gdje je velika većina ispitanika njih 51 ili 40,5% reklo da ispoljavaju devijantno ponašanje i „ne znam“ 15 ili 11,9%.

Posebna hipoteza četiri koja glasi: „Prepostavlja se da nasilje u porodici, kod djece povećava rizik od uključivanja u kriminalne grupe i utječe na ispoljavanje kriminalnog ponašanja“ nije potvrđena jer se kroz odgovore na anketna pitanja ne vidi da su djeca odrasla u porodicama gdje je prisutno nasilje sklona uključivanju u kriminalne grupe.

Posebna hipoteza pet koja glasi: „Prepostavlja se da će dijete izloženo nasilju u porodici, u budućnosti imati poteškoće da ostvaruje zdrave međuljudske odnose, te da će u budućim vezama i prijateljstvima biti sklonije ispoljavanju agresivnog ponašanja“ nije potvrđena što se dokazuje odgovorima na pitanja 27. i 28. gdje su ispitanici u većini rekli da njihova djeca ne stvaraju probleme drugoj djeci u školi i da djeca nisu sklona fizičkom razračunavanju sa vršnjacima ukoliko nešto nije po njihovom.

Posebna hipoteza šest koja glasi: „Prepostavlja se da će djeca izložena nasilju u porodici imati veći rizik da budu žrtve vršnjačkog nasilja ili da i sami postanu nasilnici“ je potvrđena odgovorima na pitanja 19. i 20. gdje je velika većina ispitanika odgovorilo da nasilje u porodici ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu i da zlostavljana osoba i sama može postati potencijalni zlostavljač.

Posebna hipoteza sedam koja glasi: „Prepostavlja se da zanemarivanje djece ima podjednako poguban utjecaj na rast i razvoj djece kao i nasilje u porodici“ je potvrđena kroz teorijski dio rada gdje se govori opširnije o ovoj temi kao posebnom obliku nasilja.

Na kraju možemo izvesti zaključak da je glavna hipoteza koja glasi: „Prepostavlja se da će dijete koje je izloženo nasilju u porodici, bilo direktno ili indirektno (žrtva ili posmatrač), pored kratkoročnih, imati i dugoročne negativne utjecaje i posljedice na pravilan rast i razvoj uključujući fizičke (tjelesne povrede), mentalne (loš uspjeh u školi) i

emocionalne (teško ostvarivanje zdravih međuljudskih odnosa i veza) aspekte svog života, te da će vremenom i samo početi da ispoljava takve oblike ponašanja“ djelimično potvrđena. Potvrđena je u prvom dijelu koji se odnosi na to da će dijete koje je izloženo nasilju u porodici, bilo direktno ili indirektno (žrtva ili posmatrač), pored kratkoročnih, imati i dugoročne negativne utjecaje i posljedice na pravilan razvoj. Nije potvrđena u dijelu koji se odnosi na fizičke posljedice (tjelesne povrede), mentalne (loš uspjeh u školi) i emocionalne (teško ostvarivanje zdravih međuljudskih odnosa i veza) aspekte svog života, te da će vremenom i samo početi da ispoljava takve oblike ponašanja.

V. LITERATURA

Knjige, članci, zbornici

1. Ajduković, D., Ajduković, M. (2010), *Nasilje u obitelji: što zdravstveni djelatnici mogu učiniti*. Medicina fluminensis. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/89369>, pristupljeno 13.10.2022.
2. Ajduković, M., Pavleković, G. (2020), *Nasilje nad ženom u obitelji*. Društvo za psihološku pomoć, Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/index.php/clanak/6208>, pristupljeno 12.10.2022.
3. Ajduković, M., Pećnik, N. (1994), *Zlostavljanje i zanemarivanje*, Revija za socijalnu politiku 1(3), Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/46755>, pristupljeno 12.10.2022.
4. Ajduković, M., Sušac, N., Rajter, M. (2013), *Gender and age differences in prevalence and incidence of child sexual abuse in Croatia*. Croatian medical journal 54(5), Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb, Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/172980>, pristupljeno 15.10.2022.
5. Alokan, F.B. (2013), *Domestic violence against women: A family menace*. 1st Annual International Interdisciplinary Conference 2013. Azores, Portugal. Dostupno na: https://www.phil.muni.cz/angl/thepesthepes_02_02.pdf, pristupljeno: 13.10.2022.
6. Bell, K.M., Naugle, A.E. (2008), *Intimate partner violence theoretical considerations: Moving towards a contextual framework*. Clinical Psychology Review. Dostupno na <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272735808000688>, pristupljeno 17.10.2022.
7. Benokraitis, N. V. (2002), Marriages and families: Changes, Choices, and Constraints. (2nd ed). Prentice Hall. London.
8. Bevan, E., Higgins, D. J. (2002), *Is Domestic Violence Learned? The Contribution of Five Forms of Child Maltreatment to Men's Violence and Adjustment*. Journal of Family Violence. Dostupno na https://www.researchgate.net/publication/225710768_Is_Domestic_Violence_Learned_The_Contribution_of_Five_Forms_of_Child_Maltreatment_to_Men's_Violence_and_Adjustment, pristupljeno: 17.10.2022.
9. Bilić, V., Buljan-Flander, G., Hrpka, H. (2012), *Nasilje nad djecom i među djecom*. Naknada Slap. Jastrebarsko.

10. Brabcová, A. (2006), *Marriage in Seventeenth-Century England: The Woman's Story*. Dostupno na <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.677.352&rep=rep1&type=pdf#page=113>, pristupljeno 9.10.2022.
11. Buchanan, A. (1996), *Cycles of child maltreatment: Facts, fallacies and interventions*. Wiley. New York.
12. Bulatović, A. (2012), *Posljedice zlostavljanja i zanemarivanja djece predškolskog uzrasta*. Život i škola. Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača. Novi Sad. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/125470>, pristupljeno 14.10.2022.
13. Buljan-Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003), *Zlostavljanje i zanemarivanje djece*. Marko M. Zagreb.
14. Cifrić, I. (2000), *Moderno društvo i svjetski etos*. Perspektive čovjekova nasljeda. Hrvatsko sociološko društvo, Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta. Zagreb.
15. Coloroso, B. (2004), *Nasilnik, žrtva i promatrač - od vrtića do srednje škole - Kako roditelji i učitelji mogu pomoći u prekidanju kruga nasilja*. Bios. Zagreb.
16. Coohey, C., Braun, N. (1997), *Toward an integrated framework for understanding child physical abuse*. Child Abuse and Neglect, 11, 1081-1094.
17. Čorić, V., Buljan-Flander, G. (2008), *Zanemarivanje djece – rizični čimbenici, posljedice, uloga liječnika i mogućnost prevencije*. Paediatrica Croatica. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/34997>, pristupljeno 22.10.2022.
18. De Jonghe, E.S. i sar. (2005), *Infant exposure to domestic violence predicts heightened sensitivity to adult verbal conflict*. Infant Ment. Health Journal. Dostupno na <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28682502/>, pristupljeno 16.10.2022.
19. Dodaj, A., Sesar, K., Šimić, N. (2017), *Nasilje u mlađenackim vezama: teorijski pristup*. Socijalna psihijatrija. Sveučilište u Zadru. Zadar. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/270861>, pristupljeno 18.10.2022.
20. Egeland, B. (1993), *A history of abuse is a major risk factor for abusing the next generation*. U R. J. Gelles, D. R. Loseke (Ur.), Current controversies on family violence (str. 197-208). Sage. London.
21. Fraser, M. W. (1997), *Risk and resilience in childhood: An ecological perspective*. National Association of Social Workers. Washington.
22. Grogan-Kaylor, A. (2004), *The effect of corporal punishment on antisocial behavior in children*. Social Work Research, 28(3), 153 – 162.

23. Haralambos, M., Holborn, M. (2002), *Sociologija: teme i perspektive*. Golden marketing. Zagreb.
24. Herrenkohl, T.I. i sar. (2008), *Intersection of child abuse and children's exposure to domestic violence*. Trauma, violence & abuse. 9(2). str. 84-99. Dostupno na https://www.researchgate.net/publication/5554835_Intersection_of_Child_Abuse_and_Children's_Exposure_to_Domestic_Violence, pristupljeno 11.10.2022.
25. Hildyard, K. L., Wolfe, D. A. (2002), *Child neglect: developmental issues and outcomes*. Child Abuse & Neglect, 26(6-7), 679 – 695.
26. Klaić, B. (1974), *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, priredio i dopunio Željko Klaić. Zora. Zagreb.
27. Kocijan-Hercigonja, D., Hercigonja-Novković, V. (2009), *Djeca, mladi i nasilje u obitelji*. Medicus. Poliklinika Kocijan-Hercigonja. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/86690>, pristupljeno 21.10.2022.
28. Koodoruth, I. (2014), *Advances in the analysis od domestic violence an outline of the debate on the etiology of domestic violence*. The International Jourlan of Social Sciences. Dostupno na https://www.phil.muni.cz/angl/thepesthepes_02_02.pdf, pristupljeno 25.10.2022.
29. Kufman, J., Zigler, E. (1987), *Do abused children become abusive parents?* American Journau of Orthopsychiatry, 57 (2), 186-198.
30. Mamula, M., Plašć, D. (2014), *Tipična žrtva obiteljskog nasilja u RH – sociodemografski profil*. Život i škola. Centar za seksualna prava. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/193799>, pristupljeno 17.10.2022.
31. Mathews, S., Benvenuti, P. (2014), *Violence against children in South Africa: Developing a prevention agenda*. South African Child Gauge, 26 – 34.
32. Milner, J. S. (1986), *The Child Abuse Potential Inventory: Manual*, Second Edition. Psytech Inc. North Carolina.
33. Milner, J. S., Dopke, C. (1997), *Child physical abuse: Review of offender characteristics*. U D. A. Wolfe, R. J. McMahon, R. D. Peters (Ur.), *Child abuse: New directions in prevention and treatment across life span* (str. 27-54). Sage. London.
34. Morley, R., Mullender, A. (1994), *Domestic violence and children: What do we know from research?* U A. Mullender, R. Morley (Ur.), *Children living whit domestic violence* (str. 24-42). Whiting and Birch Ltd. London.

35. Mueller, I., Tronick, E. (2019), *Early Life Exposure to Violence: Developmental Consequences on Brain and Behavior*. Frontiers in Behavioral Neuroscience. Dostupno na <https://doi.org/103389/fnbeh.2019.00156>, pristupljeno 11.10.2022.
36. Murray, C.E. (2006), *Controversy, constraint, and context: Understanding family violence through family systems theory*. The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families. Dostupno na <https://core.ac.uk/download/pdf/149233094.pdf>, pristupljeno 15.10.2022.
37. Pećnik, N. (2006), *Medugeneracijski prijenos zlostavljanja djece*. 2. izd. Naklada Slap. Jastrebarsko.
38. Perry, B.D. (2002), *Childhood Experience and the Expression of Genetic Potential: What Childhood Neglect Tells Us About Nature and Nurture*, The Child Trauma Academy. Dostupno na https://www.researchgate.net/publication/225759011_Childhood_Experience_and_the_Expression_of_Genetic_Potential_What_Childhood_Neglect_Tells_Us_About_Nature_and_Nurture, pristupljeno 18.10.2022.
39. Petz, B. (2005), *Psihologički rječnik*. Naklada Slap. Jastrebarsko.
40. Previšić, V. (2003), *Obitelj kao odgojno – socijalna zajednica*. U Puljiz, V.i Bouillet, D. (Ur.), Nacionalna obiteljska politika (str191-206). Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži. Zagreb.
41. Profaca, B., Arambašić, L. (2009), *Traumatski događaji i trauma kod djece i mladih*. Klinička psihologija. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/233660>, 27.10.2022.
42. Radić, I., Radina, A. (2014), *Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopravni, prekršajnopravni i kaznenopravni aspekt*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu. Split. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/183388>, pristupljeno 13.10.2022.
43. Rikić, J. i sar. (2017), *Transgenerational transmission of violence among parents of preschool children in Croatia*. Acta Clin Croat. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/282617>, pristupljeno 17.10.2022.
44. Rodrigues, C. M., Southerland, D. (1999), *Predictors of parents' physical disciplinary practices*. Child Abuse and Neglect, 7, 651-657.
45. Sesar, K., Sesar, D. (2008), *Zanemarivanje - definiranje, rizični čimbenici i posljedice za psihološki razvoj djeteta*. Magistra Iadertina. Dom zdravlja Široki Brijeg. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/35621>, pristupljeno 22.10.2022.

46. Stašević, I., Derk, D., Poda, I. (2019), *Nasilne smrti i drugi oblici nasilja u svijetu i Republici Hrvatskoj*. Policija i sigurnost. Veleučilište u Bjelovaru, Hrvatska, Evropski univerzitet, Fakultet zdravstvenih nauka, Brčko Distrikt, Bosna i Hercegovina. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/334884>, pristupljeno 18.10.2022.
47. Straus, M. A., Gelles, R. J., Steinmetz, S. (1997), *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. Anchor. Garden City, New York.
48. Termiz, DŽ. (2005), *Teorija nauke o socijalnom radu*. NIK Grafik. Lukavac.
49. Tomison, A. M. (2001), *A History of Child Protection. Back to the future?* The Australian Institute of Family Studies: Family Matters. Melbourne.
50. Urbanc, K. (2000), *Neke specifičnosti emocionalnog zlostavljanja djece i mladih*. Ljetopis socijalnog rada. Studijski centar socijalnog rada. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/3731>, pristupljeno 19.10.2022.
51. Velki, T. (2012), *Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom*. Psihologejske teme. Učiteljski Fakultet Osijek. Osijek. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/121683>, pristupljeno 23.10.2022.
52. Vidović, L. (2008), *Tjelesno kažnjavanje djece u obitelji*. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu. Pravobraniteljstvo za djecu RH. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/132284>, pristupljeno 20.10.2022.
53. Widom, C. S. (1989), *Does violence beget violence? A critical examination of the literature*. Psychological Bulletin, 106, 3-28.
54. Zloković, J. (2009), *Nasilje nad roditeljima – Obiteljska tajna?*, Grafika Zambeli. Rijeka.
55. Ždero, V. (2005), *Psihičko zlostavljanje i zanemarivanje djece u obitelji*. Ljetopis socijalnog rada. Udruga MiRTa. Split. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/2789>, pristupljeno 24.10.2022.
56. Žganec, N. (2002), *Prevencija zlostavljanja djece u svijetu ekološkog pristupa i rada u zajednici*. Ljetopis socijalnog rada. Studijski centar socijalnog rada. Pravni fakultet. Zagreb. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/3524>, pristupljeno 15.11.2022.
57. Žilić, M., Janković, J. (2016), *Nasilje*. Socijalne teme. Katedra za socijalni rad, Filozofski fakultet. Mostar. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/260936>, pristupljeno 17.10.2022.

Internet izvori

1. Agencija za statistiku BiH (2022), *Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini*. Publikacija. Sarajevo. Dostupno na https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Bilteni/2022/FAM_00_2021_TB_1_BS.pdf, pristupljeno 29.10.2022.
2. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2013), *Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo. Dostupno na http://www.mhrr.gov.ba/ljudska_prava/djeca_bih/Smjernice%20za%20postupanje%20u%20slučaju%20nasilja%20nad%20djecom%20-%20HRV.pdf, pristupljeno 07.10.2022.
3. *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine* („Službene novine Federacije BiH“ broj 35/05 i 31/14). Dostupno na https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/porodicni_zakon_Federacije_BiH.pdf, pristupljeno 04.10.2022.
4. Unicef za svako dijete - Hrvatska, *Konvencija o pravima djeteta*. Dostupno na <https://www.unicef.org/croatia/konvencija-o-pravima-djeteta>, pristup 15.09.2022.
5. Vijeće Evrope: *Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici* (2011). Dostupno na <https://rm.coe.int/168046246e>, pristupljeno 10.10.2022.
6. WHO, Violence Prevention Alliance (2021), *Definition and typology of violence*. Dostupno na <https://www.who.int/violenceprevention/approach/definition/en/>, pristupljeno 10.10.2022.
7. *Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine* („Službene novine Federacije BiH“, br. 35/2003, 56/2003 - ispravka, 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020). Dostupno na https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Zakon_o_krivicnom_postupku_FBiH.pdf, pristupljeno 09.10.2022.
8. *Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini* („Službeni glasnik BiH“, broj: 16/03, 102/09 i 32/10). Dostupno na https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/zakon_o_ravnopravnosti_spolova_BiH.pdf, pristupljeno 11.10.2022.
9. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici* („Službene novine Federacije BiH“, broj 20/2013 i 75/2021). Dostupno na <https://www.paragraf.ba/propisi/fbih/zakon-o-zastiti-od-nasilja-u-porodici.html>, pristupljeno 07.10.2022.

VI. PRILOZI

A N K E T A

O UTJECAJU NASILJA U PORODICI NA RAST I RAZVOJ DJECE

Poštovani,

Pred Vama se nalazi anketa koja će biti korištena u svrhu izrade magistarskog rada na temu „*Utjecaj nasilja u porodici na rast i razvoj djece*.“ Na osnovu Vaših odgovora, očekujemo da ćemo dobiti stvarnu sliku koliko i na koji način nasilje u porodici ima utjecaja na rast i razvoj djece, odnosno koje implikacije ova negativna pojava ima na pravilan i zdrav razvoj djeteta. Stoga Vas molimo da učestvujete u ovom istraživanju tako što ćete iskreno odgovoriti na pitanja postavljena u anketi. Ovdje nema tačnih i netačnih odgovora. Svaki Vaš iskreni odgovor ujedno je i najbolji koji ste mogli ponuditi. Anketa je anonimna, a podaci će se koristiti samo u istraživačke svrhe. Zahvaljujemo na saradnji!

1. Pol:

- a) muški
- b) ženski

2. Vaš stepen obrazovanja:

- a) osnovna škola
- b) srednja školska spremna
- c) viša školska spremna
- d) visoka školska spremna
- e) postdiplomske studije

3. Kakav je Vaš status u zajednici sa partnerom?

- a) U braku
- b) U vanbračnoj zajednici
- c) U neobaveznoj vezi
- d) Nemam stalnog partnera

4. Kakav je Vaš radni status?

- a) Nisam zaposlen/a
- b) Povremeni i privremeni poslovi
- c) Zaposlen/a na pola radnog vremena
- d) Zaposlen/a na puno radno vrijeme

5. Koliko godina imate?

- a) 18 do 25 godina
- b) 26 do 35 godinu
- c) 36 do 50 godina
- d) 51 do 60 godina
- e) 61 i više

6. U kakvoj sredini živite?

- a) Urbana (grad)
- b) Ruralna (selo)
- c) Mješovito

7. Koliko članova broji Vaša porodica?

- d) Dva člana
- e) Tri člana
- f) Četiri člana
- g) Pet i više članova

8. Koja porodična uloga Vama pripada u porodici?

- a) Otac
- b) Majka
- c) Kćerka
- d) Sin
- e) Neki drugi rod

9. Kako ocjenjujete komunikaciju i povezanost članova u Vašoj porodici?

- a) Odlična

- b) Vrlo dobra
- c) Dobra
- d) Nedovoljno dobra
- e) Loša

10. Da li ste bili izloženi nasilju u porodici tokom života?

- a) Da, u ranijem periodu dužem od 12 mjeseci
- b) Da, tokom zadnjih 12 mjeseci
- c) Da, i još uvijek trpim nasilje
- d) Ne

11. Kojoj vrsti nasilja ste bili izloženi?

- a) Fizičko
- b) Psihičko
- c) Seksualno
- d) Zanemarivanje djeteta
- e) Ekonomsko
- f) Kombinacija ovih oblika

12. Da li ste prijavili nasilje u porodici?

- a) Da
- b) Ne

13. Ko je prijavio nasilje u Vašoj porodici?

- a) Dijete
- b) Otac
- c) Majka
- d) Nastavnici/škola
- e) Socijalni radnici
- f) Zdravstveni radnici
- g) Institucija, organizacija ili udruženje
- h) Ostali

14. Na koji način je prijavljeno nasilje u porodici?

- a) Putem telefona
- b) Pismenim putem
- c) Lično
- d) Po službenoj dužnosti
- e) Ostalo

15. Kome je prijavljeno nasilje u porodici?

- a) Policiji
- b) Socijalnoj ustanovi
- c) Nevladinoj organizaciji / udruženju
- d) Nije na listi

16. Da li je sistem zaštite reagirao i na koji način?

- a) Nasilje je prestalo
- b) Sve je ostalo isto
- c) Nasilje je postalo intenzivnije

17. Da li ste Vi ili Vaš partner (muž, žena) odrasli u porodici u kojoj je također bilo nasilja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

18. Šta po Vašem mišljenju najviše utiče na pojavu nasilja u porodici?

- a) Poroci (alkohol, kocka, ...)
- b) Ljubomora
- c) Materijalno stanje
- d) Problemi na poslu / školi
- e) Ostalo

19. Da li mislite da nasilje ostavlja trajne posljedice na zlostavljanu osobu?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

20. Da li mislite da osoba koja je zlostavljana i sama može postati potencijalni zlostavljač?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

21. Kakav školski uspjeh ostvaruju djeca u Vašoj porodici?

- a) Odličan
- b) Vrlodobar
- c) Dobar
- d) Zadovoljavajući
- e) Nezadovoljavajući
- f) Nema djece u porodici

22. Da li djeca u Vašoj porodici ispoljavaju neki oblik devijantnog ponašanja, kao što su pušenje, alkohol, kocka, droga, bježanje iz škole?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

23. Koliko često idete na roditeljske sastanke ili informacije?

- a) Najmanje jednom sedmično
- b) Najmanje jednom mjesecno
- c) Jednom u polugodištu
- d) Ne idem na roditeljske sastanke

24. Koliko često primjetite da je Vaše dijete zamišljeno, odsutno u mislima, da ga morate pozvati po nekoliko puta da Vam se odazove?

- a) Veoma često
- b) Često
- c) Uobičajeno
- d) Nije zabrinjavajuće
- e) Nisam primjetio / la

25. Primjetite li na Vašem djetetu nagle promjene raspoloženja i ponašanja?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

26. Primjetite li na Vašem dijetetu modrice ili fizičke povrede za koje dijete nema objašnjenje?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

27. Pozivaju li Vas iz škole da dođete na informacije radi problema koje Vaše dijete stvara drugoj djeci?

- a) Da, veoma često
- b) Da, samo jednom
- c) Ne

28. Da li je Vaše dijete sklono fizičkom razračunavanju sa vršnjacima ukoliko nešto nije po njegovom?

- a) Da, veoma često
- b) Ne, nikada
- c) Ne znam

Zahvaljujem Vam se na učešću u anketi!

FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA

Obrazac AR

Stranica 86 od 86

UNIVERZITET U SARAJEVU – FAKULTET POLITIČKIH NAUKA

IZJAVA o autentičnosti radova

Naziv odsjeka i/ili katedre: Socijalni rad

Predmet: _____

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime: Leona IšićNaslov rada: Utjecaj nasilja u porodici na rast i razvoj djeceVrsta rada: Završni magistarski radBroj stranica: 86

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitetskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, _____